

MARIO BAUER

KINOLOGIJA

Slika lovca sa psom sa staroegipatske freske

Razvitak ljudskog roda vrlo je dug, no iako tijek čovjekova razvoja još nije posve poznat, arheolozi se slažu da današnji čovjek, *Homo sapiens*, postoji tek 40 do 50 tisuća godina. Istina, nadeni su ostaci sličnih bića *homo* već i u mnogo starijem razdoblju, pa čak i prije 12 milijuna godina, a možda i više, no počeci današnje civilizacije sežu u doba od prije 15-ak tisuća godina. Tada je čovjek počeo stvarati vlastite naseobine, okupljati se u rodove i preživljavati ne samo skupljanjem plodova, već i proizvođeci hranu - razvijajući ratarstvo. Tada je čovjeku poslo za rukom dana-

šnje domaće životinje izdvojiti iz prirode, nametnuti im se za vodu i za apsolutnoga gospodara nad njihovim životom i smrti. Arheolozi nas obavještavaju o vremenu kad je koja životinja domesticirana i iz pronađenih ostataka zaključuju kako i zašto se to zbilo. Promatrajući simbiozu čovjeka i domaćih životinja, vidimo da se ona osniva gotovo isključivo na gospodarskom značenju životinja za čovjeka (proizvodnja mesa, mlijeka, kože, vune) ili pak za pomoć pri radu.

Jedino se pas među svim domaćim životinjama može pohvaliti bliskošću s čovjekom, a baš se za nj ne zna ni vrijeme, ni način, pa čak ni razlog domestikacije. Je li pas prvotno služio čovjeku kao živa rezerva hrane, kao što služi i danas u nekim primitivnim plemenima Afrike i Malajskog arhipelaga, ili je pak u blizini ljudske nastambe pronašao nov i lagodan izvor hrane i sam se približio čovjeku, da-

Pas u lovu

Napasitanje stada

nas je nevažno. Bitno je da je postao barijera između čovjeka i divljeg okoliša punog opasnosti. Možemo se složiti s povjesničarima o zaštitnoj odnosno alarmnoj ulozi pasa koji bi lavezem najavljuvali pojavu nepoznatoga ili opasnoga bića, a ujedno bili i higijeničari, uklanjajući organske otpatke hrane naših nečistih i neurednih praroditelja. Možda su se tada stvorili uvjeti daljnjega zajedničkog života psa i čovjeka.

Tako pripitomljen, ali ne i domesticirani pas, vjerojatno je na početku skrovito pratio čovjeka u lovnu nadajući se dijelu plijena, pa možemo pretpostaviti da je u jednom trenutku izgubio strpljenje gledajući lukava ali nemoćna

čovjeka - lovca te mu priskočio u pomoć, vjerojatno kao pas gonič, stvarajući simbiozu s lovcem. Možda je baš ta aktivna uloga psa u zblizavanju s čovjekom bila razlogom da je pas nedvojbeno prva domaća životinja i da među ostalim domaćim životinjama ima izuzetno povlašten položaj. Nije, dakle, moguće ustvrditi koja je funkcija psa bila primarna: čuvara, lovca ili praktičara čovjeka. Ali u kasnijim povijesnim izvorima, npr. spiljskim crtežima u pojedinim arheološkim nalazištima, pas nam se predstavlja kao pomoćnik u lovnu, a vrsnost u radu dokazuje jedan špiljski crtež u sjevernoj Sahari (star 8 do

10 tisuća godina) koji čak nekom božanstvu daje pseća obilježja.

Dugo je lov bio glavna zadaća pasa u suradnji s čovjekom. Dok je divljač bilo u izobilju, a lovilo se mrežama, sulicama i strelicama, pas je bio glavni suradnik, a osnovna zadaća bilo mu je tjerati divljač u mrežu ili prama lovcu. Dakako, pokatkad je morao pomoći lovcu i spasiti ga od razjarene divlje svinje ili medvjeda. S vremenom pojedine pasmine preuzimaju specijalističke zadaće u lovnu, pa danas poznajemo pse koji samo traže divljač i podižu je s loga ili je pak dalje gone prema lovcu, a gdje to lovišta iziskuju, pojedini psi služe isključivo za slijed ranjene divljači po krvavom tragu ili pak za aportiranje ubijene divljači iz vode. Posebne pasmine pasa uzgojene su za lov pod zemljom, za lov sa sokolima, za lov na vidre i slično. Ali lovački je pas, uza svu nježnost i pozornost koja mu se pruža, ostao ipak uporabni pas čija rasprostranjenost ovisi isključivo o lovačkim potrebama.

Pas vuče mljekarska kolica

Sprešavanje iz snježnih lavina

Sprega polarnih pasa

Pas vodič slijepca

Usporedno s razvojem mnogih pasmina lovачkih pasa, razvija se velika skupina ovčarskih i pastirskih pasa koji su vrlo korisni pogotovo u ekstenzivnim uvjetima stocarenja. Pas je našao svoje mjesto uz pastira i postao mu vrstan pomoćnik. U planinskim krajevima, gdje je stado trebalo čuvati od divljih zvijeri i gorskih razbojnika, razvili su se snažni i hrabri psi robusne konstitucije, otporni na oštре klimatske promjene. Nepodmitljivost, hrabrost i postojanost glavna su im odlika. Pastiri koji su znali procijeniti vrijednost tih „gorstaka“ našli su u njima nezamjenljive suradnike, suborce i prijatelje.

U nizinskim pak krajevima pastirima pomažu psi drukčije konstitucije i zadataka. To su ovčarski psi, koji su

preuzele mnoge poslove samih pastira. Oni paze da ovce ili svinje ne učine štetu na zasijanim poljima, vode stoku na pašu i vraćaju u torove, drže je na okupu i određuju vrijeme napasivanja na pojedinim pašnjačkim pregonima. Dakle, rade posao čovjeka.

Pas u službi policije

Trka hrtova

Iz te velike skupine pastirskeih i ovčarskih pasmina pasa čovjek uvijek posije za pojedincima, hoteći stvoriti nove pasmine za posebne zadatke. Tako su nastali legendarni spasavaoci iz snježnih lavina, psi za vuču tereta po brdovitim alpskim terenima, psi gonići stoke sa sajmišta do klaonica. Jedna od najhumanijih zadaća pasa - zadaća vodiča slijepih - gotovo je isključivo namijenjena pojedinim pasmina iz te kategorije. Pa i različiti zadaci u vojsci pri kojima se može i izgubiti život povjeravaju se gotovo isključivo psima pastirsko-ovčarskog podrijetla. Takvi su, na primjer, sanitetski psi, psi za vezu, polagaci telefonskih linija, minonosači, minotragači, čuvari granica, skladišta, zračnih luka i ostalih vojnih objekata. Sve svjetske policije također se koriste psima, ali ne samo za obranu ili napad. Oni im pomažu i u potrazi za delinkventima, u pronalaženju droge i slično, zahvaljujući svojem izvanredno razvijenom osjetilu mirisa.

Psi su tijekom povijesti znanosti uvek služili i kao pokušne životinje.

Mnoga otkrića, osobito u medicini, primjenjena su najprije na psima, da bi se tek zatim uvela u liječničku praksu. No psi su sudjelovali i u mnogim drugim znanstvenim pokušima. Sjetimo se samo Bjelke, Strelke i Lajke, prvih živih bića koje je čovjek raketom uputio u svemirska prostranstva. Razvijeniji dio čovječanstva danas više ne dopušta eksperimente sa psima. No ipak se psi i dalje koriste u

Psi – prijatelji

Pas – dražesno biće

pokusima, ponajviše za testiranje neškodljivosti lijekova u farmaceutskoj industriji. No to su posebne linije pasmine bigl koje se uzgaja u pomno kontroliranim uvjetima parenja u srodstvu pri čemu se provjerava njihova genetska i biomorfološka struktura u posebnim, strogo kontroliranim zatvorenim uzgajalištima. Ti psi samo za to i služe. Uporaba ostalih pasa za pokuse strogo je zabranjena odredbama zakona o dobrobiti životinja, koji su, posebno u zapadnim zemljama, izrazito strogi.

Teško je nabrojiti sve poslove koje pas obavlja za čovjeka. Moguće je neku inače važnu zadaću psa kao čovjekova pomoćnika, propustiti. Ali ima

nešto što svaki pas zdrušno iskazuje bez obzira na oblik, snagu i pasminsku pripadnost. To je njegova neizreciva ljubav prama gospodaru. Ne mogu se nabrojiti svi primjeri pseće solidarnosti u nevoljama njihovih vlasnika. A u svakodnevnom životu moderna čovjeka, koji je skučen urbanističkim planovima, automatizacijom, industrializacijom, brzinom, bukom - potreba za prirodom sve je veća, ljubav prama djeliču očuvane prirode sve jača. Pa ako pas kao dio prirode ili veza čovjeka s prirodom pokatkad skrene misli umorna čovjeka i razvedri mu jedan trenutak, obavio je svoju dužnost, opravdao je svoje postojanje.

POJMOVI:

pas, domestikacija, lov, radna sposobnost, pokušna životinja.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Kako su se tijekom povijesti zbližavali čovjek i pas?
2. Kakva je razlika u odnosu čovjeka prema psima i prema drugim domaćim životinjama?
3. Koje su osnovne zadaci pasa u ljudskom društvu?

Lik psa na starogrčkoj vazi

Uzgoj pasa u čistoj krvi počeo je još u starom vijeku. U Babilonu, u Egipatskom Carstvu, u staroj Kini, a pogotovo u antičkoj Grčkoj i u Rimskom Carstvu uzgajali su se psi razlicitih pasminskih svojstava. Poznavale su se pojedine pasmine i njihova uporabnost, te je provedena klasifikacija vrijednosti pojedinih pasmina. Postojali su psi za lov, psi za gladijatorske borbe, ratnički psi, psi čuvari, pa i psi za društvo.

U srednjem su se vijeku na dvorovima velikaša uvelike uzgajali psi. Svaki velikas težio je uzgojiti vlastitoga prepoznatljivoga lovačkog psa, pa većina današnjih pasmina pasa goniča potječe iz toga doba. No vrlo su pomodni bili i mali kućni psi mezimci, pa je tada nastalo i mnoštvo malih pasa za razonodu.

U XIX. stoljeću u bogatijim zemljama s razvijenijim komunikacijama počinju se organizirati izložbe stoke na kojima se redovito prikazuju i psi s područja na kojem se izložba održava. To su bili pretežno psi koji su pomagali stočarima u čuvanju i napasivanju stoke. Zahvaljujući tim stočarskim izložbama, pojedine lokalne pasmine pasa postaju poznate širem krugu ljudi, populariziraju se i šire po svijetu. Pojedine pasmine stječu posebnu popularnost, a vlasnici i uzgajatelji tih pasa udružuju se u klubove te se planski i sustavno bave uzgojem i selekcijom.

Taj je proces organiziranja u drugoj polovici XIX. stoljeća vrlo brz, pa već potkraj stoljeća diljem svijeta postoji

gotovo 1 500 klubova i društava. Prednjači Velika Britanija, u kojoj je bila gotovo polovica svih udruženja vlasnika pasa. Ta su se udruženja uskoro povezala u međunarodno udruženje koje je i danas vodeća svjetska kinološka organizacija - Fédération Cynologique International (FCI). Sjedište joj je u gradu Thuinu u Belgiji. Ona danas okuplja sve vodeće kinološke organizacije u svijetu, a osnovna joj je zadatača koordinirati stručni rad na uzgoju i selekciji čistokrvnih pasa.

Pas u lovu

Pas u lovu

Utkamicica janara

Članica FCI je i naša kinološka organizacija - **Hrvatski kinološki savez (HKS)**, koji je 1993.g. slavio 100-godišnjicu organizirane kinologije u Hrvatskoj. Hrvatski su kinolozi isprva bili članovi austrougarske kinološke organizacije i njezinoga društva sa sjedištem u Grazu. No 1893. godine organizirali su se u sekciju unutar Društva za gajenje lova i ribolova, koje je već desetljećima djelovalo u Zagrebu.

Nakon propasti Austro-Ugarske postoji samostalno kinološko društvo u Zagrebu, ali i u drugim hrvatskim gradovima kojima je ono orga-

nizacijski nadređeno. Za vrijeme druge Jugoslavije Hrvatska ima svoj republički kinološki savez, koji je podređen Jugoslavenskom kinološkom savezu sa sjedištem u Beogradu, a koji je predstavljao i našu kinologiju pred svijetom. Današnji samostalni i međunarodno priznati Hrvatski kinološki savez sastoji se od mnoštva kinoloških društava i pasminskih klubova. Kinološka društva su teritorijalne jedinice i ona brinu o svim čisto-krvnim psima pojedinog područja. Klubovi su pak pasminski opredjeljeni, te skrbe za određenu pasminu ili pasminsku skupinu na području cijele domovine.

Ocenjivanje pasa – hrvatski ovčari u ocjenjivačkom krugu

Dakako, osim FCI, u svijetu su povremeno stvarane i manje međunarodne organizacije, najčešće od nezadovoljnika radom u FCI ili pak zbog loših političkih odnosa među pojedinim zemljama. No prilike se mijenjaju: uzgajatelji pasa ipak zele jedinstvenu svjetsku organizaciju, pa se i ta manja međunarodna udruženja postupno pretapaju u FCI.

U stvaranju današnjih pasmina pasa veliku je, dakle, ulogu imala mogućnost komuniciranja između nekog zatvorenih područja. Započelo je s križanjem pojedinih pasminskih tipova sa željom da se u postojeću pasmini unesu neka nova svojstva koja ona do tada nije posjedovala. Kada bi postupak oplemenjivanja bio dovršen, stvarao bi se standard postojećeg psa, čime bi križanje bilo dovršeno. Tada se započinjalo s uzgojem u čistoj krvi sa strogom selekcijom, a konačni je cilj bio unutar pasmine uzgojiti primjerke što više nalik idealnom tipu kako ga propisuje standard.

Standard neke pasmine podroban je opis izgleda psa odredene pasmine sa svim drugim podacima koji su potrebni za daljnje točno reproduciranje njegove „slike“. Odredene su, dakle, dimenzije pasa i kuja, i to ne samo trupa, već i svih vidljivih dijelova tijela, posebno glave, repa i nogu. Podrobno je opisana glava sa zubalom, očima, uškama i gubicom, zatim odnos glave i vrata, linija kralješnice do vrška repa, oblik i odnos prednjih nogu spram prsišta i prsnoga koša, oblik i odnos pojedinih kosti stražnjih nogu medusobno, ali i u svojoj ukupnoći.

Izložba pasa

pnosti spram zdjelice, kako u mirovanju, tako i u kretanju. Podrobno je opisan prsti koš i ograničen propisanom širinom, dubinom i obujmom, te prijelazom u trbu. Opisani su zatim i ostali dijelovi tijela, kao što su prsti na nogama, način hoda, vrsta, kakvoća i boja krvnog. Naznačene su i mnoge druge potankosti važne za izgled psa, odnosno za funkcionalno zdravlje dolične pasmine. I ne samo opis fizičkog izgleda, već i opis naruči, karaktera ili cudi, pa i uporabnosti.

Osim takvoga podrobnog opisa idealnog pripadnika dolične pasmine, standard daje i popis nedostataka u gradi tijela i psihe koje se mogu pojaviti u nekoj pasmini kao nasljedne mane. One su predviđene redoslijede.

dom od onih najtežih, koje uvjetuju negativnu ocjenu pri ocjenjivanju, tj. uspoređivanja predloženog psa s opisom u standardu, pa do onih mana koje nisu bitne, ali smanjuju ocjenu, jer se u nasljeđivanju mogu pojačati ili dovesti do nekih drugih tjelesnih oštećenja u potomaka. Možemo dakle ustvrditi da **standard opisuje konstitucijski posve zdravoga, idealnog psa pojedine pasmine**.

Kako bi se pratio uspjeh navedenog cilja selekcijskog uzgoja pojedinih primjeraka pasmine koji moraju biti što više nalik idealnom tipu, bilježe se podaci o psima što su uporabljeni u rasplodu - stvaraju se rodovnice. Sva-

ki novorodeni pas dobiva rodovnicu u kojoj su navedeni njegovi preci ne samo poimence, već i s obzirom na kvalitete vidljive iz uspjeha na izložbama i utakmicama kako bi se prijenos tih kvaliteta mogao pratiti u dalnjim generacijama.

Rodovnica nije dakle poput plemićke povelje s rodoslovjem kojom pojedinci dokazuju svoje podrijetlo, nije dokaz plemenite „plave“ krvi, nije generičko stablo kojim se možemo hvaliti i na osnovi kojega postajemo uglednima ili tražimo povlastice. **Rodovnica je dokument da pas nosilac rodovnice zaista potječe od roditelja s kvalitetama koje su u njoj nazna-**

Pobjednici s trofejima

Kinološke organizacije - klubovi i društva - društvene su organizacije uzgajatelja, vlasnika i prijatelja pasa. U klubovima se okupljaju ljudi zainteresirani za dobrobit neke pasmine ili pasminske skupine. Društva su pak teritorijalne organizacijske jedinice koje okupljaju sve vlasnike svih čistokrvnih pasa na određenom području.

Ove društvene organizacije u načelu rade na znanstvenim, stručnim i sportskim zasadama. Znanstveno u njima rade kinolozi - znanstvenici, koji znanstvenim metodama nastoje pri-donijeti uspjehu pojedine pasmine, pronalazeći znanstvene načine za poboljšanje nekih pasmina ili održanje drugih, ugroženih pasmina. Stručnim radom u kinološkim organizacijama bave se kinološki suci koji ocjenjuju pse na kinološkim priredbama, kao što su smotre, izložbe i utakmice u radu. Oni na tim priredbama klasificiraju nove generacije pasa s obzirom na standardom predviđeni oblik i radne kvalitete. Rezultati tih ocje-njivanja koriste se u stvaranju rasplo-dnih parova, pri čemu se nastoji smanjiti jačina i učestalost naslijednih ma-na, a jačati i isticati naslijedne vrline. Uzgajatelji i vlasnici pasa na tim se priredbama na športski način natječe-u i nadmeću svojim uzgojnim ili odgojnim kinološkim radom. Pobjednici na takvim manifestacijama obično posta-ju poznati među uzgajateljima doticne pasmine, te se češće primjenjuju u rasplodu, šireći tako svoje fiksirane dobre naslijedne osobine.

Pobjednik s trofejima

POJMOVI:

FCI, HKS, standard, rodovnica, kinolog, kinološki sudac.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Kako su nastale pseće pasmine?*
2. *Kako je stvaren standard pojedine pasmine?*
3. *Što je to rodovnica?*
4. *Koji je uloga kinološkog suda?*
5. *Što je to FCI?*
6. *Kako se razvijala kinološka organizacija u nas?*

Znanstvenici nam na temelju arheoloških nalaza iznose dokaze da su psi već u prehistojsko doba živjeli uz čovjeka. Ti psi dobivaju imena po mjestu gdje su ostaci nađeni, po vremenu u kojem su živjeli i po istraživačima koji su ih otkrili. Iz tih pasa razvile su se poslije sve ostale pasmine. Povjesnu sistematizaciju dobivamo razvrstavanjem današnjih pasmina prama tom podrijetlu. Kako je svaki od tih prehistojskih pasa nastao redovito samostalno i dijelom pod utjecajem pasminski različitih vukova, vidljiva je razlika u gradi tijela, pa takvu sistematizaciju nazivamo i **morfološkom**.

No današnje pasmine što su tijekom tisućljeća nastajale križanjem pasa često morfološki oprečnog podrijetla dokaz su nemoci takve, u načelu znanstvene sistematizacije. Stoga kinolozi rado posežu za radnim osobinama pasa i nastoje ih sistematizirati na toj osnovi. To je tzv. **radna sistematizacija**. Tako dobivamo dvije osnovne skupine pasa - *lovačke i ne-lovačke*.

Lovalice pasmine podijeljene su u nekoliko skupina prema načinu uporabe u lovu, a one se dobrim dijelom podudaraju i s morfološkim osobinama tih pasa. To su gonići, ptičari, retriveri ili aporteri, krvoslijednici, sunjkavci i jamari.

Sve ostale pse često nazivamo *ne-lovačkim psima* ili, još učestalije, *sportskim psima*, a po radnim se osobinama dijele na mnóstvo skupina. Pojmovi koji označavaju te skupine promjenljivi su i često proizvoljni, a proizlaze iz osnovne uporabne namjene. Najučestalije se spominju ovčarski psi, pastirski psi, psi čuvari, službeni psi, zatim lavinski psi, psi za borbu, psi vodići slijepih, psi za pratnju i psi za društvo. No u različitim vremenima i krajevima postoje različiti nazivi, već prema radu koji ti psi u danom trenutku pretežno obavljaju. Takva sistematizacija nema čvrstu podlogu jer psi jedne pasmine mogu na taj način istovremeno biti u nekoliko skupina. Na primjer, njemački ovčar je i ovčarski pas i službeni pas i pas vodič slijepih i lavinski pas, pa i pas za pratnju.

Službena sistematizacija koju primjenjuje međunarodna kinološka organizacija FCI upravo se zbog toga često mijenja. Svakih nekoliko godina primjenjuje se nova podjela u pasminske razrede, pri čemu se uzima u obzir i morfološka i radna sistematizacija.

Moderna znanstvena kinologija dijeli pse prama gradi tijela na četiri osnovne skupine. To su **brakoidni, lupoidni, molosoidni i greioidni** tipovi. Brakoidni su svi psi goniči i iz njih nastali svi ostali lovački psi, pa su oni izjednačeni i po morfološkom i po uporabnom kriteriju. Lupoidni psi imaju gradu sličnu vuku, a među njima su svi ovčarski psi, dio pastirskih pasa, terijeri, polarni psi, pinci, gubičari i još neki. Molosoidni psi potječu od pasa među kojima je u davnina vremena bio poznat pas kojeg su uzgajali pripadnici plemena Mollosa na području današnje Grčke. Svi psi gradom njima nalik pripadaju toj skupini. To su doge i dogoliki psi i većina planinskih i pastirskih pasa. Greioidni su svi hrtovi, a potječu s područja Sredozemlja, ishodišta naše civilizacije. Već na papirusima iz najstarijih razdoblja Egipta postoje njihovi crteži. Dapače, mogli bismo ustvrditi da su i psi prikazani na pretpovijesnim špijuskim crtežima toga tipa grade.

U dalnjem ćemo se tekstu, što je više moguće, služiti biološkim kriterijem, svrstavajući pse po morfološkim osobinama i podrijetlu.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Kako pokušavamo sistematizirati pseće pasmine?
2. Kako se zovu četiri osnovne praskupine pasa?
3. Koje su današnje skupine pasa brakoidnog tipa, koje molosoidnog, koje greioidnog, a koje lupoidnog tipa?

POJMOVI:

sistematisacija pasmina, brakoidni, lupoidni, greioidni, molosoidni psi.

LOVAČKI PSI

GONIĆI

Vrlo je vjerojatno da je u pradavna vremena, prije no što su priprljene ostale domaće životinje, pas obavljao ulogu pomoćnika u lovu. U to vrijeme lovilo se hajkom, životinja se tjerala prama mjestu gdje je u zasjedi čekao lovac oboružan kopljem, sulicom, strelicom, sjekirom ili toljagom. Ako je to bila osnovna uloga svih pasa (sto pomalo nalikuje vucjoj hajci) onda možemo očekivati da i svi današnji lovački psi budu pomalo i gonići divljači. Ipak, u takvom načinu lova uzgojeni su posebni psi, pasmine posebnih kvaliteta. Lovci vole ovaj način lova. Vole slušati pse koji glasno gone, osluškivati modulaciju njihova glasanja. To im glasanje go-

vori o tome koju divljač psi gone, kako su daleko od nje, pokazuje trenutak kad je pristižu, napadaju, kad im je divljač umakla, kako je ponovno traže, pronalaze i u sve manjim krugovima približavaju je lovcu na nišan. To je, dakle, iskonski lov kojim se prehranjivao naš praotac. Upravo je zato čovjek i uzgojio najviše pasmina goniča.

Današnja kinologija poznaje 80-ak pasmina pasa goniča. No među njima razlikuju se dugonogi i kratkonogi goniči. Kratkonogi goniči novijeg su datuma, a posljedica su lovnih prilika u Europi. Blagodati civilizacije posljednjih stotinjak i nešto više godina smanjile su lovista, pa je to prouzročilo stvaranja psa s kratkim nogama. Naime, takav će pas teže goniti divljač pa će lovac istim užitkom loviti s goničem na mnogo manjem terenu. Kratkonogi goniči teže dostižu i manje ranjavaju gonjenu divljač, pa je i to jedna od njihovih prednosti u današnjim uvjetima lova.

U našim lovnim uvjetima lovci se koriste autohtonim dugonogim goničima, a to su posavski gonič, trobojni gonič, bosansko-hercegovački gonič ili barak, te istarski kratkodlaki i oštrodлaki gonič. Od kratkonogih goniča u našim je lovistima čest nječački brakjazavčar.

Ptičari

Gonić je iskonski lovac. Lovi jednako kao što je lovio i prije petnaestak tisuća godina i više, još u vrijeme dok je zajedno s vukom pripadao istom prahistoriju. Gonić je četveronožnu divljač. Pernata je divljač u lovnu s gonićima izgubljena. No već su davno među gonićima uočeni pojedini psi koji nagle stanu kad primijete log s divljači i s podignutom prednjom nogom usmjere nos prema pritajenoj divljači te čekaju poput napete strelice da se divljač pokrene, pa da onda jurnu na nju. Kad bi im pas tako pokazao grm u kojem leži zec ili prepelica, lovci bi ga jednostavno prekrili mrežom i divljač bi bila uhvaćena. Tako su naši stari lovili pernatu divljač sve do pojave strelice odnosno vatrenog oružja.

Tu su osobinu iskoristili lovci već prije dvije tisuće godina, te su iz ta-

kvih pasa stvorili ptičare, pokazivače pretežno malene i pernate divljači.

Na europskom kontinentu omiljeni su i rasprostranjeni tipovi svestrano upotrebljivih ptičara, dakle pasa koji pronalaze i pokazuju divljač skrivenu u logu, stojeći nad njom tako dugo dok lovac ne dode dovoljno blizu i svojom prisutnošću ne potjera skrivenu životinju. Ptičar u tom trenutku mora legnuti i čekati hitac, a nakon toga kreće u potragu za pogodenom životinjom i donosi je svome gospodaru. Lovački pas ptičar mora, dakle, u lovnu obaviti niz promišljenih radnji koje su mu dijelom prirodene, naslijedene, a dijelom stecene, naučene. Psu ptičara valja skolovati.

Za razliku od tih ptičara, koje u Evropi nazivamo kontinentalnim, a koji u lovnu obavljaju praktički sve osim pu-

canja puškom, Englezi su stvorili ptičare koji lovinu samo pronalaze i pokazuju (lovci kažu „markiraju”), a nakon hica u brzom trku nastavljaju sustavno pretraživati teren i tražiti novu žrtvu. Pronalaženje usmrćene ili ranjene divljači prepustili su novim specijalistima u lovnu – psima kojima je to isključiva zadaća. Time je postignut racionalniji lov s bogatijim ulovom.

S vremenom sve je manje lovišta u kojima se može loviti goničima, pa se sve više traže ptičari. To je razlog što današnja kinologija poznaje već 40-ak pasmina ptičara.

Naši lovci vole loviti sa svestrano upotrebljivim njemačkim kratkodlakim i njemačkim oštrodifikim ptičarom, te specijaliziranim engleskim ptičarima kao što su pointer i engleski seter. Često susrećemo i irskog setera, ali ne više u rukama lovaca. U lovištima Slavonije česta je i madžarska vižla, a u Istri i Dalmaciji epanjel iz Bretanje.

RETRIVERI ILI APORTERI

Smanjivanje lovnih površina prouzročilo je potrebu za psima specijalistima u lovnu. Tako su u Velikoj Britaniji nastali ptičari seteri i pointer koji sustavnim „češljanjem“ lovista i izvanrednim njuhom pronalaze lovinu, uskrajinim stajanjem pred njegovim logom pokazuju je lovca, a svojom prisutnošću sile divljač na bijeg. Ptičar nastavlja potragu za novim skrivenim žrtvama, a retriever, koji je do tada mirno sjedio uz nogu lovca, kreće da bi donio (aportirao) oborenu divljač.

Samo je pet pasmina pasa tih osobina. Četiri su stvorili Englezi a jednu Amerikanci. U lovištima kontinentalne Europe još se ne osjeća tolika potreba za lovnim specijalistima – retrieverima, poglavito stoga što sves-

trano upotrebljivi kontinentalni ptičari rado aportiraju čak i iz vode. No ovi se psi ipak šire Europom, no samo dijelom u lovačkim rukama, a pretežno kao psi tragači za drogom. Zbog izvanredno mirne čudi i poslušnosti vrlo su dobri vodići slijepih i rado videno društvo u igri djece. U nas se susreću labradorski retriever i zlatni retriever.

KRVOSLJEDNICI

Zadatak je psa krvosljednika da pronalazi nastrijeđenu divljač. Naime, ni u lovnu svaki metak nije smrtonosan. Često se događa da nastrijeđena životinja još satima bježi nastojeći se sakriti, a putem pomalo gubi krv i ostavlja krvni trag. Za lovca bez psa ta je divljač izgubljena, a da ne spominjemo nehuman odnos takvog lovca spram žrtve, koja će možda još dani ma, skrivena u nekom šipražju, polaganom ugibati izložena nasrtajima sva-kovrsnih životinja.

Svaki lovački pas, pogolovo gonič, pokazuje volju za radom na krvnom tragu ranjene divljači. No to svojstvo

i u krvosljednika valja školovanjem učvrstiti. Krvosljednik mora biti miran i staložen pas s izvanrednim njuhom, a s krvnoga ga traga ne smije skrenuti neka druga životinja koja mu presijeće put. On zatim mora biti i vrlo ustrajan, jer njegovo traganje uglavnom traje satima. A kada naposljetku dostigne ranjenu životinju, mora se stalno glasati kako bi lovac znao gdje se lovina nalazi. Lovci kažu: „mora dobro oblajavati“. Često mora ranjenu životinju i dokrajčiti, a zatim je čuvati od nasrtaja drugih pasa ili manjih divljih životinja, pa i od tudih ljudi koji bi se htjeli njome okoristiti.

ŠUNJKAVCI

Močvarna područja uz rijeke i jezera obrasla gustim šašem i šipražjem bogata su staništa pernate divljači, poglavito divljih pataka. U davna vremena lovile su se pomoću pasa i mreža. Danas se love puškom, ali uz pomoć pasa koji živahno jure kroz gusto raslinje, pronalaze ptice u njihovim glijedima, dižu ih i zatim na kratko gone tako da omoguće lovcu da ih dobije na nišan. Takav način rada pasa u lovnu zove se šunjanje, a psi koji su uzgojeni za takav lov zovu se šunjkavci.

Da bi mogli uspješno obavljati svoju zadaću, moraju biti relativno maleni, živahnja temperamenta, a opet poslušni, moraju voljeti vodu i rado plivati u svako godišnje doba, a moraju biti i snažni da uzmognu plivati s divljom patkom u zubima.

U tu skupinu pasa ubrajaju se španjeli, dijelom uzgojeni posljednjih stoljeća na tlu Velike Britanije i u novije vrijeme u Americi, ali i jedan izrazito omiljen pas u našim lovistima u prvoj polovici ovog stoljeća – prepešićar, njemačke pasmine, koji je bio tako popularan da stari lovci još i danas ptičare nazivaju prepelicarima.

Iz porodice španjela lovci u nas rabe springer španjela i engleskog koker španjela, koji je ipak češći u neločackim rukama, jednako kao i američki koker španjel.

JAMARI

Već samo njihovo ime kaže da su to psi koji love divljač što živi u jamama. U tu skupinu lovačkih pasa ubraju se dvije morfološki oprečne skupine pasmina. To su njemački *jazavčari* i engleski *terijeri*. No terijeri su ostali jamari samo imenom (latinski: *terra*, -ae = zemlja); Od oko 35 danas poznatih terijera samo se dvjema ili trima pasmina još služe lovci, a ostale su selekcijom bitno promijenile izgled i svojstva, pa su dobine i druge zadaće. Jazavčari su pak svojom gradom tijela mali gonići s dodatno skraćenim nogama. Tijelo im je veliko, snažno, dugacko u odnosu prema izrazito kratkim nogama, tako da u visinu dosežu otprilike do 25 cm. Naime, njihov standard ne propisuje visinu, već težinu tijela i obujam prsnoga koša, pa se po tim kriterijima dijele na tri tipa:

normalne ili standardne jazavčare, patuljaste jazavčare i još manje, jazavčare kunićare. Svaki od tih tipova pojavljuju se i kao kratkodlaci, oštrodlaci i dugodlaci.

POJMOVI:

lovački psi, gonići, ptičari, aporteri ili retriveri, krvosljednici, šunjkavci, jamari.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Kako love psi gonići?
2. Koje su pasmine goniča zastupljene u našim lovistima?
3. Kako ptičari nude u lovnu?
4. Koje pasmine ptičara vole naši lovci?
5. Koje se pasmine retrivera ili aportera u nas uzgajaju i koja im je glavna zadaća?
6. Čemu služe krvosljednici?
7. Koji su u nas češći šunjkavci i kakva im je zadaća u lovnu?
8. Po čemu su karakteristični jazavčari?

OVČARSKI I PASTIRSKI PSI

Svoju je civilizaciju čovjek počeo graditi kao lovac. Zatim se pretvorio u ratara, a usporedno je pripitomljavao današnje domaće životinje. Dakle, postao je i stočar. U poslu sa stokom našao je u psu neprocjenjiva pomoćnika. Tijekom nekoliko tisućljeća stocarenja uzgojio je dvije skupine pasa koji su mu pomagali u radu sa stokom. U divljim planinskim predjelima, gdje je stoku trebalo prije svega čuvati od gladnih zvijeri i hajdučkih skupina, uzbogao je velike, snažne, nepodmitljive pse čuvare svoje imovine i svoga stada. U nizinskim predjelima, gdje su se stada morala kretati kroz ratarski kultivirana polja i susretati se s drugim stadima, drugim životinjama, pa i ljudima, čovjek je uzbogao pomoćnike u poslu napasivanja. Ti psi moraju rado učiti i brzo shvaćati, moraju biti poslušni. Različiti zadaci zahtijevali su i odredene fizičke kvalitete, pa danas razlikujemo *planinske pastirske pse* od *nizinskih ovčarskih pasa*.

Ta se dva pojma ne upotrebljavaju uvijek primjereno njihovu značenju. Zapravo, planinske bismo pse trebali zvati ovčarskim, jer je njihov osnovni zadatak čuvanje ovaca, dok bismo nizinske trebali zvati pastirskim psima. Oni to zaista i jesu jer pomažu pastirima na najrazličitije načine, zamjenjujući ih čak ponekad u njihovu poslu. No, u tom slučaju njemačkog

ovčara morali bismo zvati njemačkim pastirskim psom, što bi bilo teško prihvatljivo, pa ćemo se stoga držati uvriježene terminologije.

PASTIRSKI PSI

Plodne udoline planinskih predjela Azije i Europe, obrubljene divljim i neprohodnim vrletima, prebivalište su čovjeka od najstarijih vremena. No, zbog konfiguracije tla i bujne vegetacije na svim tim područjima i biljni i životinjski svijet bogat je endemima, što će reći biljkama i životinja kojih se u nečemu razlikuju od istovrsnih biljaka i životinja u drugim područjima. Njihova obilježja su specifična, karakteristična za određeno područje. Takva područja, omedena od ostalog svijeta neprohodnim pršumama i nepristupačnim planinskim lancima što onemogućuju dodir s ostalim krajevima, nazivamo *biocenozama*. Čovjek je u tim predjelima uzga-

jao stoku, pretežno ovce, a da bi ih mogao očuvati od opasnosti divljine, služio se psom koji je morao biti velik, snažan, odvažan i samostalan, čak i divlji poput njegove okoline. Pas je u tim predjelima, očito, bio uvjet čovjekovu opstanku, pa mu je on obraćao posebnu pozornost. Zatvoreni u svojoj postojbini, ti su se psi razmnažali međusobnim parenjem uz povremen utjecaj vukova te uz čovjekov seleksijski utjecaj odabiranjem rasplodnjaka određenih kvaliteta, uglavnom na osnovi fizičke snage i srćanosti u čuvanju ovaca od divljih zvjeři i gorskih razbojnika. S pravom se, dakle, može prihvati mišljenje da su planinski pastirski psi izravni potomci pretpovijesnoga *brontčanog psa* koji se na taj način zadržao u svom iskonskom obliku.

Lanac tih pasa proteže se od Himalaje, gdje je poznat tibetski mastif. Nastavlja se preko kurdske pastirskih pasa u planinama Irana i susjednih zemalja, zatim pastirskih pasa na Kavkazu i južnije u rumunjskim, bugarskim, grčkim i turskim planinama, pa preko balkanskih planina i Dinarda u alpsko područje, odakle se grana na Pirenejski poluotok, Apeninski poluotok i na sjeveroistok u područje Visokih Tatri, a preko Francuske i u Belgiju, pa i na Britansko otocije. Među psima iz tih područja poznati su turski karabaš, makedonski šarplaninac, zatim tornjak s bosansko-hercegovačkih planina, pa četiri švicarska pastirska psa, kao i bernardinac. Na Apeninima pronalazimo poznatoga maremanskog-abružanskog pastir-

skog psa, na Pirenejima se ističu pirenejski mastif, pirenejski pastirski pas, španjolski mastif i portugalski pastirski pas. U Francuskoj je poznat brijarski pas, u Njemačkoj leonberski pas i staronjemački čuvar dvorišta (hovawart), u Poljskoj pothalanski ovčar. Na Britanskom otočju poznat je bobtail, staroengleski ovčarski pas.

Ipak, nekoliko pasa ove skupine pronalazimo i u prostoru gdje bismo trebali očekivati ovčarske pse drugoga tipa grade i druge namjene. To su kuvas i komondor u mađarskoj panonskoj nizini, kamo su dospjeli s mađarskim plemenima iz njihove prapostojbine pri selidbi u Panonsku nizinu.

Iako među tim pasminama ima i takvih koje su različitim križanjima i selekcijom promijenile neke svoje značajke, ipak im je svima manje ili više ostala zajednička osnovica u tjelesnoj gradi, ali i karakteristične psihičke osobine. To su pretežno psi golema tijela, robusne grade. Koščati su i mišićavi, s velikom i snažnom glavom tupo klinasta oblika, osrednje velikih uški priljubljenih uz obraz i skrivenih u bogatu grivu dugodlakih pasmina. Pretežno su dugodlaci, ali neke pasmine su i kratkodlake. Ako su dugodlaci, onda su to na osobit način. Gruba dugačka dlaka po cijelome tijelu osim na njuški, čelu, uskama i prednjim stranama nogu, stvara bogatu i gustu oporu grivu na šiji i bogato kitnjast rep. Boja im je također karakteristična. Neke su pasmine bijele, no većina je željezno siva ili čelično siva s jakom maskom na glavi,

dakle takozvana divljac ili vučja boja. org Neki su postali dvobojni, pa i trobojni, ali to su oni koji su već davno isključeni iz njihove osnovne uloge pastirskega pasa, te se prihvatali neke druge zadaće.

Temperamentom i karakterom također su osobiti i slični. Dostojanstveno su mirni, stabilnog karaktera, svjesni svoje snage, vrlo tolerantni spram pasa manjih od sebe koje najčešće i ne zamjećuju, ali su neustrašivi borci do smrti ako treba očuvati svoga gospodara ili njegovu imovinu. Karakterističan je njihov odnos spram čovjeka. Dijete im je neograničen gospodar, dječak partner za igru, a odrastao čovjek im je prijatelj i suborac. Ne trpe podređen položaj i ponižavanje. Ne sklapaju rado poznanstva, ali su jednom čovjeku, svom prijatelju i suborcu, potpuno odani. Snažno im je prirođeno svojstvo čuvanja i pritom su nepodmitljivi i nepokolebljivi. Ta ih svojstva čine goršaćki primitivni, ali vrijednim divljenja.

OVČARSKI PSI

Za razliku od pastirskih pasa, kojima je osnovna i jedina dužnost čuvati povjerene im životinje i imovinu, i to ravnopravno s pastirom, ovčarski psi imaju mnogo složenije zadatke. Oni moraju poznavati svoje životinje, držati ih na okupu, voditi ih na pašnjake i paziti pritom da stado ne skrene na obradene površine. Cijelo se vrijeme moraju kretati u brzom trku s kraja na kraj stada, bez trenutka odmora.

Da mogu te i mnoge druge zadaće potpuno obaviti na zadovoljstvo pastira, moraju biti ne samo tjelesno čvrsti, već i izvanredno poslušni i, kako to kinolozi kažu, dobro vodljivi tijekom školovanja. Osnovna značajka ovčarskih pasa jest, dakle, želja za radom, želja za izvršavanjem zadataka. Ljudi su to njihovo svojstvo obilato iskoristili, pa se iz redova tih pasa redovito pronalaze psi za vodiče slijepih, za javne vojne i policijske službe, za pogranične carinske službe, za spašavatelje u snježnim lavinama i za sve druge zadaće u kojima zaista mnogo pomažu čovjeku.

Stariji autori drže da ovčarski psi potječu izravno od tzv. sojeničkog ili tresetnog psa, kojega dijele na dva tipa: evropski i azijski. Hrvatski ovčar bio bi prototip sojeničkog psa azijskog tipa. Od ovčarskih pasmina, osim domaćega hrvatskog ovčara, u našim su krajevima popularni njemački ovčar, škotski ovčar, belgijski

ovčari (tervueren i groenendael), francuski ovčari (beauçeron i briard), a kadkad se pojavi i pojedinačni pri-padnik još pokoje ovčarske pasmine.

POJMOVI:

pastirski pas, ovčarski pas, brončani pas, bioceneza, službeni psi, lavinski psi, psi vodići slijepih, sojenički ili tresetni pas.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *U čemu je razlika između ovčarskih i pastirskih pasa?*
2. *Koje su glavne morfološke značajke nizinskih ovčarskih pasa?*
3. *Koje su glavne morfološke značajke planinskih pastirskih pasa?*
4. *Nabroj nekoliko poznatijih pasmina ovčarskih pasa.*
5. *Nabroj nekoliko poznatijih pasmina pastirskih pasa.*

DOGE I DOGOLIKI PSI

Na obroncima Himalaje još obitava tibetski mastif ili tibetska doga, vrlo popularna u Evropi potkraj prošlog stoljeća. To je gorostasna životinja visoka oko 90 cm i teška više od 75 kg. Istoga takvoga psa pronalazimo na reljefima babilonskih vladara i u knjigama staroperzijskog filozofa Zaratustre. U isto vrijeme takvog je psa užgajalo pleme Mollos u Epiru i po njima su svi psi takvog oblika dobili ime. Toga je psa uveo Cezar u svoje legije i uz njihovu pomoć osvajao Galiju. Ostaci tih pasa u tom području Europe stvorili su mnoštvo pasmina doga i dogolikih pasa, koji su sve donedavna služili za lov na medvjede, vukove, divlja goveda, pa zatim za kroćenje bikova ili za borbe s drugim psima u arenama. To su morali biti zaista snažni psi. A upravo zbog tog osjećaja snage i nadmoći ti su psi dostojanstveno mirni, često čak flegmatični, i redovito miroljubivi dok ih tko ne izazove.

Postoji u njih tjelesna osobina koja u drugih pasminskih tipova pasa nije uočena. To je svojevrstan način spoja prednjih nogu preko lopatice na trup, odnosno na prsni koš. U tih je pasa taj spoj izrazito mekan, što se povremeno loše očituje u neurednom stavu prednjih nogu s izbočenim laktovima. No toj skupini pasa takav „prednji ovjes“ omogućuje izdašno i svestrano

pomicanje prednjih nogu slično mačkama i njihovu uporabu ne samo za kretanje, već i za borbu. Slična se osobitost može primijetiti i u nekim, više iskonskih pastirskih pasa, što upućuje također na njihovo zajedničko podrijetlo.

Doge i dogoliki psi imaju zajedničku karakterističnu tjelesnu građu: snažan kostur, izdašno mišićje, tipičan oblik glave i četvrtasto tijelo. Te se osobine u nekim dogolikih pasa donekle mijenjaju, ali u svojoj su biti očuvane. Naj-

vidljivije su promjene u obliku glave, no i one su samo prividne. U svih doga glava je teška i masivna s naglašenim čeonim prijelazom („stop“) i snažnom četvrtlastom i dubokom gubicom. Ona je u nekih dogolikih pasa skraćena, što tada dovodi do uočljive razlike. U tisucljetnom razvoju tih pasmina te su razlike posljedica utjecaja pasa drukčijeg podrijetla, a kadšto i vukova, no najčešće uzgoja u srodstvu, pojave mutacije i uzgojnog fiksiranja tako nastalih novih osobina.

Medu doge i dogolike pse od poznatijih i raširenijih pasmina ubrajamo njemačku dogu, bordošku dogu, engleskog mastifa, napuljskog mastifa, njemačkoga boksera, engleskoga i francuskoga bulldoga, ali i pekinškoga psa, za kojeg mnogi kinolozi vjeruju da je u dalekoj prošlosti bio gorostasan.

POJMOVI:

doga, dogoliki psi, Mollosi, mutacija, fiksiranje svojstava.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Koje su osnovne tjelesne značajke dogolikih pasa?*
2. *Nabroj nekoliko poznatijih pasmina dogolikih pasa.*

TERIJERI

Terijeri su postali popularni prije vise od dvije tisuće godina, od trenutka kad su Rimljani osvojili Britansko otoče i tako ih otkrili svijetu. Tada su to bili lovački psi jamari. Od onda do danas uzgojeno je gotovo 40 razlicitih pasmina terijera koji se tjelesno cesto dosta razlikuju, ali im je karakter i temperament sličan i osobit. Terijer je stalno u pokretu, uvijek prisutan i živahan, veseo, suosjećajan, ponosan, ostar, a sve te odlike nosi nesmanjenim žarom do u duboku starost. To su osnovni razlozi da su stvorene tolike pasmine terijera, da se ni jedna stvorena pasmina terijera do sada nije izgubila i da im stalno raste popularnost.

Njihova osnovna zadaća bilo je jamanjenje. No osim lisica i jazavaca, vrlo je često lovio i vidre, pa i ostale manje divlje životinje s kojima se trebalo boriti. Potkraj prošlog stoljeća to se njihovo svojstvo obilato koristilo u lučkim gradovima, klaonicama i farmama za borbu protiv štakora. Borbenost im je često korištena i u takozvanim športskim borbama pasa, toliko popularnim u prošlom stoljeću, pa i danas. Naposljetku, iz redova terijera u doba mladosti Amerike regrutirani su psi za goniće robova crnaca. Danas su to pretežno kućni psi, uz nekoliko časnih iznimaka koji još idu

u lov ili služe kao službeni psi. U današnjim ilegalnim borbama pasa opet se pojavljuju ali s nekim novo stvorenim pasminama.

U nas se najčešće susreću ove pasmine terijera: erdel terijer, njemački lovní terijer, oštrodlaki i kratkodlaki foksterijer, velški terijer, irski terijer, irski plavi terijer, škotski terijer, silihemski terijer, bedlingtonški terijer, skajski terijer, jorkširski terijer, bulterijer, stafordski bulterijer, a katkada i pokoji pripadnik neke druge terijerske pasmine.

POJMOVI:

terijer, jamar.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Koja je bila osnovna zadaća pasa terijera?
2. Čemu oni danas pretežno služe?
3. Koje su njihove osnovne značajke?
4. Nabroj nekoliko najpopularnijih pasmina terijera.

HRTOVI I HRTOLIKI PSI

Iz velike skupine pretpovijesnih pasa, koji još i danas u velikim čoporima žive u suptropskim krajevima, pa i sjevernije od tog područja, razvila se posebna skupina pasa određenih zajedničkih obilježja – *parija psi*. Znanstvenici ih dijele na četiri podskupine. Jedna od njih je i australski divlji pas *dingo*, koji je u davna vremena, dok je današnji kontinent Australija imao još kopnenu vezu s Azijom prešao tamo, i danas je uz čovjeka i nekih vrsta šišmiša jedini placentarni sisavac toga kontinenta. Parija psi su inače živjeli u velikim čoporima u neposrednoj blizini ljudskih naseobina i hranili se otpaćima. Ta njihova osobina bila je (a u nekim sredinama je još i danas) izrazito važna, jer su imali ulogu čistača ili higijeničara, uklanjajući organske otpatke i na taj način izvore zaraza. Posebno je zanimljiva južna skupina tih pasa. Njihove oblike možemo vidjeti na spomenicima s početka naše civilizacije, u dokumentima staroga egiptanskog carstva od prije 5 tisuća godina. To su današnji južni hrtovi i hrtoliki psi Sredozemlja i Bliskog istoka. Razlikuju se od pasa sjevernijeg podrijetla gradom tijela, sposobnošću pojedinih osjetila, pa i naravi. Te su razlike posljedica manjeg utjecaja sjevernih velikih vukova samaca, a to omogućuje hrtovima posve drugačiji način života. Dok sjeverni čopor pasa (ili vukova) goni svoju žrtvu ustrajno

je slijedeći i čekajući da malaksa, doble hrt u brzom trku sustiže svoj plijen i hvata ga. To mu omogućuje izvanredno dobar vid uz tjelesno ustrojstvo odličnog trkača.

Posebnost hrtova vidljiva je iz njihove tjelesne grade. Izrazito su vitki, reklo bi se mršavi. Glava im je uska i vrlo dugačka, pa u čeljustima ima mjesta i za prekobrojne zube. U njih ćemo često naći višak prekutnjaka. Tijelo je

kvadratično građeno, znači da su jednako visoki, koliko su i dugi. Često su čak i viši od dužine trupa, a to je posljedica izrazito dugih i ravnih cjevastih kosti nogu. Trbuš je jako usukan, a prsni koš uzak, ali izrazito dubok. Ispod vrlo fine i tanke kože vrlo se plastično očrtava mišićje, a masnog tkiva u potkožju gotovo i nema. Tjelesna im grada omogućuje izdašan trk u galopu i veliku ustrajnost. No i njihova su osjetila drukčija. Dok se u ostalih pasa vrlo brzo razvija kratkovidnost, čak do potpune sljepote u stariim danima, hrtovi vide izvanredno tijekom cijelog života. A njih i sluh im zbog toga nisu ništa slabije sposobni no u ostalih pasa.

Pse takvih osobina čovjek je izdvojio iz južne skupine parija pasa i iz njih su nastali svi današnji hrtovi i hrtoliki psi. Tisućjećima je čovjek lovio njihovom pomoći. Danas služe za lov samo još u nekim svojim izvornim krajevima, često u kombinaciji sa sokolom. Rašireni po cijelome svijetu isključivo služe kao trkači u trkama pasa.

U sjevernim područjima Europe žive mnogo veći, snažniji i oštřiji sjeverni hrtovi nastali na osnovi južnih hrtova križanjem s mnogim drugim psima, pa i s vukovima.

U južnoeuropskim i sjevernoafričkim zemljama postoji niz pasmina koje su vrlo nalik hrtovima. Imaju tipična tjelesna obilježja hrtova, a zajednička im je značajka velike i uspravne uske. Vrlo su nalik pretpovijesnim psima koje iz vremena početka povijesti nazivamo faraonskim psima. Razvili su se

u pojedinačne pasmine dugovjekim odvojenim načinom života. Nazivamo ih hrtolikim psima. Takav je bio i istarski hrtoliki gonič koji je izumro potkraj prošlog stoljeća, a danas ga još možemo vidjeti na poznatoj freski „Ples mrtvaca“ na zidu crkvice u Beramu u Istri.

Medu sjeverne hrtove ubrajamo irskoga vučnjeg hrta i škotskoga jelenjskog hrta, a medu južne perzijskog hrta, afganistanskog hrta, arapskog hrta, zatim velikoga kratkodlakog engleskoga hrta (Greyhound), malog engleskog hrta (Whippet), malog talijanskog hrta (Levretto) ali i ruskog hrta (barzoi).

POJMOVI:

parija psi, hrt, hrtoliki pas, faraonski pas, istarski hrtoliki gonič.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Što su parija psi?
2. Odakle potječu južni hrtovi?
3. Kako su nastali sjeverni hrtovi?
4. Čemu su hrtovi služili nekoc, a čemu služe danas?
5. Nabroj najvažnije predstavnike hrtova.

Područje dalekog sjevera, pokriveno vječnim snijegom i ledom, nije pusto. I tamo živi čovjek i razvija svoju civilizaciju. I možda je više nego na drugim dijelovima zemaljske kugle pas tamo desna ruka čovjeku u surovoj borbi za opstanak. Da nema pseće zaprege, ne bi bilo kretanja po ledenim santama. Bez čopora pasa ne bi bilo lova na sobove. Ne bi bilo zaštite pred čoporom gladnih vukova da nema još većeg čopora još gladnijih pasa. I polarni medvjed sklanja im se s puta. Svojim dahom griju šatore polarnih nomada, u svoje krvno primaju njihovu promrzlu djecu. Istina, tehnika je danas prodrla i tamo, ali ni ona još uvijek ne može zamjeniti psa koji je tisućlicima omogućavao život čovjeku u tim surovim uvjetima.

Od sojeničkog psa iz pretpovijesti u Europi su nastali preteče današnjih ovčarskih pasa, a na dalekom zaledenom sjeveru, križajući se često s vukovima, nastala je skupina polarnih pasa. U toj skupini poznajemo nekoliko tipova. To su *špicevi*, *eskimski psi* i *lajke*. Svi su oni međusobno nalik gradom tijela, ali i čudi, svi imaju mnogo vuće krvi. Prilagodba na surove ledene uvjete vidljiva je u izrazito gustom krznu, ali i u nekim razlikama u metabolizmu masti, pa i u krvožilnom sustavu perifernih dijelova tijela.

Špicevi su u nas već odavno poznati i povremeno im popularnost raste, pa

redovito možemo susresti velikoga njemačkog špica, vucjeg špica, patuljastog špica i čau-čau špica. No u posljednje se vrijeme populariziraju i polarne pasmine pasa, pa češće susrećemo aljaskog malamuta, sibirskog haskija i samojeda.

POJMOVI:

špic, eskimski pas, lajka.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Kako su nastali špicevi i polarni psi?
2. Kako su se prilagodili uvjetima velike hladnoće?
3. Kako su psi služili ljudskim zajednicama na dalekom sjeveru?
4. Nabroj nekoliko poznatijih pasmina iz te skupine pasa.

Nepoznata podrijetla i iz nepoznata vremena, ti su psi tek u prošlom stoljeću pobudili kinološki interes javnosti i naposljetku standardizirani u one oblike koje i danas nalazimo. No unatoč tome, ocito je da su to vrlo stari psi. Oni su u Njemačkoj, kako nam to pokazuju danas dostupni povijesni izvori, od davnine poznati i upotrebljavali su se za pratnju i obranu. Njemački pinč (zovu ga još i standardnim pinčom) poznat je u svojoj pradomovini Njemačkoj iz najstarijih vremena. Na njegovoj osnovici stvoren je potkraj prošlog stoljeća doberman pinč, a pripovijeda se da ga je uzgojio švicarski poštari Dobermann, kako bi imao pratnju snažnoga, velikoga i odvažnoga psa. U samostalnu pasminu razvio se i patuljasti pinč, minijatura tih dvaju pasa. Poslije su stvoreni još neki pinčevi: harlekinski pinč i majmunski pinč.

Gubičari su, pak, u svojoj osnovi oštrolaka izdanja pinča. To se pogotovo odnosi na srednjega gubičara, koga Nijemci zovu i oštrolakim pinčom. Patuljasti gubičar uzgojen je izravno od manjih primjeraka srednjega gubičara, a veliki gubičar nosi dijelom i krv planinskih pasa tjerača stoke.

Inače su to snažni i robusni psi, dobro se mogu školovati upravo kao

pratitelji, pa veći tipovi tih pasmina i služe kao idealni službeni psi za pratnju i obranu.

POJMOVI:
gubičar, pinč.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Koja je razlika u gradi tijela između pinča i gubičara?*
2. *Kako je nastao pas poznat pod imenom doberman?*

MORFOLOŠKI NEDEFINIRANI PSI

Kako je već rečeno, postoje i neke pasmine za koje se po morfološkim osobinama ne može pouzdano utvrditi kojoj skupini pripadaju, a povijesni nam podaci ne pokazuju dovoljno pouzdano njihovo podrijetlo. Većinom su to vrlo stare pasmine dominantnih nasljednih svojstava, a tjesneno ustrojstvo upućuje na prisutnost različitih tipova pasminskih skupina pri njihovu stvaranju. Njihovo odvajanje od početne skupine vjerojatno je u vezi s gubitkom radnih sposobnosti. Redovito su to, naime, psi koji su izdvojeni od radnih zadataka i pretvoreni u kućne pse. Većinom su to male životinje, pogodne za držanje u kući, živalne i razigrane i na taj način korisne, jer razbijaju ljudima monotoniju i dosadu. S tom ih namjenom uzgajaju već u Rimskom Carstvu, a osobito su bili omiljeni na srednjovjekovnim feudalnim dvorovima. Često susrećemo njihove likove na starim freskama, tapiserijama i slikama, pa tako možemo pratiti promjene oblika pojedinih pasmina. Mnoge od tih pasmina već su odavno nestale, ali mnoge su se zadržale do današnjih dana, kad im popularnost zbog otuđenog života gradskog stanovništva ponovno naglo raste. Većinom su to male i patuljaste pasmine ili psi osebujne dlake koja se može šišanjem raznolikom dotjerivati. Među njima ipak postoje i veći psi koji su

također izgubili prvotnu radnu namjenu, kao što je na primjer naš dalmatinski pas, kojeg nova FCI klasifikacija svrstava u goniće.

Iz te skupine pasa posebno su poznati pudli, zatim malteški ili mljetski psic, dalmatinski pas, meksički psic čiuaua i još mnogi njima slični.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Kako su nastali psi iz ove skupine pasa?*
2. *Čemu oni služe?*
3. *Koje su najpoznatije pasmine?*

IZVORNI PSI NA HRVATSKOM TLU

Za Aziju se kaže da je kolijevka naroda. Povijest nas uči da su u različitim epohama iz Azije upravo eruptivno kretale velike narodne skupine tražeći svoj životni prostor. Stvorivši u novoj postojbini nacionalnu državu koja se pružala od Drave na sjeveru, Tise i Drine na istoku te od Drača do Trsta na Jadranu, Hrvati su ušli u zapadnu kulturnu sferu i postali čuvari zapadne civilizacije. Upravo zahvaljujući njima, Zapad se mogao nemetano razvijati i stvarati svoje nacionalne države današnjice.

Dolazeći organizirano na ovaj zapadni dio Balkana, Hrvati su sa svojom stokom doveli i svoga psa. To je *hrvatski ovčar*, o kojem prvi pisani podaci potječu iz 1719. godine iz pera dakovačkoga biskupa Petra Bakića (*De vita populi et de cultura armentorum et pecorum Diacove et eius Districtus anno Domini 1719*), uz napomenu autora da su ga Hrvati doveli prilikom selidbe iz svoje pradomovine, te da nema razlike u opisu toga psa kako ga je još 1374. godine opisao tadašnji dakovački biskup Petar. Na žalost, taj dokument biskupa Petra iz XIV. stoljeća još nije pronađen.

Osim toga crnoga malog „organizatora seoskog dvorišta“, koga možemo smatrati primigenom (izvornom) pasminom i izravnim po-

Hrvatski ovčar

tomkom sojeničkog ili tresetnog psa s ishodištem u Aziji, Hrvati su u svojoj novoj postojbini zatekli pse bivših stanovnika ovih krajeva. U vrijeme doseljavanja Hrvata ovi su krajevi bili vrlo slabo napućeni. Osim većih gradskih središta uz Jadransko more i uz rimske ceste, koje su gradene uz tokove rijeka i vodile su u unutrašnjost i dalje u Europu, a u kojima je dominiralo romansko stanovništvo, golema brdovita, šumovita ili poplavna prostranstva bila su nenapućena. Ipak, i u tim krajevima bilo je življa, a to su bili ostaci nekada jakih ilirskih i keltskih plemena. Uz njih su Hrvati zatekli i njihove pse. U brdskim krajevima to su bili potomci *brončanog psa* koji je opstao do danas, a nazivamo

ga *tornjakom*. Konstitucijski je to mlosoindni pas, a koristio se kao čuvar stada i imovine planinskih pastira.

Tornjaci

U istim područjima zatečen je i održao se do danas pas zvan *barak*, koji je konstitucijom oštrodlaki gonič, brakoidnog tipa, a znanstvena kinologija svrstava ga među izravne potomke pretpovijesnoga psa od kojeg su potekli srednjoeuropski lovački psi. Smatraju ga keltskim goničem, a po keltskom plemenu Segugijanaca poznat je u starijoj kinologiji pod imenom segugijski gonič i proglašen je praocem mnogih današnjih pasa goniča i ptičara.

Uz južni rub Panonske nizine, u Posavini, koja se proteže uz nizinski tok Save od sela Rugvice (tridesetak kilometara nizvodno od Zagreba) pa gotovo do njezina ušća u Dunav, živi *posavski gonič* istoga podrijetla kao i ostali srednjoeuropski goniči, ali selekcijom razvijeniji. Ime je dobio po hrvatskoj pokrajini u kojoj je nastao,

razvijao se i iz koje se širio, a najstariji njegov opis potječe također iz spomenutoga dokumenta arhiva dakovačke biskupije iz 1719. godine, a podrobniji su opisi u kasnijim dokumentima istog arhiva iz godine 1737., 1752. i 1854. godine. Posavski gonič je inače pas izvanrednih lovačkih svojstava, u relativno velikom postotku pokazuje nagon za markiranjem divljaci u logu, pa su ga Madžari iskoristili kao osnovicu za stvaranje svoje vižle.

Poseban kinološki interes pobuduje nalaz jedne karakteristične pseće skupine zajedničkih pasminskih svojstava (nasljedna masa) za koju dovoljno pouzdano možemo tvrditi da se tisućljecima razvijala na ovom području i rezultirala stvaranjem triju pasminskih tipova, a to su *dalmatinski pas*, *istarski gonič* (kratkodlaki i ostrodlaki) i *starohrvatski hrt*.

Barak

Istarski kratkodlaki gonič

Istarski oštrodlaki gonič

Posavski gonič

Starokršćanski hrt

Razmislij se o postojanju te zajedničke nasljedne mase u skupini nekoliko pasminski odvojenih pasmina pasa. Znanstvenicima je već davno poznata medicinska činjenica koja se odnosi na probavu i pretvorbu bjelančevina u čovjeka. Ona se zbiva u nekoliko razgradnih faza i u čovjeka završava stvaranjem mokraće kiseline, a u pasa se veći dio mokraće kiseline pretvara u alantoin, koji se tada luci mokraćom. No isto je tako odavno poznato da je ta pretvorba bjelančevina u dalmatinskih pasa jednaka kao u čovjeka. Mnogi znanstvenici istraživali su tu osobitost i ustanovili da je ona svojstvena samo dalmatinskim psima i njegovim najbližim srodnicima koji to svojstvo nose u svojim genima naslijedenima od dalmatinskoga psa.

Istraživanja provedena na psima pasmine istarski gonič pokazala su da u ovom dijelu metabolizma koji se odnosi na pretvorbu bjelančevina nema nikakve razlike u odnosu prema dalmatinskom psu. Taj podatak s velikom sigurnošću upućuje na blisku srodnost istarskoga goniča i dalmatinskoga psa, na njihovo zajedničko podrijetlo odnosno na teritorij na kojem je nastao taj specifični genom, a to je područje Hrvatske.

No još je jedna njihova velika podudarnost, a to je neuobičajena bliskost genetske formule za boju. Razlika je samo u nasljeđivanju pojedinih faktora boje koji je u dalmatinskog psa dominantno homozigotni, a u istarskoga goniča recessivno homozigotni.

U posljednje vrijeme otkriven je još jedan kinološki zanimljiv detalj vezan za ovo naše hrvatsko područje jadranske obale i dubokog zaleđa. Prije više godina naša je kinologija otkrila malu grupaciju hrtova na jednom ograničenom prostoru Hrvatske. Spoznaje koje smo o njima skupili govore da je to autohton hrt ovih krajeva, da ovdje postoji od pamтивјека. Budući da nevjerojatno sliči likovima hrtova koji su naslikani na keltskim novčićima otkrivenima na ovim područjima, a potječe od 500. do 200. godine pr. Krista, možemo ih smatrati ostatkom keltskih hrtova koje su Kelti pri selidbi na Zapad odveli s Balkana na Britansko otočje, gdje je od njih nastao današnji greyhound. Taj izvorni hrt ima upravo istu genetsku formulu za boju kao dalmatinski pas i istarski gonič, a i njegov način stvaranja mokraće identičan je onome u dalmatinskoga psa i istarskoga goniča.

Sve to govori da se na području Hrvatske tisućama godina stvarao određeni pseći genom koji je do današnjih dana rezultirao s tri pasminski različita psa: *hrtom*, koji još nije standardiziran, *dalmatinskim psom* za kojeg u povijesnim dokumentima postoje sigurni dokazi da potječe s područja Hrvatske, te *istarskim goničem*, koji se danas najviše uzgaja u Istri, na hrvatskom dijelu jadranske obale, a u prošlosti je bio vrlo proširen istočno od Istre po jadranskim otocima, obali i duboko u zaledu. Dokaz je za to i činjenica da je istarski gonič u ne tako davnoj povijesti, između dva svjetska

Dalmatinski psi

rata, bio jedini pas tipa goniča koji se uzgajao na dalmatinskim otocima. Još stariji dokaz je pisano izvješće upravitelja biskupskega dobora dakovacke biskupije iz 1737. godine, koje uz ostale pse spominje i bijelogog goniča s narančastim mrljama.

U Hrvovom misalu, jednoj od prvih knjiga pisanih starohrvatskim pismom glagoljicom još davne 1404. godine, anonimni je slikar minijatura ostavio sliku srednjovjekovnog lovca

na konju sa sokolom na ruci i psom ispod konja. Minijatura je, kao i cijeli misal, bila vlagom teže oštećena, ali je restaurirana. Posljedica je međutim, bila određena nepreciznost likova, jer je restauriranjem pas izgubio tipična pasminska obilježja. Ipak, može se zaključiti da konfiguracijom tijela, oblikom glave, položajem i oblikom uški odgovara psu brakoidnog tipa, dakle goniča, a po boji koja je vjerojatno vjernije restaurirana, pas bi se mogao proglašiti istarskim kratko-

dlakim goničem. On je, naime, osnovne bijele boje sa smeđkasto-narančastim oznakama na glavi i sapima. To bi bio ujedno i konačni dokaz da je istarski gonič živio na cijelom području današnje Hrvatske, ali i ondašnjih hrvatskih zemalja koje je pod svojom upravom držao Hrvoje Vukčić Hrvatinčić.

POJMOVI:

hrvatski ovčar, primigena pasmina, tornjak, barak, segugijački gonič, posavski gonič, vižla, dalmatinski pas, istarski gonič, starohrvatski hrt, mokračna kiselina, alantoin, genom, genetska formula, arhiv đakovačke biskupije, Hrvojev misal.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Kojeg su psa Hrvati doveli iz svoje prepostažbine pri doseljenju?*
2. *Kakve su pse zatekli u svojoj novoj domovini?*
3. *Po kojim se njihovim osobinama uočava bliskost podrijetla?*
4. *Kojeg psa smatrano izvornim za ostale naše pasmine?*
5. *Kojeg je podrijetlu starohrvatski hrt?*

Dva su osnovna instinkta svakoga živoga bića koja prevladavaju u svim zbivanjima tijekom života. To su instinkt samoodržanja ili borba za opstanak i instinkt održanja vrste ili spolni nagon.

Vodeni tim dvama instinktima, vukovi se skupljaju u čopore. Zajednički lakše dolaze do hrane, jači su u samoobrani i time potpuno zadovoljavaju nagon samoodržanja. Ali u čoporu pronalaze i način za održanje vrste. Odvojivši se od vučjeg života u čoporu, psi su prišli ljudima i u življenu s njima pronašli izvor svog samoodržanja. Čovjek se brine o njihovoj hrani i njihovoј sigurnosti. No instinkt održanja vrste sa svim pratećim iskazivanjem ostao je u pasa nepromijenjen, jednak kao i u doba života u čoporu.

Spolni život pasa prirodan je i nagonski, te dominira svim fizičkim i psihičkim zbivanjima u organizmu. Svakog proljeća i jeseni kuje se tjeraju, privlače mužjake, pare se i dva mjeseca zatim donose na svijet potomstvo. Zaciјelo, u uvjetima dugogodišnjeg života uz ljude te njihova utjecaja selekcijom i sličnim stalnim ili povremenim zahvatima u razvoju pojedinih pasmina, poremetio se taj prirodni proljetno-jesenski ritam. To je razlog sto postoji prilično velik broj kuja koje se tjeraju u drugo godišnje doba, no ciklička pojava tjeranja svakih 6 mjeseci prilično je čvrsta, uz neke izuzetke. Razmak između dva tjeranja traje u njih koji mjesec kraće ili duže, ali je uvijek jednak u svake kuje. To je njezino individualno svojstvo.

SPOLNO DOZRIJEVANJE KUJE

Razvoj kuje do spolne zrelosti ne odlikuje se nikakvim osobitostima. Žensko se štene normalno razvija sve do dobi od približno sedam mjeseci, kad se u većine kuja javlja prvo tjeranje. Ono se u nekih kuja pojavljuje i nešto prije ili, češće, nešto kasnije. Kadsto je vrlo slabo, jedva primjetljivo, ili, obrnuto, vrlo burno i izrazito. Stidnica nabubri i otvrđne, a pojavljuje se manje ili više intenzivan crveni iscijedak posebnog mirisa. Miris privlači mužjake iz velikih udaljenosti, ali ih kuja u to vrijeme još odbija. Tek nakon nekog vremena, kad nabubrema i otvrđnuta stidnica naglo omekša, a iscijedak istovremeno prestane biti

izrazito crven i poprimi bijedo crven-kastu ili smeckastu boju i počinje se gubiti, kuja dopušta pristup mužjaku.

Prvo tjeranje kuja redovito snažno doživljava. Ne shvaća što se to s njom zbiva, nemirna je, traži više pažnje, stidnicu stalno liže, lizanjem čak uklanja i iscjedak što ostaje iza nje. I sve to čini s vidljivim osjećajem krivnje.

Takvo njezino ponašanje jednim je dijelom posljedica nepravilnog čovjekova stava prema kuji koja se prvi put tjeri. To je, naime, promjena kojoj se i vlasnici mlade kuje moraju prilagoditi te prihvati to stanje kao normalnu činjenicu. Ne bi trebalo vršiti na nju nikakav pritisak, iako nenavikle ukucane smeta pojave novog mirisa u kući, iscjedak koji prlja sag, pa i psi koji privučeni mirisom kuje dosaduju pred vratima. Prilično je važno da budući vlasnici mlade kuje još prije no što nabave štene znaju što ih očekuje. U protivnome neodgovorni odnos vlasnika u to doba može u mlade kuje dovesti do niza psihoneurotskih smetnji, kako to tumači današnja veterinarska psihologija.

SPOLNO DOZRIJEVANJE PSA

Razvoj mužjaka do spolne zrelosti teče drukčijim putem. U relativno ranoj dobi, što ovisi o pasminskim osobinama brzine razvoja, mladi pas počinje pokazivati interes za svoje spolovilo koje učestalije nabrekne, a on ga tada liže. To se uglavnom do-

gada u vrijeme kada pas počinje mokriti dižuci jednu nogu uvis. Neki psi u to vrijeme pokazuju vrlo jak spolni nagon prema svemu što im je u kući blisko i draga. Dogada se da napastuju nogu svoga gospodara, svoj jastuk ili neki drugi predmet. Tu pojavu, kao i pretjerano lizanje spolovila, valja sprečavati jer se može pretvoriti u neugodnu i nekušnu naviku.

U isto vrijeme mladi se pas mijenja i psihički: postaje samostalan i samosvjestan, ne sluša više kao prije, tvrdoglav je, čak i ratoboran. No valja ga razumjeti, to je pubertet.

Razvojna faza spolnoga dozrijevanja traje različito dugo, ovisno o pasmini, no u prosjeku s 15 do 16 mjeseci mladi je pas spolno zreo i sposoban imati potomstvo. U nekim kasnozrelih pasmina i mnogo kasnije.

Mužjak nije podložan cikličkim promjenama kao kuja. Čak i spolni nagon spolno zreloga odraslog psa budi se tek na mirisni podražaj iscjetka kuje koja se tjeri. Ako, dakle, u okolini nema kuja, s ponašanjem mužjaka nema problema. No ako u blizini živi više kuja koje se redom tjeraju jedna za drugom, pas će biti stalno nervozan, plah, neposlušan, sklon bijegu pred prag svoje odabranice i pun ožljaka suparničkih zubi.

STVARANJE POTOMSTVA

Da bi mužjak bio sposoban načiniti potomstvo, nije dovoljno da pokazuje samo želju kao u doba puberteta. Potrebno je da bude i fizički zreo, da uzmogne stvoriti dovoljnu količinu sjemena sposobnog za oplodnju. Tu također postoje vremenske razlike, ovisno o pasminama.

I kod kuje valja pričekati s parenjem dok fizički ne dozori. Skotnost prije fizičke zrelosti prekinut će daljnji njezin rast i razvoj, a i eventualno potomstvo neće biti posve sposobno za život nakon rođenja. Smijemo je stoga pripustiti mužjaku tek kod drugog ili trećeg tjeranja, što opet ovisi o pasminskoj pripadnosti i brzini fizičkog razvoja.

Manje pasmine pasa redovito dozrijevaju brže od velikih. Ipak, postoje i izuzeci, pa kuju pekińskog psića moramo pripustiti već kod prvog tjeranja da bi svoju prilično krupnu mladunčad mogla okotiti dok kosti zdjelice nisu još posve srasle, dakle, dok još nije posve fizički zrela. U protivnom, ako koti prvi put nakon završenog okoštavanja zdjelice, velika je vjerojatnost da će plodovi izići na svijet tek carskim rezom.

TJERANJE

U doba tjeranja oko kuje se, privućeni mirisom, okupljaju mužjaci. Svade se međusobno, odmjeravaju snagu neobičnim tučnjavama, jednom riječju prave se važni. Kuja ih upoznaje i

donosi odluku. I u njezino vrijeme, kad stidnica naglo omekša, a iscjetak se počne gubiti, što se zbiva u prosjeku između devetog i četrnaestog dana od početka pojave iscjetka, kuja odlazi s odabranikom na ljubavnu igru koja završava parenjem. U čistokrvnih kuja, kojima redovito vlasnik izabire partnera, preskače se cijeli ritual upoznavanja i stvaranja naklonosti; tada vlasnik mora to nadoknadići dovodeći mužjaka da se upozna, ali na neutralnom terenu, dakle ne u domu mužjaka ni u domu ženke. Tek pri činu parenja može se ženka odvesti mužjaku, ali nikako obratno. Mnoge kuje u svom prostoru jednostavno ne pristaju na parenje. U svom, pak, dvorištu mužjak je sigurniji i agresivniji, što je vrlo važno ako kuja nije upravo tog časa sklona parenju; tada je na taj čin valja na neki način prisiliti. Sigurnije je i pouzdanije da će doći do parenja ako mužjaka i ženku pustimo slobodne na nekome prirodnom prostoru, samo što tada prijeti opasnost da za vrijeme ljubavne igre dođe nepozvani pas i sve pokvari.

Ljubavna predigra

PARENJE

No ako sve teče kako treba, a to znači da je kuji zaista upravo vrijeme parenja i da mužjak nije fizički ili psihički zamoren, onda će kuja na njegovo navaljivanje nakon odredenog vremena popustiti, maknut će rep u stranu i malo podignuti stidnicu, a pas će je naskočiti. Parenje traje relativno kratko, samo nekoliko minuta, nakon čega pas silazi s kuje, ali su zato duže vrijeme, katkada više od 20 minuta, vezani spolovilima. Za to vrijeme dok su nerazdvojno povezani, iz mužjaka teće sjeme u maternicu. Rastanu li se nakon parenja a da se nisu vezali, vjerojatno neće biti potomstva.

Zbog mnogobrojnih pasminskih degeneracija povremeno mužjak nije u stanju uvesti svoje spolovilo u stidnicu kuje. Vlasnici su tada skloni kriviti mužjaka ili kuju, no kriv je zapravo čovjek, odnosno njegov selekcijski utjecaj pri stvaranju pasmina. Vlasnici tada moraju pomagati. Vlasnik ženke drži je kod glave jednom rukom, a drugom je pridržava pod trbuhom, dok vlasnik mužjaka pokušava usmjeriti njegovo spolovilo u pravom smjeru. Isto se tako često dogada da kuja, iako je po svim znacima zaista zrela za parenje, ipak odbija parenje s mužjakom kojeg smo joj mi nametnuli. Tad joj moramo staviti brnjicu da ne ugrize mužjaka, moramo je pridržavati umirujući je rijećima i blagim gestama. To se osobito često događa kod starijih kuja koje se prvi put pare.

Ne uspijemo li je takvim postupcima privoljeti na parenje, a zaista želimo njezino potomstvo, preostaje nam još jedino zatražiti pomoć veterinara specijalista koji će obaviti umjetnu oplodnju.

Parenje u čoporu

Kuja, dakle, u prvoj fazi tjeranja samo privlači mužjake. Dužina te faze je individualno svojstvo svake kuje. U prosjeku traje 9 do 14 dana, a može u pojedinih potrajati i do 28 dana. Tek na završetku te faze postaje zrela i može se pariti i zanijeti. Ta druga faza zrelosti i želje za parenjem traje u prosjeku 3 dana, što znači da se u ta tri dana kuja može pariti i s nekoliko različitih mužjaka i sa svakim od njih stvoriti po nekoliko potomaka. To se gotovo redovito događa u kuja o kojima vlasnici ne vode dovoljno brige.

NOŠENJE

No, ako je sve dobro prošlo, kuja će najvjerojatnije ostati skotna pa nakon 58 do 65 dana, a najčešće nakon 63 dana, možemo očekivati potomstvo. Prvih tridesetak dana protjeće sasvim uobičajeno, kao da se ništa nije dogodilo. Znaci tjeranja nakon parenja vrlo će brzo nestati, kuja će se ponašati uobičajeno. U to vrijeme praktički nije moguće znati je li zanijela ili nije. Tek oko tridesetoga dana iskusno oko uzgajatelja uočit će prve promjene.

Kuja će odjednom izgubiti tek, postat će nemirna, može se dogoditi da koji put povrati pojedenu hranu, a i stolica može postati lagano proljevasta.

No te promjene nestaju same od sebe za dan-dva. Tek se naglo pojačava, čak udvostručuje, a trbuš polako počinje rasti. Tad se i uobičajenim veterinarskim pretragama može dokazati skotnost. Iskusan stručnjak moći će opipati plodove u trbušu, pretraga mokraće na gravidnost dat će pozitivan rezultat, a rengenskom pretragom moći će se unaprijed saznati koliko plodova nosi, koliko ih, dakle, treba očekivati pri porodaju.

U tom razdoblju posebnu pozornost treba pridati prehrani buduće majke jer istovremeno hranimo i njezino potomstvo. Potrebno ju je hraniti obilno, ali kvalitetnom hranom koja neće debljati, već će omogućiti normalan razvoj plodova bez štete za majčino zdravlje.

Neposredno prije porodaja kuji će se objesiti trbuš, mlječna žlijezda napuniti mlijekom, a vidljiva će biti i njezina briga o budućem potomstvu; počet će uredivati mjesto gdje se kani osteniti. U tome joj treba pomoći. U miran i zamračen kut, odvojen od svakodnevne uporabe, treba staviti plitak sanduk na čijem je dnu spužvasta guma presvučena čistom i izglađenom bijelom prostirkom. Ako je mjesto dobro odabранo, kuja će ga odmah prihvati i zatim dotjerati ležaj prema svojim potrebama i instinktu.

Visokouoseća kuja

PORODAJ

Postoji mogućnost da se približno točno predviđi dan i vrijeme porodaja. To možemo postići mjerjenjem tjelesne temperature buduće majke. Ako znamo kolika je njezina normalna i uobičajena tjelesna temperatura, što ćemo saznati mjerjenjem u trenutima mirovanja i u vrijeme kad o skorom porodaju još nema ni govora, onda ćemo moći uočiti nagli pad tjelesne temperature za cijeli stupanj Celsija, što nam govori da će porodaj nastupiti tijekom 24 sata. To znači da nekoliko dana prije očekivanog termina porodaja dva puta dnevno mjerimo njezinu tjelesnu temperaturu.

Uskoro će započeti porodaj. Nakon nekoliko trudova pojavit će se novo biće. Kuja će pregristi pupkovinu, skinuti i pojesti posteljicu, oblikati štene skidajući s njega sluzavu plodnu vodu; lizanjem će mu potaknuti refleks disanja, a ono će, vodenog nepogrešivim instinktom, pronaći put do majčina mlijeka, izvora svog života. Slijede novi trudovi, novo štene, i tako redom s kracim ili dužim pauzama. Rađanje traje od 1 do 6 sati, kada i dulje, a novorodenčad izlazi u razmaku od nekoliko minuta do jednog sata.

Prije porodaja treba se posavjetovati s veterinarom. On će uzgajatelju još jednom objasniti kako mora teći normalan porodaj, a nastupe li eventualne teškoće, dobro je imati pri ruci njegov telefonski broj.

Kako se uzgajatelj treba ponašati, dok

se kuja poroda? To umnogome ovisi o samoj kuji. Neke ne žele ničiju prisutnost, već same žele obaviti sve. No neke baš traže prisustvo vlasnika i njegovu blizinu, koja im znači sigurnost. U svakom slučaju dobro je promatrati kako teče porodaj, barem povremeno, ali posve nemametljivo, što je pogotovo važno kod prvorotnika.

Što se nenormalno može uočiti i kako tada pomoći? Najčešće treba pomoći novorodenom štenetu da ponovno pronade sisu nakon što se kuja u stanki između dva stenjenja prošetala da se napije vode. Katkada se dogada da štenad vrlo brzo slijede jedno drugoga, pa ometena novim trudovima majka ne uspijeva pregristi pupkovinu i osloboditi upravo rođeno štene od posteljice. Tada treba pomoći i prekinuti pupkovinu, no ne prerezati skarama, već je gnjećeći čistim i opranim prstima prekinuti, posteljicu svuci, a štene položiti majci pred gubicu da ga obliže, te ga zatim staviti pod sisu da dobije svoju prvu porciju mljeziva.

Kadsto se dogodi da preveliko štene zapne u porodajnom kanalu. Ako ga brzo ne izvučemo, ugušit će se.

Možemo ga pokušati uhvatiti za trup i lagano ga okrećući izvlačiti van. Ne smijemo vuci za nogu ili za glavu, jer ako je štene čvrše zapelo, možemo pokidati tetive i mišiće, pa čak otkinuti dio tijela za koji vučemo. Na svu sreću, to se ipak malokad događa.

Kuja mora pojesti posteljice svoje štenadi, jer se u njima nalaze hormonske tvari koje je potiču da počne obilno lučiti mlijeko. No ako kuja porodi vrlo mnogo štenaca i pojede sve njihove posteljice, dobit će proljev. Dovoljno je da pojede tri do četiri posteljice, a ostale treba ukloniti.

Porodlaj

VIŠAK ŠTENADI

Kad je porodaj napokon gotov, a štenad oblikana i prvim obrokom majčina mlijeka nahranjena, kuja na trenutak odlazi da se napije vode. Tad je na vlasniku red da promijeni prostirku na jastuku i pregleda leglo. Uoči li štene s kakvima deformacijama, a to se u visoko selekcionirane čistokrvne štenadi češće dogada, treba ga ukloniti iz legla a da to majka i ne primijeti. U prekobrojnom leglu isto tako treba ukloniti višak štenaca i ostaviti samo one koji izgledaju vitalniji, sposobniji za život i kinološki ispravniji. No to stavlja uzgajatelja pred određeni problem: kako usmrtiti uklonjenu štenad? To se može postići samo na dva načina. Jedan je da se tu štenad odnese u veterinarsku ustanovu, gdje će se to stručno i bezbolno učiniti, a dugi je da to obavi sam vlasnik. Za uzgajatelja je mnogo bolje da to učine drugi. No ako je prisiljen to učiniti sam, potrebno je uzeti poveću posudu s poklopcom koji dobro zatvara, staviti u nju manju staklenku široka grla i napuniti je eterom. Kraj nje u posudu treba staviti osudenu štenad i poklopac dobro učvrstiti da eterске pare ne izlaze. Eter će narkotizirati štence, a kako se njegova koncentracija u posudi neće smanjivati, štenad se više nikada neće probuditi.

Kad se kuja majka vrati, preostalu joj štenad treba staviti na sise, čime je akt poradanja završen. Još će neko vrijeme iz kujina porodajnoga kanala izlaziti krvavi iscijedak koji je prvih

nekoliko dana prilično krvav i obilan. Kasnije postaje tamniji, a zatim sve svjetlij i naposljetku je posve bezbojan i sluzav. Posve će isčeznuti tek za 14 do 18 dana.

Dvadeset i pet dana od porodaja sa štencima nema nikakvih briga. Rastu i debljuju se od majčina mlijeka, a vlasnik se o njima brine posredno, pazeci na pravilnu prehranu majke, kako je to opisano u poglavljiju o hranidbi.

UZGOJ LEGLA

Štenad se rađa slijepa i nemoćna. Majka ih pazi, brine o njima, hrani ih, čisti i ureduje. Promatrajući leglo iz dana u dan, možemo uočavati promjene na psićima. Možemo vidjeti kako rastu, kako pomalo postaju pokretni, kako još slijepi osvajaju teren i upoznavaju se s okolicom. Kada između dvanaestog i petnaestog dana progledaju, već su sposobni za male avanture. Među njima ćemo uociti primjerke određenoga karaktera i posebnih vanjskih znakova, moći ćemo ih razlikovati međusobno, čak naslućivati koje su osobine naslijedili od kojeg roditelja.

Štenad valja u leglu zadržati do dobi od 8 tjedana. U tom vremenu štene uči i navikava se na društvenost, ali i na borbu za vlastita prava. Dolaze do izražaja i jačaju mu karakterne crte. Kuja majka pobuduje im različite uvjetne refleksje, odgaja ih i ostri im instinkte.

U dobi od približno tri tjedna psicima počinju izbijati oštiri mlječni zubici. Do tog su vremena sisali majku, ali sada to kuju počinje boljeti i ona ih postupno odbija. Neke kuje doje svoju štenad za cijelo vrijeme boravka u leglu, no prirodno je da pojavom zubača u štenadi postupno prestaje sisanje. U dobi od mjesec dana u većine kuja više nema mlijeka i štenad posve samostalno jede pravu hranu. U dobi od 25 dana štene, dakle, mora već znati jesti i dobivati pravu hranu, ne samo zato što ga majka više ne doji već i stoga što njezino mlijeko svojim sastavom ne može zadovoljiti mladi organizam u toj burnoj razvojnoj dobi. Što će i kako štene jesti, opisano je u poglavlju o hranidbi.

KRITIČNA DOBA LEGLA

Ali na leglo vrebaju i različite opasnosti koje mogu imati kobni završetak. Općenito se drži da leglo prolazi tri kritična razdoblja.

PRVO KRITIČNO DOBA nastupa odmah nakon rođenja i završava petoga ili šestoga dana života. Već u samom trenutku porodaja, za vrijeme prolaza kroz majčinu rodnicu, štene se može zaraziti nekim mikroorganizmima ako je njima rodnica zagađena. Već dan-dva nakon porodaja u mlađom se organizmu ti mikroorganizmi toliko namnože da se počinju javljati prvi znaci bolesti. Štene skriči, cvili, primjetljivo zaostaje u razvoju kao da gladuje, kao da nije u stanju

uzimati hranu. I zaista, možemo vidjeti kako traži sisu, ali je ne može naći. Ako ga stavimo na sisu, stene ne zna sisati ili i dalje puže po majci i plačući traži hranu jer ne prepozna ponudenu sisu. Uskoro će vidljivo izmršaviti i „osušiti“ se, te uskoro uginuti. Bolest se zove septikemija mlađunčadi. Ako se pojavi u leglu, pomor je velik, no obično ipak ostaje jedno do dva šteneta. To su redovito posljednja štenad u porodaju, koja su prošla kroz već očišćeni porodajni kanal majke. To je i razlog da prvorodenče boluje prvo i u najtežem obliku bolesti. Liječenje je moguće ako se pravovremeno započne, no vrlo je teško i opsežno. Želi li se izbjegći katastrofa u budućem leglu, lijечiti se mora i majka, iako za nju nema opasnosti.

DRUGO DOBA velikih gubitaka u leglu započinje oko četvrnaestoga dana života i traje do navršena tri tjedna, a posljedica je jakog napada glišta. Štenad dobije glište još u majci, cetiri dana prije porodaja. Tad se glište, koje su učahurene u majčinom mišiću, djelovanjem hormona iz te dobi gravitnosti probude i majčinom krvi krenu kroz posteljicu u tijelo štenaca. Na putovanju kroz tkiva štenaca glište će, nakon dvadesetak dana doći u njegova pluća, kad će se očitovati klinička slika bolesti. To je, dakle, doba kad se štene nalazi u trećem tjednu života. Najjači napad glišta, a posljedično i najveća smrtnost štenadi opaža se u prvim kujinim leglima. U budućim leglima već će biti istrošena zaliha glišta u majčinom mišiću, pa

ako kuja poslije opet ne dobije gliste, u toj dobi neće više biti bolovanja i ugibanja. Bolesna štenad ponaša se na sličan način kao i pri septikemiji mладунčadi, samo što, na žalost, nema pravoga lijeka. Nema, na žalost, još ni prave zastite. Jedino preostaje novorodenu štenad pravilno i redovito čistiti od glista kako bi se smanjila mogućnost da se veći broj glistinih ličinki začahuri u mišiću. Isto je tako potrebno paziti na majku koja inače jede izmetine svoje mладунčadi za vrijeme dok su na sisi da od četrnaestog dana života štenadi to više ne čini. Tako možemo spriječiti reinvaziju glistama.

TREĆE DOBA velikih gubitaka u leđu nastupa obično nakon sedmog tjedna života kada se pojavljuju razne virusne zarazne bolesti, kao što su štećak, infekcija virusom herpesa, parvovirusna upala želuca i crijeva, zarazna upala jetre, zarazna upala prednjih dišnih prohoda (šteneći kašalj) i druge. Sišući majku štene je s mlijekom već prvoga dana života dobito i zaštitna tijela protiv svih bolesti na koje je majka otporna. Ona je otporna stoga što ih je preboljela ili što je protiv njih cijepljena. No ako ih nije preboljela, ili je od posljednjeg cijepljenja do poroda prošlo više od pola godine, onda u majčinu mlijeku nema dovoljno tih protutijela i štenad će biti nezaštićena. U tim se slučajevima štenad može zaraziti zaraznim bolestima mnogo prije sedmog tjedna života. No unatoč dovoljnoj količini tih protutijela što ih štene dobiva majčinim mlijekom prvoga dana života, do

dobi od 7 tjedana u tijelu mlađog psica ta će protutijela nestati, a zaraznim će bolestima biti otvorena vrata za ulazak i razvoj bolesti. Stoga se štenad u to doba treba cijepiti zaštitnim cijepivima. Ta će cijepiva u mlađom organizmu potaknuti stvaranje vlastitih protutijela i štititi organizam. No štene je u toj dobi premlado da stvari solidnu zaštitu, pa ga nakon tri do četiri tjedna treba ponovno cijepiti. Ali ni to nije dostatno: potrebno je strogo se pridržavati upute proizvođača cijepiva i u redovitim vremenskim razmacima ponavljati cijepljenje.

Napominjemo da štene može primiti majčina protutijela u mlijeku samo tijekom prvoga dana života. Stoga je neobično važno da štene prvoga dana obilno siše majku; jednako je važno da štenad koju želimo ukloniti iz leđa odstranimo još prije prvog sisanja, kako bi preostala štenad dobila protutijela u dovoljnim količinama.

Prepostavimo li da u majčinu mlijeku nema protutijela, jer je prošlo mnogo vremena od posljednjeg cijepljenja, štenad možemo zaštititi primjenom tvornički pripremljenoga zaštitnog seruma. No, to valja činiti uvijek strogo se pridržavajući uputa proizvođača.

OZNAČAVANJE ŠTENACA

Kada stenci dodu na svijet, svi izgledaju podjednako. Podjednake su veličine, dlaka im je svima kratka i nježna, uške male i zatvorene, oči također. Jedina je uočljiva razlika u boji, i to samo u pojavi bjelina, dok se ostale boje teško pasminske razlikuju. Tek nakon nekoliko tjedana počet će se uočavati pasminska pripadnost, i to po brzini rasta, karakterističnim razvojem pojedinih dijelova tijela i mijenjanjem boje krvna koje postaje sve više slično boji karakterističnoj za pasminu. No još je uvijek teško razlikovati štenad u istom leglu u toj dobi. Kad štenad nakon prosječno 2 tjedna progleda i počne medusobno komunicirati, počet će se iskazivati i znakovi različitih karaktera, pa uzgajatelji najčešće po tim znacima počinju razlikovati pojedine štence. Dakako, svi se stenci ne razvijaju jednako brzo: neki rastu brže, neki sporije, a pojavljuju se i razlike brzine rasta vezane za spol.

U toj dobi kupci dolaze vidjeti leglo i odabiru štene koje će nakon 2 mjeseca života u leglu biti njihovo. Štene svakako žele obilježiti da ne bi bilo zabune. To obilježavanje najčešće se obavlja šišanjem dlake na određenom dijelu tijela, npr. na korijenu repa ili nekom drugom dijelu tijela. Štene se može označiti i bojom na repu ili ledima, ali treba paziti koja se boja rabi; neke boje mogu biti otrovne! Povremeno uzgajatelji vežu odabranim štencima špagicu u boji oko vrata, ali

davoralj@karezna.hr

to može biti opasno jer štene brzo raste, pa omča na vratu može već za nekoliko dana biti preuska.

Označavanje se provodi isključivo na zahtjev budućih vlasnika štencaca i nije bitno u konačnom uzgojnog postupku. Posve je svejedno koju će rodovnicu i s kojim imenom dobiti novi vlasnik uz preuzeto štene, jer je sva štenad u jednom leglu potomstvo istih roditelja. Problem nastupa tek kada se rodovnicom dokazuje da je određeni pas zaista taj i takav, kako to u rodovnici pise. Vrlo je mnogo nesavjesnih uzgajatelja koji pod jednom rodovnicom nastoje prodati štene drugog podrijetla i tada dovođe do velikih pomutnji u uzgoju dotične pasmine. Nije li rodovnica istinit dokument kojem se može vjerovati, voda uzgoja neće moci uspješno voditi i unapredativati uzgoj te pasmine.

Da bi se izbjegle slične prijevare i onemogućili nesavjesni uzgajatelji, štenad čistokrvnih roditelja treba označiti. Najčešće se to radi tetoviranjem. Štenetu, dok je još u leglu, utetovira se broj njegove rodovnice u ušku s unutarnje strane, na dijelu koje je oskudno obrasio dlakom. Tako pas nosi na sebi jasno vidljiv broj svoje rodovnice, pa zabune ili prijevare neće biti.

No označavanje pasa tetoviranjem nije uvijek uspješno. Relativno velik postotak tetoviranih pasa ima nečitljiv broj na uski i njihovo se podrijetlo ne može objektivno dokazivati. Određeni postotak tetoviranih štencaca na mjestu tetoviranja ima zdrav-

stvene probleme. Nisu li kliješta za tetoviranje posve čista i dezinficirana, može se razviti lokalna infekcija kože, a posljedica može biti nagrđena uška. Upalne promjene i njihove posljedice utječu također na čitljivost utetoviranog broja.

Iglice kliješta za tetoviranje, kroz koje se u kožu uštrcava tuš, mogu katkada prodrijeti preduboko, pa oštetići ušnu hrskavicu, krvnu žilu ili živac, što opet mijenja oblik uške koja nagrđuje psa, a tetovirani broj čini nečitljivim.

Tetoviranje

Postoje i druge metode označavanja, koje su manje opasne a mnogo objektivnije. Tako se, na primjer, u nekim zemljama, a nekoć i u nas, štenad obilježavala otiskom nosa u rodovnicu. Kako što je crtež na prstu jednog čovjeka uvijek različit od bilo kojega drugoga, tako je i crtež na nosu psa njegovo osobno svojstvo i ne postoje dva psa s istim nosnim crtežom. Stoga se, po uzoru na ljudsko društvo gdje se identifikacija obavlja daktiloskopijom (usporedbom otiska prstiju), ona može primjenjivati kao postupak prepoznavanja i u pasa.

Danas, u eri kompjutorizacije i elektronskih čipova, razvijena je metoda aplikacije mikročipa psu potkožno. Svaki mikročip ima svoj kôd i može se elektronskom napravom za odčitanje vrlo jednostavno odčitati. Njegova ugradnja vrlo je jednostavna, opasnost za zdravlje psa ne postoji, pogotovo ako se ugradnja mikročipa povjeri specijaliziranoj veterinarskoj službi. Kako se broj na mikročipu ne može promjeniti, ta je metoda označavanja najbolja.

DUŽNOSTI UZGAJATELJA

Uz osnovne obveze koje ima svaki vlasnik životinje, a koje se odnose na postupak prema životinji (što je najčešće utvrđeno zakonskim aktom o dobrobiti životinja), postoje posebne obveze uzgajatelja čistokrvnih pasa koje reguliraju odnose vlasnika kuge odnosno legla i vlasnika psa rasplodnjaka. Te obveze poznate su u kinologiji pod imenom „Pravilnik iz Monaka“. Prema tom pravilniku, vlasnik kuge dužan je vlasniku rasplodnjaka dati jedno štene iz legla, a vlasnik rasplodnjaka ima pravo prvoizbora. No vlasnik rasplodnjaka može tražiti i novčanu naknadu za parenje, koja se plaća odmah nakon obavljenog parenja, u visini cijene jednog šteneta, umanjene za 20%. Budući da svako parenje ne mora dovesti i do potomaka, vlasnik kuge koji je parenje već platio ima pravo na još jedno parenje. Ako ni tada kuja ne zanese, njegovo pravo trne.

Istim je pravilnikom uredeno i potvrđivanje parenja na posebnom dokumentu koji nakon parenja potpisuju istovremeno i vlasnik kuge i vlasnik psa. Time se dokumentirano utvrđuje da leglo potječe od navedenog oca.

Dopušteno je da se uzgajatelji i drukčije dogovore o svojim pravima i obvezama. Ali ako to nisu pismeno utanačili i potpisom potvrdili, primjenjuju se načela iz navedenoga „Pravilnika iz Monaka“.

POJMOVI:

spolni nagon, stidnica, pubertet, spolna zrelost, tjeranje, parenje, nošenje, skotnost, poroda, stenjenje, trudovi, pupkovina, posteljica, plodna voda, leglo, mljezivo, kritična doba legla, septikemija mlađunčadi, gliste, virusne bolesti, protutijela, zaštitna cijepljenja, zaštitni serum, tetoviranje, otisak nosa, mikročip, „Pravilnik iz Monaka“.

davoralfa@warezhr.org

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Koji su osnovni instinkti svakoga živoga bića?*
2. *Kako kuja spolno dozrijeva?*
3. *Kako spolno dozrijeva mužjak?*
4. *Koji su znaci kujina tjeranja?*
5. *Kako teče akt parenja?*
6. *Kako dugo kuja nosi?*
7. *Koji su znaci skoroga porođaja?*
8. *Kako protiče porodaj?*
9. *Kako vlasnik kuje treba pratiti porodaj?*
10. *Što učiniti s deformiranim i prekobrojnim šencima?*
11. *Kako dugo treba štenad ostati u leglu?*
12. *Kad počinju izbijati mlijeci zubi?*
13. *Kad treba početi dohranjivati štenad?*
14. *Koja su kritična doba legla?*
15. *Zašto je potrebno označiti štenad u leglu?*
16. *Kako se provodi identifikacija pasa tetoviranjem, otiskom nosa, a kako primjenom mikročipa?*

IZBOR ŠTENETA

Spremni za novog gospodara - učitelja i vodu

S novo nabavljenim psom čovjek i njegova obitelj živjet će sljedeće desetljeće, a ako bude sreće, još koju godinu dulje. Taj će im pas biti najveći i najpouzdaniji prijatelj i pratilac. No samo ako je novi vlasnik izabrao pasminu čije osnovne psihičke kvalitete odgovaraju njegovim željama i potrebama. Učini li pogrešan izbor, razočaranje će biti obostrano; čovjek će zapustiti svoga psa, a pas nikad neće stecći pravoga gospodara i vodu svoga čopora. U tim uvjetima sukob je neminovan, a ishod sukoba je vrlo često opasan za čovjeka. Pas koji ne-ma autoritativnog gospodara i vodu

nastoji u svojoj sredini to biti sâm, pa svojoj okolini nametati vlastiti zakon zuba.

Intenzitet ove osobine pasa različit je od psa do psa, razlikuje se u mužjaka i ženka a različit je i među pasmina-nama.

On se inače iskazuje u stupnju tolerancije pojedinog psa spram ostalih životinja i ljudi. U nekih pasmina taj je stupanj tolerancije poprilično širok i ti su psi u svojoj osnovi mirne ili čak dobroćudne prirode, naravi ili cudi. U nekih pak pasmina taj je stupanj tolerancije poprilično sužen, psi tih

pasmina „ne znaju za šalu”, oštре су природе, skloni vladanju nad drugim psima, pa i svojim ljudima. Obično slušaju samo jednoga gospodara, pripadaju kategoriji pasa koje Anglo-saksonci nazivaju „One-Man-Dog”, pas za jednoga čovjeka. S tim je psima teško vladati, tijekom razvoja treba im pridati puno pažnje da bi se izbjegle posljedice pogresaka u odgoju koje mogu biti kobne i za članove obitelji. Ipak, pravilno odgojen takav pas pruža svom vlasniku maksimum ljubavi i povjerenja.

Sve dosad rečeno generalno je pravilo, ali s izuzecima. I među najmirnijim i najdobroćudnjim pasminama bit će pojedinaca koji svojim značajkama ne odgovaraju tim pojmovima. Isto tako, u najoštrijih pasmina naći će se pojedinci izrazito mirni i dobroćudni.

Ta je osobina prisutna u psu već od prvih njegovih reakcija na okolinu, a očituje se u ponašanju u leglu spram ostale braće i majke, odnosno posjetitelja. Stoga pri izboru šteneta budući vlasnik psa treba znati što želi, te osobine treba znati uočiti u stenadi i na toj osnovi obaviti izbor. Konačno, tijekom razvoja mладoga psa mora znati suzbiti njegove pokušaje izbijanja na čelo čopora (govoreći „psecim” žargonom) i učiniti ga tolerantnim spram ostalih ukućana, ostalih ljudi i tudihi pasa.

Postoji razlika između muških i ženskih životinja. Ženke su općenito mirnije, poslušnije, tolerantnije, a mužjaci su oštřiji, skloniji neposluhu, tučnja-

vama, bježanju od kuće, a uži im je i raspon tolerancije spram ljudi. Istina, to ne mora biti vidljivo već u leglu. Dapače, najčešće cijelo leglo terorizira obično najjača sestra. Općenito, ženke su u leglu živahnije od braće. No tijekom razvoja, u pubertetu, dakle u prvih desetak mjeseci života, zbiva se preokret. U tom razdoblju ženke i mužjaci dobivaju sva ženska odnosno muška obilježja pripadnika svoje pasmine. Tada se jasno izražava i njihova priroda, narav ili čud. Dakle, tko želi mirniju, privrženiju i staloženiju životinju kojom je lakše vladati, odlučit će se za ženu.

No, osim karakternih nasljednih osobina koje se ističu pasminski, postoje i fizičke osobine koje su takoder pasminsko svojstvo. Ne treba pritom misliti na veličinu životinje, njezinu boju ili vrstu krvzna. To je jasno samo po sebi. Pri odabiru šteneta treba misliti na osobine koje daju prednost pojedinim pasminama glede sposobnosti podnošenja uvjeta u kojima će se štene naći kod novoga vlasnika. Ako netko želi psa za osobnog pratitelja, onda sigurno neće izabrati neku patuljastu pasminu koju pri štenji treba nositi u džepu, već nekog srednje velikog ili velikog psa koji će mu u štenjama biti partner, a ako ga skoluje, čak i zaštitnik. Nabavlja li vlasnik štene da mu ono jednoga dana, kad poraste, čuva kuću i imanje, sigurno neće nabavljati specijaliziranoga lovačkog psa ili kućnog mezimca, kao što su na primjer malteški i pekiński psi, već psa koji će moći služiti svojoj namjeni. Vlasnik koji kani psa

držati u stanu nikako se ne bi smio odlučiti nabaviti lovačkog psa, jer su njegovi lovni nagoni toliko jaki da će u stanu zasigurno patiti i stradavati. Ipak, i ovdje postoje izuzeci: neki lovački psi uzgojeni su za vikend-lovce, kao bretanjski epanjel, njemački pre-peličar, neke pasmine španijela i neke pasmine jamara, npr. neki terijeri i jazavčari. Napokon, aporteri poput labradora, također pripadaju ovoj kategoriji. Nabrojene pasmine mogu živjeti životom kućnih ljubimaca, ali i životom strastvenoga lovca. U rukama nelovaca pripadnici ostalih lovačkih pasmina su mučenici; njihovi lovački nagoni, inače jako razvijeni, ostaju neiživljeni, a najčešće na račun njihove psihe.

Konačno, treba misliti i na podrijetlo pasmine. Nisu sve pasmine nastale u istim uvjetima okoliša, niti od istih praroditelja. Stvaranje ove današnje šarolike „zbrke pasmina“ teklo je tisućama godina istovremeno na različitim dijelovima kugle zemaljske.

Često se to dogadalo bez bitnog utjecaja čovjeka, dakle prirodnim putom, ali posljednjih dvjestotinjak godina i uz čovjekovu dominantnu prisutnost u odabiru i stvaranju pasmina. Prve bismo pasmine mogli uvjetno nazvati prirodnim pasminama, a ove druge, opet uvjetno, umjetnim pasminama.

Prirodne su pasmine nastale od prapaša u različitim krajevima svijeta, a tijekom njihova formiranja u današnje oblike na njih je utjecala klima kraja u kojem su nastajale, konfiguracija tla, način dolaženja do hrane, pa i moguć-

nost sudjelovanja vukova u stvaranju potomstva i odgovarajućih pasminskih fizičkih i karakternih osobina. Da to pojasnimo: psi koji su nastali u ravničarskim i pretežno slabo posumlijenim krajevima - kao što je Bliski istok ili, sjevernije, jugozapadni dio Sibira - morali su dobro trčati da bi na čistini mogli uloviti hranu, a morali su je već u daljinu dobro vidjeti. Stoga hrtovi dobro vide, što inače nije osobina pasa, i dobro, dapače vrlo dobro trče. Nabaviti mladoga hrta i staviti ga u dvorište u kojem nema prostora da protegne noge zločin je spram prirode toga psa. Ili, psi nastali u arktičkom krugu, razvili su osim debela krvna i neke druge mehanizme zaštite od studeni. To je posebno razvijeno takozvano smede masno tkivo i posebno ustrojen krvosilni sustav u potkožju, pogotovo u nogama, na njušci i uškama. Staviti takvoga psa u klimatske uvjete na primjer Sredozemlja također je zločin protiv njegove prirode. Pa i planinski pastirski psi, nastali u grubim klimatskim uvjetima visokih snježnih (hladnih) planina, također teško podnose nizinsku klimu ili, nedajbože, klimu Mediterana. Imamo li te biološke činjenice na umu, lakše ćemo izabrati stene koje će biti zdravije tijekom života, koje neće imati dodatnih stresova što mu neminovno odnose dio životne energije.

ODGOJ MLADOGA PSA

Kad stene navrši 8 tjedana, treba ga odvesti u novi dom. Ono u toj dobi nije više ni fizički ni psihički ovisno o svojoj majci. Dapače, nalazi se u razvojnoj fazi socijalizacije, a to znači u fazi najlakše prilagodbe novim uvjetima života, novim odnosima s drugim životinjama i ljudima. U toj fazi ono stvara svoje mjesto u društvu, spram nekih bića podređeno, a spram nekih i nadređeno. Pustimo li štene da se samo razvija na osnovi svojih prirođenih svojstava, ono će stvoriti niz navika koje mogu okolini biti vrlo neugodne, a samom psu katkad i štetne. Najprije će se pretvoriti u skitnicu, kući će dolaziti samo na jelo i spavanje u topлом kutku. Sve ostalo vrijeme provest će skicući se sa sebi sličnima, naganjat će mačke i druge pse, klati kokoši po susjedstvu, juriti za automobilima i biciklistima, plašiti djecu, napadati poštara i slično. Takođe, psa, dakako, ne želimo niti trebamo. Ali, da bi od novonabavljenog šteneta nastao pas osobina koje želimo, treba mu posvetiti nešto vremena, ali i uložiti nešto truda.

Raspušteni i neodgojeni pas izložen je i nekim specifičnim opasnostima civilizirane, urbanizirane sredine. Ne-kontrolirani silazak s pločnika na cestu kojom jure automobili opasan je za život. Susret s nepoznatim a rabijatnim psima može biti vrlo bolan. Pa i

mačka koju pas pokušava natjeravati, ima vrlo moćno i opasno samoobrambeno oružje. Po različitim kutovima dvorišta i mračnim prostorima podruma često se postavljaju meke protiv štakora i miševa, obično atraktivne i mladim naivnim neodgojenim psima. Konačno, ni svi ljudi ne vole pse, dapače ima i takvih koji ih, i

Neodgojeni pas je štetocijina

mrze. Oni će čak svjesno ponuditi psu slastan zalogaj začinjen otrovom.

Ne smije se zanemariti ni činjenica da je vlasnik psa i moralno i materijalno odgovoran za štete koje je prouzročio njegov pas. Dogada se da neodgojeni pas pogine pod automobilom na cesti. Vlasnik je tako ostao bez svoga psa, ali još mora podmiriti i štetu učinjenu

na automobilu, a ako vozač automobila ima dobrog odvjetnika, još i golemu svetu novca kao naknadu za pretrpljeni strah.

Zele li se izbjegći sve neugodnosti koje su vezane za takvo ponašanje psa, treba mu od početka suživota posvetiti odgovarajuću pozornost i brigu. Treba ga pravilno odgojiti. To se može učiniti slijedeći upute o odgoju iz jednog od mnogih pristupačnih popularnih priručnika. No sigurno će to biti mnogo lakše i djelotvornije ako vlasnik shvati način razmišljanja i reagiranja svoga psa, ako uzmogne prepoznati njegovu narav i ako mu se zatim uspije optimalno prilagoditi.

Pas je prirodno biće koje se u svojem okolišu ponaša na osnovi **instinkta, refleksa i iskustva**. Instinkti su prirođeni, primjereno određenoj životinjskoj vrsti, a u pasa su jedna od pašminskih osobina. U pojedinim su pasa izraženi jače ili slabije, ovisno o jačini zbljenosti s čovjekom, odnosno udaljenosti od prirode. Refleksi su, pak, prirođeni načini kojima pas na iste, za život važne podražaje, promptno reagira odgovarajućom i uvijek istom reakcijom ili radnjom. Instinktima i refleksima pas, baš kao i druge životinje, živi u svojoj okolini i održava vlastiti život i život svoje vrste.

S druge strane, neobično jaka sposobnost stvaranja **iskustva** omogućuje psu da se prilagodi životu uz čovjeka i da mu bude ne samo ođanim prijateljem, već i izuzetnim pomoćnikom u različitim životnim situacijama. Na osnovi mogućnosti stva-

ranja iskustva pas, dakle, uči ne samo za svoju korist, već mnogo više za korist ljudi koji se njime koriste u najrazlicitije svrhe.

Uočavajući vrlo složene reakcije psa na često ljudima nedokućive podražaje, katkada smo skloni povjerovati da je pas biće koje ima sposobnost misliti, pa čak i predviđati različita zbivanja koja zatim nastoje ostvariti. No to nije točno. Samo je čovjek razmišljanjem sposoban stvoriti neki plan i zatim utjecati na zbivanja i otvarenje svoje zamisli.

Rekli smo da je **refleks** uvijek istovrsna reakcija na istovrsni podražaj. Pritom se reakcija ili odgovor na taj podražaj provodi spontano, nesvjesno, rekli bismo sam od sebe. Refleks je, na primjer, izlučivanje sline kad pas spazi slastan zalogaj. Isto tako, refleks je i sužavanje zjenice oka, ako oko podražimo suviše snažnim svjetлом. Očito je, dakle, da refleks služi održavanju života. Nikakve koristi pas neće imati od slasnog zalogaja ako istovremeno nema dovoljno sline i ostalih probavnih sokova. Isto će tako snažno svjetlo ostetići pozadinu oka, ako se pod utjecajem tog svjetla refleksno ne suze zjenice i pozadinu oka ne zaštite od pretjerane svjetlosti.

Takvih refleksa ima mnogo i oni vladaju svim za život važnim zbivanjima svakoga živog bića, čak od onog najjednostavnijeg, jednostaničnog, pa do najsloženijeg, a to su ljudi.

Refleks ima još jednu važnost, a to je da se pomoću refleksa stvara iskušto. Ruski učenjak Pavlov, koji se

tim problemima posebno bavio, prozvao je to stvaranje iskustva pomocu refleksa **uvjetnim refleksom**. Umjesto tog termina današnja znanost to ispravnije naziva **naučenom ili vezanom radnjom**. Naime, Pavlov je izazivao te naučene radnje ili uvjetne reflekse podražujući pse uvijek istim podražajem i u određenim uvjetima. Tako je, na primjer, hranio pse i istovremeno palio crvenu žarulju. Za vrijeme hranjenja psi su refleksno izlučivali slinu, ali nakon nekog su vremena slinu počeli izlučivati i na paljenje crvenog svjetla, iako je izostala hrana. Oni su povezali hranu i svjetlo, pa se refleksno izlučivanje sline prenijelo na neki drugi, u ovom slučaju svjetlosni podražaj. Dakle, ovakav način stvaranja naučenih ili vezanih radnji osnova je svakom učenju i stvaranju iskustva.

Drugim rijećima, vlasnik mладога psa najlakše i najsolidnije će ga odgojiti ako svjesno kombinira prirodene refleksne radnje svoga psa s nekim uvjetima, kojima ga kani odgojiti.

Da bi Pavlovlevi pokusni psi mogli steti iskustvo s crvenom žaruljom, trebalo je pokus stanovit broj puta uzastopno ponoviti. Kako bi naučena radnja postala stalna, potrebna je, dakle, vježba, trening. Ta sposobnost stvaranja naučenih ili vezanih radnji osnova je učenja, odgoja i dresure. Školovanje se, dakle, sastoji od niza korisnih vezanih radnji kojima se postiže krajnji cilj.

Kao primjer toga načina učenja možemo analizirati vježbu kojom se uči psa da dolazi na poziv. To je osnovna, ali i najteža vježba koju mnogi psi nisu dovoljno dobro sviđali, a bez koje nema potpuno uspješnog školovanja. Školovanje na poziv „dodi“ valja započeti u najranijoj dobi psa, a to znači kada je štene napustilo svoje leglo i zadobilo novoga gospodara.

Vježbanje se provodi tako da se psu svaki put kad spontano dode svome vlasniku ponudi neka poslastica i izgovori naredba „dodi“. Posto često ponovimo tu vježbu, pas će povezati poziv „dodi“ s doživljajem ugode od poslastice, pa će dolaziti redovito na poziv, po poslasticu. Kad smo se uvjerili da pas čvrsto povezuje riječ „dodi“ s poslasticom, možemo poslasticu početi postupno izostavljati, isprva samo pokatkad, a poslije sve češće. Potpuno ćemo je izostaviti tek kad na svaki poziv pas smjesta dode. U ovom je slučaju osnova učenja refleks stvaranja osjećaja ugode ponudenom poslasticom. Dugotrajnim ponavljanjem vezane radnje, a to je poziv „dodi“, u sjećanju psa povezat će se doživljaj ugode s pozivom, tako da će konačno i sam poziv biti dovoljan da u psa izazove osjećaj ugode i da on na poziv dode, a to je i bio cilj ove vježbe. Sa psom se zbilo isto ono što i s Pavlovlevim pokusnim psima koji su uz obrok imali zapaljeno crveno svjetlo.

Dakle, to je osnova učenja!

ŠKOLOVANJE PASA

Mladi pas prolazi u svom razvoju kroz različite fizičke i psihičke promjene, koje jednim imenom zovemo pubertet. Pubertet započinje prosječno oko petog mjeseca života i traje u prosjeku do navršenog desetog ili dvanaestog mjeseca. Postoje, dakako, individualne razlike, a pretežno su vezane za pasminsko svojstvo rane ili kasne zrelosti pasmine. U doba puberteta redovite pojave su neposlušnost, tvrdoglavost i želja za samostalnošću. Ako se mladom psu u to doba ne posveti posebna pozornost, nakon izlaska iz puberteta on će biti izrazito neposlušan i svojeglav. Stoga pravo školovanje pasa treba započeti u toj dobi, odnosno pri kraju puberteta, dakle oko desetog mjeseca života. Što je pas stariji, stečena iskustva iz mladosti postaju čvršća i on ih nerado mijenja, pa je i pogodnost školovanju sve manja. Pravo doba za školovanje je, dakle, između desetog i osamnaestog mjeseca života. No, i starijeg se psa može školovati; nova će znanja primati jednako tako dobro kao i pas u optimalnoj dobi, samo će loše naveke biti uklonjene s mnogo većim trudom.

Školovatelj pasa svakom će psu prići individualno i u školovanju primijeniti metodu koja će biti primjerena svojstvima „učenika“. Da bi mogao primijeniti pravilnu metodu rada s psom, školovatelj najprije mora testi-

rati psa kako bi otkrio njegovu narav, te se svojim radom njoj prilagodio.

Narodna poslovica „koliko ljudi, toliko čudi“ odnosi se na sva živa bića. Nema dva živa bića, bilo da su to ljudi ili pripadnici bilo koje životinjske vrste, koji bi bili jednakе naravi, čudi ili prirode. Svako živo biće ima neku svoju osobitost, neku samo sebi svojstvenu karakteristiku. Normalno je da se različite životinjske vrste međusobno razlikuju i po čudi, jer je ona rezultat načina života te vrste i uvjet njezina opstanka. No unutar životinjske vrste postoje i brojne pasmine, koje se međusobno razlikuju ne samo gradom tijela već i svojom naravi. Ta je tvrdnja pogotovo vidljiva u pasa, koji kao životinjska vrsta čine posebnu skupinu životinja strogo određenih značajkih prilagođenih psu kao mesožderu, iskonskom lovcu, dakle i borcu. No utjecaj čovjeka koji je od četiri pratipa pasa stvorio danas oko 380 različitih pasmina, od kojih svaka nosi razlicitosti u gradi ali i naravi, udaljio je psa od osnovnih pratipova. Ipak, neke su konstante naravi ostale, a to su one koje su karakteristične vrsti. U pojedinim su pasmina one jače izražene, u drugih pakk dugotrajnom uzgojnog selekcijom djelomično su promijenjene – pojačane ili potencirane, i obrnuto, oslabljene ili suprimirane. Drugim riječima, svaku pasminu obilježava između ostalog i specifična

narav, priroda ili čud. Tipičan pripadnik jedne pasmine nosi tu svoju narav na svojstven način i njom se razlikuje od ostalih tipičnih primjeraka drugih pasmina.

No nisu svi psi tipični primjerici svoje pasmine. Dapače, vrlo je mnogo onih pasa koji imaju obilježja odrođivanja od pasminskih osobitosti, što se vidi i procjenjuje na kinološkim priredbama. Ti psi pokazuju i široku lepezu promijenjene čudi ili prirode. Stoga tipičnu prirodu tipičnog pripadnika bilo koje pasmine nazivamo postojanom naravi, a u širokoj varijaciji promijenjene naravi pronalazimo različite druge karakteristike. Neke možemo smatrati pozitivnim i korisnim, ali neke su odraz degenerativnih procesa u razvoju pasmine, pa ih smatramo nepoželjnim i štetnim. Uostalom, kinološki sudac pri ocjenjivanju pasa na kinološkim priredbama procjenjuje i narav psa i svoj nalaz uvrštava u konačnu kinološku ocjenu.

To se procjenjivanje može obavljati na različite načine, na primjer iznenadnim pljeskom dlanova, pucnjem iz startnog pištolja ili sličnim iznenadnim snažnim zvukom, čime se izaziva reakcija psa na zvučne podražaje. Reakcija psa na vizualne senzacije podražava se nekom agresivnom gestom prema psu, na primjer zamahom šibe, štapa, otvaranjem kišobrana uperenog u psa ili prijetecim iskorakom prema ispitniku. Reakcija psa na te podražaje otkriva nam njegovu na-

rav, prirodu ili čud, pa ga po tome možemo svrstati u različite kategorije.

Osnovna je postojana narav. Pas postojane naravi primijetit će svaku promjenu u okolišu, procijenit će njezino značenje i prama potrebi će reagirati. Reakcija će biti razumna i u nužnim granicama. Prijeteća akcija kojom kinološki sudac izaziva psa na obrambenu reakciju izazvat će u psa povećanu pažnju spram izazivača u očekivanju daljnega razvoja situacije. Pas postojane prirode neće se povlačiti unatrag pred provokacijom, ali neće ni kretati u napad tako dugo, dok ne bude doslovno ugrožen on sam ili njegov vlasnik. Dakako, eventualni utjecaj vlasnika treba biti onemogućen.

Vec smo spomenuli različitost prirode pasa vezanu za pasminsku pripadnost. No postojana narav je normalna u svih pasa bilo koje pasmine, a razlike se očituju samo u potrebi jačine i intenziteta izazova da se prouzroči reakcija. Na taj način dijelimo pse postojane naravi na ove kategorije:

Mirna narav

Pas mirne naravi reagirat će na izazov kao što je opisano, no intenzitet izazova morat će biti mnogo jači kako bi se izazvala obrambena reakcija.

Dobroćudna narav

Pas dobroćudne naravi neće obrambeno reagirati ni na najjače izazove, već će sve pokušati svesti na igru. A ako mu preintenzivan izazov dosadi, mirno će se ukloniti.

Oštra narav

Pas oštре naravi odgovorit će na izazov, ali tek posle upozori izazivača i ako nakon toga izazov nije prekinut. Upozorenje je redovito vrlo oštar pogled, popraćen tišim ili glasnijim režanjem. Oštar pas laje vrlo rijetko, samo ako je izazov stalan, a povodnikom ili ogradom između njega i izazivača onemogućen je reagirati.

Kod svake pasmine pasa ipak ćemo pronašljati i jedinke poremećene čudi ili naravi. Tri su različita tipa reakcije na uobičajene opisane postupke ispitivanja:

Agresivna narav

Pas agresivne naravi očituju želju za napadom na svakoga i bez ikakvih vidljivih pobuda, dakle i bez upućenog izazova. Napadat će svako živo biće koje mu se nađe nadoljavati zubi, i to redovito bez upozorenja koje je toliko karakteristično za oštре pse postojane naravi.

Strašljiva narav

Pas strašljive naravi nastojat će na izazov pobjeći, podvinut će rep među noge, otimat će se vlasniku jer ni u njega nema povjerenja. Dapače, može se dogoditi da ugrize i samoga vla-

snika u zamišljenoj samoobrani, ne razlikujući ga od napadača. Izazov pucnjem u njega pobuduje paničan strah, i ako u trenutku pucnja nije na povodniku, nestat će u paničnom bijegu.

Psihički labilna narav

Reakcija takvoga psa nije predviđljiva. On može očitovati oštrinu, čak i agresivnost spram napadača, ali to redovito čini iz sigurna zaklona, između nogu svoga gospodara, gdje se osjeća najsigurnijim. Takav će pas dapače i ugristi izazivača, ali najčešće kad je izazov već davno prestao i najčešće s leda. Inače su to vrlo lajavi psi koji oštrot laju na sve prolaznike, ali uvijek iz pristojne udaljenosti ili iza vrtne ograde.

Agresivni pas

Razne su metode kojima se škоловatelji služe u stvaranju naučenih radnji. Osnovna metoda je metoda nagradivanja poslasticama ili pohvalama. No učenje tom metodom traje u prosjeku prilično dugo, pa se često primjenjuju i druge metode, kao što je metoda kažnjavanja. Pas u stanu često radi štetu. Kad ga zatekne u štetu, vlasnik ga svaki puta kazni udarcem smotuljkom novina uz glasni povik „ne“. Pošto se kažnjavanje uz povik „ne“ ponovi određeni broj puta, pas će refleksno povezati kaznu s naredbom, pa će uskoro reagirati i na samu naredbu, bez kažnjavanja. Ako je kazna jača od doživljaja ugode pri pravljenju štete, taj će doživljaj ugode uskoro biti potisnut i zaboravljen.

Školovanje psa

Školovanje psa

Pas, općenito, svoje ponašanje prilagođuje prema ugodi ili neugodi. Činit će ono što mu je ugodno, a neugodno će izbjegavati. Ono što želimo da čini, premda mu to samo po sebi nije ugodno pospješit ćemo nagradama i pohvalama; ono što ne želimo da čini, makar mu je to ugodno, spriječiti ćemo neugodnim kaznama i prijekorom.

Dvije su, dakle, osnovne metode stvaranja naučenih radnji. To su **metoda nagradivanja i metoda kažnjavanja**. Za metodu nagradivanja potrebno je vrijeme i prisniji kontakt između psa i učitelja, pa se njome najviše služe sami vlasnici pasa. Radnje naučene tom metodom postojane su i čvrste, ali samo školovanje je vrlo zahtjevno. I jedna jedina pogreška tijekom školovanja može zauvijek pokvariti sav dotadašnji trud.

Metoda kažnjavanja brže dovodi do učinka, pa se njome pretežno služe profesionalni školovatelji pasa. Kažnjavati se može na razne načine i različitim intenzitetom, od najjednostavnijeg, kao što je oštar povik, do kažnjavanja udarcem razlicitog stupnja jačine. Osobito ostro kažnjavanje s brzom i djelotvornom reakcijom postiže se strujnim udarom inducirane struje slabe snage. Strujni udar izaziva u životinja iskonski strah, pa se ta metoda najčešće primjenjuje kad se zbog opasnosti od trovanja želi psa odvignuti od uzimanja hrane s poda ili iz tude ruke.

Metoda kažnjavanja krije u sebi opasne zamke. Učestalo kažnjavanje, pogotovo neadekvatnim kaznama, uvek će rezultirati odbojnoću psa. Psihički labilan pas postat će nakon takvoga neprimjerenog školovanja prava kukavica, a oštar će vrlo lako postati podmukao i napadat će iza leda i bez upozorenja. Uspjeh školovanja, dakle, ovisi o učitelju, vodiču psa, hoće li se on uspjeti prilagoditi prirođenim osobinama psa i svoje metode školovanja prilagoditi njegovoj naravi.

POJMOVI:

instinkt, refleks, iskustvo, uvjetni refleks, naučena ili vezana radnja, narav, priroda ili čud, postojana narav, agresivna narav, strašljiva narav, psihički labilna narav, školovanje, metoda nagradivanja, metoda kažnjavanja.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. O čemu sue treba razmišljati čovjek koji je naučio navabiti psa?
2. Kako su nastale prirodne pasmine pasa?
3. Kad je štene podobno za odgoj, a kad za školovanje?
4. Što je to instinkt, što refleks, a što iskustvo?
5. Kako se stvara naučena ili vezana radnja?
6. Kako se njome koristimo pri školovanju pasa?
7. Kako možemo procijeniti narav psa?
8. Koje oblike prirode, naravi ili čudi razlikuju?
9. Koje se metode školovanja pasa primjenjuju?

Hodanje uz nogu

Suživot čovjeka i psa u urbanim sredinama vrlo je blizak. Pas živi zajedno sa svojim vlasnikom i njegovom obitelji, on je dio te obitelji. S njom dijeli životni prostor, kreće se po svim prostorijama stana, nalazi, dapače vrlo rado, u kuhinju gdje se priprema hrana, leži na sagu ili naslonjaču u gostinskoj sobi ili pred televizorom, nalazi u dječju sobu. Pas će vrlo rado svoj ležaj prvom prilikom zamijeniti za bolji u naslonjaču ili nećijem krevetu, poglavito dječjem.

Čovjek svoje zdravlje štiti ponajprije osobnom higijenom. Nju održava redovitim pranjem uz uporabu sapuna. Tim postupkom uklanja sa svoje kože svu nečistoću i sve patogene mikroorganizme. Pranjem uklanja i vlastitu masnoću kože, a ona i jest podloga na koju se lijepi prašina koja stvara nečistoću.

Prisutnost psa u stanu povod je da se osobnoj higijeni prida veća pažnja. Posebno u djece koja su inače u prisnjem fizičkom kontaktu s psom, a k tome još i osjetljivija na različite bolesti. Sve je to razlog da se odredena pažnja, pridaje i osobnoj higijeni pasa.

S druge strane, pas bi u divljoj prirodi sam održavao higijenu svoga krvna. Umivala bi ga rosa, prala kiša, a česljalo granje i trnje grmova kroz koje se provlači. U suživotu s čovjekom toga prirodnog načina održavanja krvna nema, pa o njegovoj higiji treba brinuti čovjek koji je preuzeo skrb o psu.

Ne razmišljajući mnogo, čovjek počesto poseže za vlastitim pojmanjem higijene, pa na svome psu primjenjuje higijenske zahvate koji su odgovarajući potrebama čovjeka. No čovjek i pas su dvije različito građene biološke vrste i ne odgovara im jednak pristup. Čovjek, na primjer, nema krvno. Ali zato ima u koži po cijelom tijelu znojne žlijezde koje štite kožu i organizam od prevelike vrućine. Pas se štiti krvnom, pa mu znojne žlijezde nisu potrebne. On ih i nema u tom obliku i potrebi kao čovjek, pa se i ne znoji, osim na tabanima. Znojne žlijezde u pasa poprimile su drugu ulogu, usredotočile su se na jednom mjestu i predstavljaju takozvanu mirisnu žlijezdu.

Pranje psa

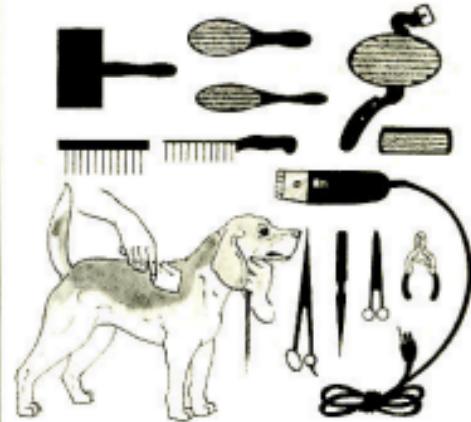
Lojne žljezde ima i čovjek i pas, da-pače pas više negoli čovjek, jer uloga loja usko je vezana s dlakom koju loj štiti i hrani. No postoji velika razlika u čovjećem i psećem loju: njihove se kemijske reakcije bitno razlikuju. Ljudski loj je blago lužnat, a pseći kiseo. Tom svojom kemijskom reakcijom loj omogućuje da na koži i u krvnu zive odredene vrste bakterija koje pomažu koži u obavljanju njezine zaštitne uloge. Pa kada se čovjek pere sapunom, a sapuni su lužine, on uklanja višak loja s kože i kose, ali ne mijenja njihovu kemijsku reakciju. Premeđemo li psa sapunima i šamponima koji su pripremljeni za uporabu ljudi, njihovom lužnatom kemijskom reakcijom poništiti ćemo kiselo djelovanje psećeg loja i promijeniti kemijsku reakciju kože opranoga psa. Time smo ujedno uništili korisne bakterije na koži i krvnu, te otvorili vrata opasnim mikroorganizmima.

Proizlazi, dakle, da je svako pranje psa sapunima i šamponima za ljudsku uporabu štetno, pa čak i potencijalno opasno za njegovo zdravlje.

Kozmetička industrija izmisnila je stoga šampone koji su kisele kemijske reakcije i koji na taj način ne škode psećoj koži. No kada vlasnici pasa pitaju kako često smiju psa kupati i prati, odgovor treba glasiti: „Svaki drugi put.“ To ujedno znači nikada. Zašto? Zato što to nije prirodan način održavanja higijene jer primjenom sredstava za pranje skidamo masnoću s krvna, a ona je njemu prijeko potrebna. Učestalo pranje tjera lojne žlje-

zde da ubrzano proizvode loj i nado-knađuju izgubljeni, a to u mnogo pasa dovodi do hipertrofije lojnih žljezda. One počinju proizvoditi previše loja, a to znači da se pojavljuje bolest poznata pod imenom seboreja. Tome su naročito sklone neke pasmine, na primjer španjeli, seteri, njemački ovčari i mnoge danas popularne minijaturne pasmine pasa.

Životinje s viškom loja na krvnu dje-luju prljavo i intenzivno zaudaraju, pogotovo ako pokisnu. Stoga osnovni povod vlasnika da opere svoga psa, a to je njegov zadah, bit će nakon učestalih pranja tolik da dalnjeg suživota s psom upropastene kože više neće biti.

Pribor za uređivanje

Kako, dakle, treba održavati higijenu krvna psa? Nikako drukčije nego sva-kodnevnim četkanjem i češljanjem. Četkom od prave dlake (konjska struna ili svinjska čekinja) svakodnevnim ćemo pročetkavanjem skidati prašinu s krvna, a češljem (metalnim ili drvenim) izvući ćemo iz krvna mrtve dlake. U sezoni linjanja upotrijebit ćemo različite češljeve i četke kojima ćemo, ovisno o vrsti krvna našega psa, sva-kodnevno uklanjati mrtvu dlaku. U kratkodlakih pasa mrtvu dlaku naj-lakše izvlači četka od sirkovih vlaka-na, kakva se inače koristi za ribanje podova. U dugodlakih i oštrodlakih pasa grube dlake dobre su četke od čeličnih niti, pogotovo one sa svinutim vršcima. U pasa svilene kvalitete krvna bolje je primijeniti metalni če-šalj. U pasa koje se dotjeruje trima-njem i šišanjem dovoljna je čvrsta čet-ka i metalni ili drveni češalj. A ako se pas toliko zaprije da se ne može oči-stiti drukčije već pranjem, onda to tre-ba raditi običnom vodom, ili posebno pri-premljenim sapunom, ili šampo-nom za pse. Ali samo iznimno!

NAMETNICI U PSEĆEM KRVNU

Pseće je krvno životni okoliš za mno-štvo različitih živilih bića. Ona u krvnu pronalaze hrani, zaštitu od štetnih utjecaja okoliša, prostor na kojem se razmnožavaju. Krvno ih, dakle, štiti od vanjske hladnoće, odnosno pretje-rane vrućine, u krvnu su zaštićeni i od atmosferilija. Hrane se organskim dijelovima nečistoće koju krvno skupi iz okolice, sitnim ljušticama kože koja

se prhuta, neke vrste bodu kožu i sišu krv ili tkivnu tekućinu (limfu), a neke grickaju dlaku i njom se hrane. Isto tako, neke se vrste u krvnu samo pare, a razvojni ciklusi jajeta preko licičke do odrasloga novog stanovni-ka krvna odvijaju se negdje drugdje, dok neke ruju tunele u koži i u njih nesu jajača koja se u istom prostoru razvijaju do odrasle jedinke. Neke, pak, vrste samo u djeliču svog života ulaze psu u krvno da bi prionule uz kožu i nasisale se pseće krvi koja tre-ba biti hrana njihovim potomcima, a zatim se otpuštaju i razmnažaju u drugoj prirodnoj sredini.

Sva ta živa bića nazivamo vanjskim parazitima ili nametnicima psećeg krvna. Nametnici žive na psu ili kraj psa, hrane se i razmnažaju na njemu i svojim životnim činima škode psu, svome nositelju.

Štetno djelovanje očituje se pojača-nim svrbežom, neurednom dlakom i prorijedenim krvnom, pojačanim ne-mirom i nervozom napadnutog psa, bolesnim promjenama same kože, a povremeno i nekim poprilično opa-snim bolestima koje ti nametnici mo-gu prenijeti na psa. Stoga je stalna borba s tim nametnicima posebno važna.

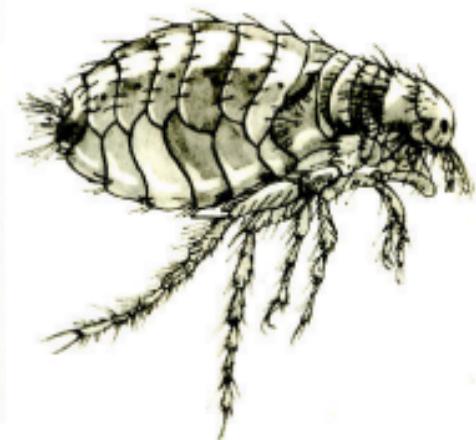
Prvi i najučestaliji nametnik psećega krvnog jest **buha**. Ona je toliko raširena, da se slobodno može reći da samo mrtav pas nema buhe. Iako je ta izreka malo karikirana, ipak valja reći da unatoč redovitoj borbi protiv buha na našem psu, ipak povremeno pokojna zaluta na njega. Popustimo li samo malo u trajnoj borbi s njima, začas će se one toliko namnožiti da će njihova prisutnost postati očita. No pritom možemo primijetiti da će neki psi pokazivati znakovе invazije buha pojačanim svrbežom već pri vrlo malom broju nametnika, dok će neki trptjeti bez posebno vidljivih znakova i koju stotinu tih nametnika. To ovisi o stupnju preosjetljivosti pseće kože na podražaje što ih buhe prouzročuju, što može biti i individualno svojstvo svakog psa, ali i pokazatelj stanja u psećim mirisnim vrećicama. Ako pas boluje od kronične upale tih vrećica, onda je koža općenito vrlo osjetljiva na sve vanjske ili strane podražaje, pa i na buhe. U takvih će se pasa, dapače, razviti i alergijska preosjetljivost na buhe, pa će se na koži razvijati različiti oblici te alergije: od akutnoga vlažnoga egzema do kroničnoga suhog egzema prekrivenoga krastama i pojačanim izlučivanjem loja. Tad je koža već bolesna i zahtijeva pomnu njegu i liječenje.

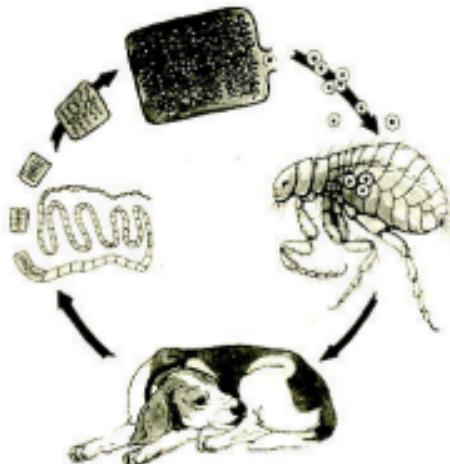
Pseća buha je mala, duguljasta smeda životinjica koja se, osim oblikom, od ljudske buhe razlikuje i životnom prilagodbom u psećem krvnog. Dok ljudska buha koja živi na goloj koži bježi pred protivnikom velikim skokovi-

ma, dotle pseća buha u krvnog ne može skakati, ali se zato vrlo brzo uklanja ispred očiju radoznalaca koji razgreru krvno svoga psa da bi eventualno koju ulovili. No izvan krvnog pseća buha vrlo uspješno skače.

Pseća se buha hrani pretežno ostatcima osušenog izmeta na dlakama u blizini čmara. U tom osušenom izmetu povremeno ima i jajašaca pseće trakavice, pa i njih buha pojede. U njoj će trakavica provesti jednu svoju razvojnu fazu. Kako se pas sam brani od nasrtljivih buha grickajući krvno u predjelu gdje pokolu osjeća, to će povremeno i pojesti buhu koju je uspio uhvatiti i koja mu se, zdrobljena, zaliđepila za jezik. Tako će buhom dobiti i trakavicu. Ona je, dakle, posrednik u prijenosu pseće trakavice, a kako buha vrlo rado mijenja svog nositelja psa, onda će ona širiti tu trakavicu i drugim psima.

Ljudska i pseća buha

Buha se hrani i otpalim ljskicama odumrle površine kože i kožnim lojem. No kad počne njezina sezona parenja, a ta nastupa kad se temperatura zraka u okolini gdje pas živi poraste iznad 10 °C, buha odjednom postaje vrlo gladna. Nije ni čudo, jer počinje buran spolni život buha koje se najuruju kroz krvno, dakle ubrzano troše, a trebaju i zalihe hrane za svoja jajašca. Tad buha počinje učestalo rilom ubadati kožu i sisati limfu, tkivnu tekućinu. To ponašanje buha psi, i te kako osjećaju i pokazuju svojim reakcijama. U preosjetljivih će pasa na mjestu uboda nastati alergijska reakcija. To je zapravo reakcija na bušu slinu koju buha, nakon što ubode kožu, uštrca u nju da spriječi zgrušavanje limfe u svom rilu. Intenzitet reakcije psa na tu slinu je različit, a ovisi kako smo već spomenuli, o stanju mirisnih vredica.

U ovoj fazi života buhe troše mnogo hrane pa izbacuju i veće količine iz-

meta. S izmetom se miješa i osušena krv koja povremeno izbije na površinu kože na mjestu gdje je buha ubola kožu. Stoga ćemo, pretražujući psa koji se jako čese, mnogo češće uočiti sitne tamne mrvice na koži, nego same buhe koje se vrlo spretno izmiglje u susjednu gustu dlaku. Ali nalaz toga mrvičastog „smeća“ na koži dovoljan je dokaz opsežne bušje najeze.

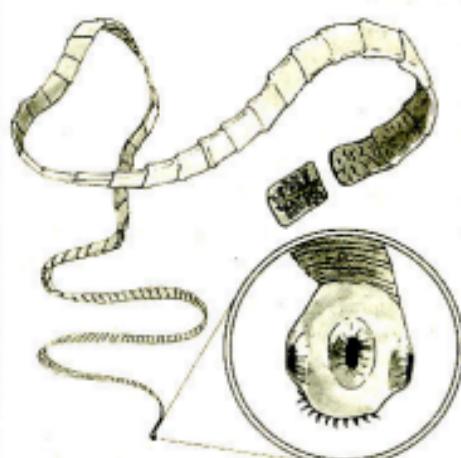
Buha se na psu pari i hrani, ali svoja jajašca nese negdje drugdje, no svakako u prostor gdje za njezine potomke ima dosta hrane i gdje su dobro zaštićeni. To su najčešće pukotine u daskama pseće kućice, procijepi između parketa u stanu, stare krpe, stara slama, dapaće tapicerirani naslonjači na kojima pas rado boravi, sag u sobi i slično. U tim prostorima iz jajeta nastaje larva, iz larve nimfa a iz nje, nakon ukupno 2 do 3 tjedna od početka, odrasla prava buha koja se vraća na psa. Pseća buha nije u stanju paraziti-

rati na drugim životinjskim vrstama, kao ni na čovjeku. Ona traži baš psa. Jednako tako i ljudska buha ne živi na psu i pas dakle nije opasan za prijenos buha na čovjeka. Ljudska buha i pseća buha dvije su različite vrste, pod povećalom posve različito izgledaju i nositelji su im različita bića. Stoga pas napadnut buhamu nije opasan za svoju ljudsku okolinu. Pa kako onda očuvati psa od pretjerane i opasne najezde buha? Tako da vlasnik psa prati spolni ciklus buha koji traje oko 3 tjedna, pa da ga svaka 3 tjedna temeljito očisti od buha. Tako će ukloniti sve buhe koje su tog trena na psu, a novih će biti sve manje. Nakon nekoliko tretmana u razmaku od 3 tjedna, pas više neće imati svoj „rasadnik buha“, ali će povremeno u kontaktu s drugim psima dobiti pokoju. No ako vlasnik i dalje tamani buhe svaka 3 tjedna, novodošle buhe neće moći stvoriti potomstvo. To znači da velike najezde neće biti.

Kako psa treba čistiti od buha? Postoje mnoga sredstva koja se reklamiraju u tu svrhu. Tržište je puno različitih raspršivača, prašaka, otopina, kupki, ogrlica. Kako se među njima snaći, koji su dovoljno uspješni, koji opasni za psa? Mnogi antiparazitarni pravci mogu više škoditi psima negoli buhamu, neki mogu biti opasni i za čovjeka koji njima rukuje, drugi pak nemaju nikakvo djelovanje jer su se buhe na njih već priučile ili pak način njihova nanošenja ne omogućuje dovoljno dubok pristup preparata u krvno. Neki preparati djeluju promptno, drugi imaju kumulativno djelo-

vanje u buhi i ubijaju je sa zadrskom, nakon nekog vremena. Ima čak i preparata koji ulaze u kožu psa, pa se buha otruje hraneći se otrovnom limfom tako tretiranog psa. Ipak, najbolje je primijeniti ono čemu nas uči majka priroda. A u prirodi, i to baš u našoj domovini, raste biljka buhač, koje osušen i u prah smravljen cvijet sasvim sigurno ubija svaku buhu. Nedostatak je buhača da vrlo brzo hlapi i nakon 3 godine više nije djelotvoran.

Pseća trakavica

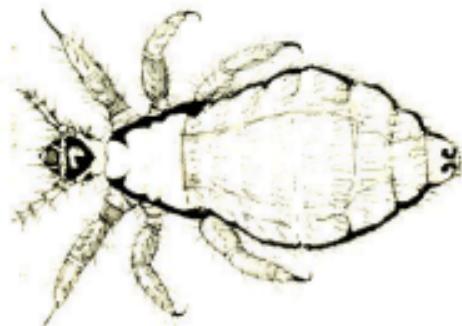

No Japanci su ga uspjeli tvornički sintetizirati. Taj tvornički preparat zove se Piretrin i ne gubi svoju otrovnnu sposobnost ni nakon mnogo godina. On je danas najpouzdanije sredstvo protiv nametnika u krvnu i perju, jer osim na niža živa bića, u koja se ubrajaju i buhe, na ostala ne djeluje. Preparat ne ubija buhu trenutačno već nakon nekoliko sati.

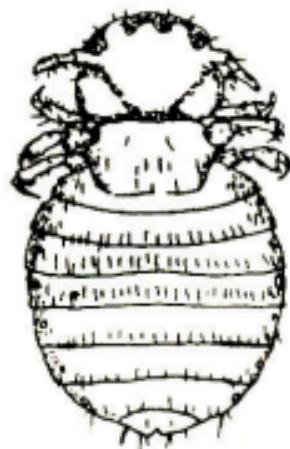
Posipava li vlasnik svoga psa redovito svaka tri tjedna, na psu će samo povremeno biti pokoja buha.

Iako su buhe najčešći nametnici psećeg krvna, treba spomenuti i druge nametnike, od kojih su neki mnogo opasniji za zdravlje pasa no što su buhe. Možemo ih odmah nabrojati: pauši ili dlakožderi ili malofagi, zatim šugarci, i to oni što žive u koži (*Scabies scabiei*) i oni što žive u uhu (*Otodectes cynotis*), zatim posebna vrsta šugaraca koji parazitiraju u lojnim žlijezdama kože uzrokujući bolest demodikozu (*Demodex follicularis*) i konačno nekoliko vrsta krpelja.

U8

Pauši, dlakožderi ili malofagi su životinjice koje žive na krvnu i hrane se grickajući dlake. Pas napadnut tim parazitima ima neuredno krvno, mutno i nagrizeno kao da su ga napali moljci! Izrazito je jak svrbež, pas je nemiran, nervozan, stalno se liže, gricka i trlja o tvrde predmete. Ima li istovremeno problema s mirisnim vrećicama, svrbež i nelagoda bit će još jači.

Dlakožder

Da je pas napadnut ovim nametnicima, može se vidjeti po opisanim promjenama na krvnu i po ponašanju, a ako malo odgrememo dlaku, moći ćemo uz korijenove dlaka vidjeti bjelkaste ljuškice. Motrimo li ih pažljivo dulje vrijeme pomoću povećala, vidjet ćemo kako se kreću. Tad je dijagnoza jasna, a terapija je pranje psa u nekom insekticidu ako je najezda jaka i svrbež snažan ili posipavanje nekim pouzdanim derivatom piretrina (sintetski buhač). Dobro je da veterinar pregleda mirisne vrećice i da ih po potrebi i liječi.

Šugarac

Često smo skloni sve krastave promjene na koži psa, pogotovo ako su praćene i svrbežem, proglašiti šugom. No nje je u našim krajevima mnogo manje nego se misli. Lovački pas je može dobiti uvlačeći se u napuštenu jazbinu šugave lisice. Mnogo češće će pas sa šugom potjecati iz nekoga velikog užgajalista gdje se dostatno ne brine o higijeni.

Šugarci inače žive na koži i ruju u njoj tunele. U te tunele ženka nese jajašca, a novostvorenii šugarci u tim tunelima pronalaze hrani i sigurnost. Pritom se razvija i jaka upala kože praćena izrazitim svrbežom. Vrlo su slične promjene i u nekih drugih kožnih bolesti, no obično bez jakog svrbeža. Prava i točna dijagnoza može se postaviti samo laboratorijskom pretragom strugotina kože i pronalaskom sugaraca u njima. Šugarci se djelotvorno uklanjaju kupkama u antiparazitarnim sredstvima, no svakako se moraju liječiti i promjene na koži.

Demodeks

Kao što je ova šuga (scabies) u našim krajevima rijetkost, tako gotovo da i nema psa kojem u uhu ne parazitiraju srođni paraziti uzrokujući **ušnu šugu**. I ovi paraziti (*Otodectes cynotis*) ruju po kutanoj sluznici slušnog kanala, unoseći u nju različite bakterije i gljivice i najčešći su povod upali uha (vanjskog slušnog kanala) koja se često može komplikirati probijanjem bubnjića i širenjem upale u dublje i osjetljivije dijelove uha. Pojačanu invaziju tih parazita prepoznat ćemo po ugodi kojom se pas naslanja na našu ruku kad mu mreškamo uho, kao i po pojavi nečistoće u uški. Naime, zdravo uho uvijek je čisto. Čim se u uški pojavi povećana količina ušnog loja tamnosmeđe boje, najčešće je riječ o jačoj parazitarnoj najezdi. Ne pomažu nikakvi stапici za čišćenje uha, niti kosmetičke vodice. Potrebno je psa dovesti veterinaru, koji će instrumentom zaviriti u unutrašnjost uške, vidjeti same parazite, ali i moguće promjene, pa odrediti tretman prilagođen trenutačnom stanju.

Posebna vrsta parazita, također iz vrste šugaraca, živi u psećim lojnim zlijezdama. Smatra se da su te životinjice (*Demodex follicularis*) saprofiti, a ne paraziti, bar ne tako dugo dok ih organizam psa svojim obrambenim mehanizmima drži brojčano pod kontrolom. No u mnogo čistokrvnih pasmina pasa koje se nalaze u fazi uzgojne degeneracije, pa im obrambeni mehanizmi u doba puberteta nisu dovoljno funkcionalni, ove se životinjice izmaknu kontroli i na-

glo prekomjerno namnože. To prouzroči pucanja lojnih zlijezda i pojavu kliničke slike koja može biti blaga, lokalizirana, ali se može i jako proširiti, generalizirati na cijelo tijelo, što je obično katastrofalno. Dijagnoza se (**demodikoza**) postavlja laboratorijski, a liječenje je još uvijek dubozno.

Za razliku od ostalih vrsta šuge, u demodikoze nema svrbeža, a često se zamjenjuje sa seborejom.

Krpelji su samo uvjetno paraziti u pasa, odnosno oni parazitiraju u koži toplokrvnih životinja samo u jednoj fazi svoga života. To je vrijeme kada ženka nosi svoje mlade, pa im majka stvara rezervu hrane sišući krv toplokrvne životinje kojoj se glavicom uvučla u kožu. Krpelji inače žive u grmlju i travi, razmnažanje im počinje kad se dnevna temperatura digne na oko 10 stupnjeva Celzija, i ženke odmah traže žrtvu. Ako pas, njuškajući, gurne glavu u koji grm, odmah će se na njega naseliti gladne male ženke, pa i njih stotinjak. One će prvih nekoliko sati (oko 6 do 8 sati) tražiti pogodno mjesto gdje bi se najbolje mogle prihvati, a zatim se još oko 4 sata uvlače u kožu prije nego počnu sisati krv. Dakle, posipamo li temeljito psa odmah nakon setnje velika je vjerojatnost da ćemo potamaniti sve ili barem većinu prisutnih krpelja. Kad se krpelj konačno prihvati kože, nekoliko ga je dana teško skinuti. Tek kad se do kraja napuni krvlju, sam će se otpustiti. Čupamo li još malog krpelja iz kože, vrlo je vjerojatno da će pu-

Krpelj

knuti i da će mu glava ostati u psećoj koži. Tada je potrebno to mjesto natrlijati jednom tinkturom, a otkinuta glavica će za koji dan otpasti s malom suhom krasticom.

Postoje različiti savjeti kako ukloniti krpelja. Može se pokušati namazati ga uljem i zatim čekati da se krpelj sam otpusti. Postoje i protukrpeljni sprejevi kojima se krpelj poštrca, zatim protukrpeljni masni štapići kojima se krpelj premazuje i još mnogi slični proizvodi. No najjednostavnije ga je isčupati prstima, ali za to je potrebna vježba.

Krpelji mogu biti neugodni zbog nekoliko razloga. Ako se na psa odjednom uhvati velik broj krpelja, onda se može pojaviti takozvana tik-paraliza kao alergijska posljedica djelovanja velike količine sline što su ju krpelji odjednom uštrcali u kožu probadajući je svojim rilcima.

Krpelji mogu prenositi i tzv. krpeljni meningoencefalitis, virusnu upalu mozga i njegovih ovojnica, što je najčešće vrlo teška bolest. Protiv nje postoji mogućnost cijepljenja posebnom vakcinom i imunitet traje više od tri godine.

No u našim se krajevima posljednje desetljeće jako raširila piroplazmoza, bolest krvi (crvenih krvnih stanica) što je uzrokuju praživi iz roda Babesiae, a prenose se krpeljima. Pogotovo je ta bolest proširena u poplavnim ili vlažnim arealima uz Savu, ali je psi koji na sebi nose krpelje što su ih tamo pobrali šire uokolo i danas je vrlo česta. Iskazuje se jakom anemijom i visokom temperaturom i može se uspješno liječiti na početku bolesti, ali kad nastupe komplikacije na jetri, bubrežima i srcu, posljedice mogu biti katastrofalne. Postoji mogućnost ograničene zaštite aplikacijom lijekova koji štite psa 6 do 8 tjedana od te bolesti.

POJMOVI:

osobna higijena, znojne žlijezde, mirisna žlijezda, lojne žlijezde, seboreja, kožni nametnici, buha, pauš, dlakožder ili malofag, šuga, šugarci, krpelji.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Kako bi pas u divljini održavao čistotu svoga tijela?
2. Koja je razlika u higijenskim zahvatima između čovjeka i psa?
3. Koje nametnike naizlazimo na psu?
4. Kakve smetnje uzrokuju buhe?
5. Što je to šuga?
6. Koje bolesti prenose krpelji?
7. Kako treba održavati higijenu krzna u psu?

Prema načinu prehrane zoolozi dijele sve životinje na tri osnovne skupine: karnivore (mesoždere), herbivore (biljoždere) i omnivore (sveždere). Među domaćim životnjama pse i mačke ubrajamo u mesoždere, konje, goveda, ovce i koze u biljoždere, a svinje u sveždere. U sveždere ubrajamo i čovjeka. No ta podjela nije ni konačna ni potpuna. U skupini mesoždera razlikujemo mačke i njezine

srodnike (felidi) od pasa i njegovih srodnika (kanidi). Psi i njegovi srodnici (kanidi) ne jedu samo meso već i ostale dijelove tijela, čak i dijelove probavnog sustava ulovljene žrtve u kojima se nalazi poluprobavljena hrana biljnoga podrijetla kojom se ona hrani. Stoga postoje pokušaji mijenjanja nomenklature, te noviji autori pse svrstavaju u novu skupinu - nazvanu faunivori ili životinjožderi.

OSNOVNI SASTOJCI HRANE

Psi je za normalan rast, razvoj i održavanje zdravlja potrebna hrana koja se sastoji od bjelančevina, ugljikohidrata, masti, vitamina, minerala i, dakako, vode. Bjelančevine su osnovni sastojci grade tijela. Od njih je sazdan cijeli organizam. Ugljikohidrati i masti izvor su, ponajprije energije potrebne za rad organizma, a sve pretvorbe hrane u materiju od koje je organizam sazdan ili u energiju koju organizam troši za samoodržanje ili bilo kakav rad zbivaju se djelovanjem enzima uz katalizatorsku pomoć određenih vitamina i minerala.

BJELANČEVINE

Meso je osnovni izvor bjelančevina u hrani. Osim u mesu, ima ih mnogo u jajima, mlijeku i mlječnim prerađevinama, a ponešto i u hrani biljnoga podrijetla. Bjelančevine se razlikuju. Ta se razlika odnosi na njihove sastavne dijelove od kojih su bjelančevine gradene, takozvane aminokiseline. To su zapravo sitniji djelici bjelančevina na koje se bjelančevine razgraduju tijekom probave. Te su aminokiseline dovoljno sitne da mogu iz crijeva prijeti u krv i dospijeti u jetru, gdje će se iz njih ponovno stvarati bjelančevina, ali onog oblika koji organizmu upravo u tom trenutku najviše treba. Organizam, dakle, sam

sebi sintetizira različite bjelančevine prama vlastitim potrebama od aminokiselina dobivenih hranom. No neke aminokiseline organizam ipak ne može stvoriti sam, već ih mora takve primiti hranom. To su takozvane „esencijalne“ aminokiseline. Stoga nije svejedno koji dio mesa pas jede. Neki su dijelovi mesa bogatiji pojedinim esencijalnim aminokiselinama, neki pak oskudniji.

Svi izvori bjelančevina u hrani nisu jednakо probavljivi, što znači da probavni organi psa ne mogu iz svake hrane dobiti sve bjelančevine. Sljedeća tablica prikazuje približnu probavljivost, odnosno iskoristivost bjelančevina iz različitih izvora hrane životinjskog podrijetla:

meso (konjsko, govedsko, svinjsko, piletce)	više od 95%
svježe ponutrice (predželuci, pluća, jetra)	90 do 95%
hrskavica	94%
riblje brašno	83 do 89%
mlijeko i mlječni proizvodi	oko 95%
jaje	50 do 70%.

Potreba za bjelančevinama u hrani nije u svih pasa jednak. Ona ovisi o životnoj dobi. Mladi psi u vrijeme rasta i razvoja traže više bjelančevina od odraslih koji su završili razvoj.

Vrlo stari psi također trebaju u hrani više bjelancevina jer im zbog procesa starenja probavni organi ne uspijevaju sve probaviti pa mnogo korisnih tvari hrane gube. Njima treba više hrane, a to znači i više bjelančevina da bi organizam dobio onoliko koliko mu zapravo treba.

Povećanu količinu bjelančevina u hrani traže i gravidne kuje koje u svojoj utrobi iz vlastitih bjelančevina stvaraju nove žive organizme. Jednako je tako i u doba dojenja. Povećana je potreba i tijekom bolesti, a ponajviše u doba rekonvalescencije, oporavka nakon preboljele bolesti kada organizam nadoknaduje izgubljenu tjelesnu masu i energiju.

UGLJKOHIDRATI

Za razliku od bjelančevina koje su gradevna okosnica organizma, ugljikohidrati su glavni nositelji aktivne energije potrebne da organizam obavlja neki rad. Rad nije samo kretanje, već i kucanje srca, disanje, stvaranje i lučenje mokraće. I misaoni procesi u mozgu predstavljaju rad. A svaki rad troši energiju. Tu energiju organizam dobiva pretvorbom, metabolizmom ugljikohidrata. Od ugljikohidrata su sazdane biljke, te je hrana biljnoga podrijetla prije svega ugljikohidratna. Ista tako je i hrana životinskoga podrijetla prije svega bjelanče-

vinasta. No u hrani životinskoga podrijetla, osim već spomenutih bjelančevina, ima i životinskih ugljikohidrata koje zajedničkim imenom zovemo glikogen. Njega nema u svakome mesu podjednako. Gledano po vrstama životinja, glikogenom je najbogatije konjsko meso, a gledano po vrstama mesa (u širem smislu) najbogatija su jetra, pa zatim srčani mišić i tek zatim čisto meso.

Ugljikohidrati životinskoga podrijetla zapravo su, vrsta šećera koju zovemo glikogen. On u tkivima životinje tvori pričuvu iz koje organizam uzima potrebne količine šećera da bi njegovom pretvorbom u konačnoj fazi dobio energiju, životnu energiju. Glikogen dobijen hranom životinskoga podrijetla potpuno je iskoristiv, pa i dostatan za osnovne energetske potrebe psa.

Organizam ima realitvno malen kapacitet skladištenja glikogena. Stoga se sav višak dobijen hranom, a koji se ne može deponirati u obliku glikogena, pretvara u pričuvnu mast i pohranjuje u određenim masnim skladištima koja su najčešće u potkožju, u tkivu oko bubrega i u trbušnoj šupljini, ali i u mišiću, pa i u ostalim tjelesnim tkivima.

MASTI

Pod skupnim imenom mast razumijevamo različite masne tvari koje čine otprilike 10% kemijskog sastava normalnoga životinjskog tijela. Dijelom su to prave masti, a dijelom kemijski različiti, no pravim mastima slični spojevi. Funkcionalno promatrano, prave masti i mastima slični spojevi nalaze se u organizmu u dva oblika: kao pričuvna mast koja predstavlja energetsku zalihu i kao tkivna mast koja služi kao gradevni element.

Tkvna mast ugraduje se u strukture opni tkivnih stanica i tamo ima važnu ulogu.

Pričuvnu mast organizam dobiva na dva načina. Jedan je već spomenut, a to je pretvaranje viška glikogena (i drugih energetskih, a to znači šećernih spojeva) u masne tvari. Drugi način je izravna opskrba masnoćama iz hrane. Već je spomenuto da organizam ima ograničen kapacitet skladištenja glikogena. Uskladisteni glikogen dostatan je za podmirenje energetske potrebe organizma samo za vrlo kratko vrijeme, pa ako pas prekoči jedan obrok, već mora posegnuti za zalihamu energije, a to su masne tvari u obliku pričuvne masti. Stoga je važno da u hrani uvijek bude i masti u određenim količinama. To je posebno važno u pasa koji trajno borave vani i više se troše. Zimi, kad organizam treba veliku količinu energije za održavanje vlastite topline, potrebno je hrani dodati još više masnoća. Ako

pas ima zdrav probavni sustav, on podnosi bez poteškoća više od 30% masti u obroku. Mast u hrani je važna zbog još jednoga važnog razloga. Ona je, naime, otapalo u kojem su otopljeni neki vitamini koje organizam mora dobiti hranom i bez kojih nema zdravlja, pa ni života. To su vitamini A, D, E i K, a o njima će još biti riječi.

Ni mast nije jedinstvena. Ona se u probavnem sustavu djelovanjem probavnih sokova razlaže na sitnije čestice koje su sposobne ući u krv i njome dospjeti u jetra. To su takozvane masne kiseline. U jetrima se tada iz njih stvara specifična pseća masnoća i kao takva deponira u skladišta, odakle se po potrebi troši. No neke masne kiseline organizam u jetrima ne može sam sintetizirati iz probavljene masti, već ih mora dobiti gotove hranom. To su esencijalne masne kiseline.

VITAMINI

Već je na samom početku poglavlja spomenuto da se sve pretvorbe u organizmu zbivaju zbog utjecaja različitih enzima, te katalizatorskim djelovanjem vitamina i minerala. Uz gradevne i energetske sastojke hrane poput bjelančevina, ugljikohidrata, masti, nekih minerala i, dakako, vode, pas mora svakodnevno hranom dobiti i određenu količinu različitih vitamina. Neke životinjske vrste, redom su to biljožderi, mogu uz pomoć mikroorganizama što žive u njihovu

probavnom sustavu same sebi stvarati neke vitamine, ali neke i one moraju dobiti hranom. Mesožderi nemaju tu mogućnost. Oni se ne mogu ni jednim vitaminom dovoljno opskrbiti vlastitom proizvodnjom. Sve ih moraju dobiti hranom.

Vitamini su kemijski različito građeni, pa ih po kemijskoj strukturi možemo svrstati u mnogo skupina. No zbog praktičnih razloga dijelimo ih prema njihovim svojstvima topljivosti na dvije osnovne skupine: vitamini topljni u masti i vitamini topljni u vodi. U skupinu vitamina topljivih u masti ubrajaju se vitamini A, D, E i K, a u skupinu vitamina topljivih u vodi ubrajamo vitamine iz takozvanog B kompleksa, zatim vitamin H ili biotin, te vitamin C. Za ovu je skupinu znakovito da organizam pokazuje poremećaje samo pri nedostatku, a ne i pri njihovu eventualnom višku. Naime, višak ovih vitamina nije škodljiv. Nasuprot tome, koliko se danas zna, višak vitamina A i vitamina D može biti uzrok poremećaja u gradi i funkciji organizma.

VITAMIN A sudjeluje pri procesima izgradnje kože i svih tjelesnih organa koji u embrionalnom razvoju nastaju iz zajedničkog zametnog lista. Njegov se nedostatak iskazuje pretjeranim orožnjavanjem kože i sluznicu s pojavom prhuti. No i višak ovog vitamina može škoditi. Ipak, otrovno djelovanje viška ovog vitamina samo je teorijsko. Organizam bi odjednom trebao primiti 1 000 puta veću količinu vitamina A od dnevno potrebne

kolicine, što praktički nije moguće izvesti. Ipak, ako pas dugo prima prevelike količine ovog vitamina, pogotovo u kombinaciji s vitaminom D, pojavit će se neke štete. U mlađih će se životinja prerano završiti razvoj kostura, pa će grada tijela biti gruba, a promjene na kostima će sličiti, na prvi pogled, rahičisu.

Izvor vitamina A psi pronalaze u hrani. Njime je osobito bogato tkivo jeta-ra, ima ga u mlijeku, jajima, a posebno mnogo u ribama, odnosno ribljim masnoćama.

VITAMIN D ima ulogu katalizatora pri stvaranju kosti. On sudjeluje u ugradnji kalcija i fosfora u hrskavičnu strukturu konačne kosti. Za razliku od ostalih životinja koje ga same stvaraju u koži pomoću sunčanih zraka a iz preteča vitamina D koje dobivaju hranom biljnog podrijetla, mesožderi ga moraju dobiti gotovoga, funkcionalno sposobljenoga, dakle iz tkiva, odnosno masnoća drugih životinja. Zbog nedostatka ovog vitamina u mlađih životinja nastaje rahičis, a u odraslih osteoporiza, odnosno stanje kada kosti postaju krhke, pa mogu pucati i pri posve fiziološkim kretanjama.

Kao i vitamin A, tako i vitamin D može u prevelikim količinama škoditi, pa sve ono što je o tome rečeno za vitaminn A, vrijedi i za vitamin D.

U hrani kojom se psi hrane vitamina D ima ponešto u mesu, mnogo više u jetri, zatim u mlijeku, a osobito u maslaku, jajima i ribama.

VITAMIN E se dugo smatrao isključivo antisterilitetnim vitaminom. Danas mu se pripisuje mnogo važnija uloga u održavanju razvoja i stanja zdravlja mišića, ali i nekih drugih tkiva. Nedostatak vitamina E razlog je degeneracije testisa, izlaska krvne tekućine iz pojačano propustljivih krvnih žila, zatim propadanja moždanih tkiva, degeneracije tkiva jetre i degeneracije tjelesne i srčane muskulature. Nije poznato da je višak vitamina E prouzročio organizmu štetu. Izvor je tog vitamina u životinjskim masnoćama, a osobito u masnoćama koje sadrži mišiće, srce, jetra, bubrezi, slezena, zatim masna tkiva u ribama i, u najmanjim količinama, žumanjak jajeta.

VITAMIN K ima važnu ulogu u sposobnosti organizma da stvori krvni ugrušak i time sprijeći krvarenje iz oštećene krvne žile. To se ne mora odnositi samo na velika, mehanički uzrokovana krvarenja poslije nekih trauma, već i na stalna sitna krvarenja koja se zbivaju običnim radom, rastenjem mišića pri čemu uvijek postoji mogućnost pucanja sitnih, kapilarnih krvnih žila s posljedičnim krvarenjem u tjelesne organe i tkiva.

Vidljivo je, dakle, da nedostatak vitamina K uzrokuje krvarenja, a štetno djelovanje viška ovog vitamina nije uočeno.

Psim je izvor ovog vitamina hrana, i to ponajviše jetra i mišiće.

Postoji otrov namijenjen štetnim glodavcima koji u njima blokira djelovanje vitamina K, pa otrovani miševi i

štakori nakon nekoliko dana uginu od unutarnjeg krvarenja. Psi, pogotovo oni slobodnjeg kretanja, lako dolaze u dodir s tim otrovom ili otrovanim a još živim glodavcima pa se i oni lako otruju. To je za njih vrlo opasno.

VITAMINI B kompleksa sadrže vrlo važnu skupinu raznorodnih tvari koje sudjeluju u različitim zbivanjima u organizmu, pa je i njihov nedostatak vidljiv i značajan. Zapravo, malobrojna su bolesna stanja zbog posvemajnjeg nedostatka pokojeg od ovih vitamina. Mnogo se češće pojavljuju znakovi nedovoljne opskrbljenoosti vitamina minima, takozvana hipovitaminoza, a još češće se dogada da organizam tijekom nekih bolesti troši mnogo veće količine ovih vitamina no što bi ih trošio u uobičajenom fiziološkom stanju zdravlja.

Ovi vitamini sudjeluju u svim životnim funkcijama. Njihov će se nedostatak iskazivati u promjenama strukture tijela zaostajanjem u rastu i razvoju, poremećajima u rastu dlake i drugih rožnatih tvorbi, poremećajima u funkciranju probave, tvorbi krvi i, posebno drastično, u funkciranju živčanog sustava. Najčešći razlozi nedostatka, osim eventualno siromašne hrane, jesu poremećaji u resorpciji iz crijeva pri dugotrajnim proljevima ili posljedičnim stanjima.

Posebno treba spomenuti opasnost od nedostatka vitamina B₁. Njega uništava jedna aktivna tvar koja ima osobito mnogo u ribljem ulju, ponajviše riječnih riba. Psi koje se često

hrani riječnom ribom u opasnosti su od hipovitaminoze vitamina B₁, koja se iskazuje živčanim smetnjama.

Životinje koje se hrane biljnom hranom pronalaze u njoj izvor tih vitamina. Mesožderi dobivaju vitamine B kompleksa hraneći se različitim dijelovima životinjskoga tijela koje sadrže različite količine pojedinih vitamina. Važno je napomenuti da se kuhanjem dio ovih vitamina uništava, nekih čak do 80%.

VITAMIN H ili biotin također pripada skupini B kompleksa. Posebno ga izdvajamo jer je osobito važan za očuvanje funkcije kože i njezinih tvorbi: dlake i pandža. Najbogatiji izvor ovog vitamina jesu jetra i bubrezi, a ostali su dijelovi životinjskoga tijela mnogo siromašniji. Ima ga u manjim količinama i u mlijeku.

VITAMIN C vrlo je važan vitamin tijekom čitava života: od trenutka oplodnje jajne stanice pa do same smrti. Sudjeluje u svim životnim zbijanjima. Najvažniji, često i jedini izvor ovog vitamina jest hrana biljnog podrijetla. Mesožderi dobivaju dovoljne količine hraneći se različitim dijelovima životinjskoga tijela. Osim tog vanjskog izvora vitamina C, organizam mesoždera ima sposobnost vlastite sinteze, pa dio potreba pokrivaju tim putem.

MINERALI

Ako u laboratorijskoj peći spalimo dio tkiva životinje, isparit će sva vla-ga i izgorjet će organski sastav tkiva. U pepelu će ostati samo anorganski ili mineralni sadržaj. Analizama tog sa-držaja spoznalo se da je u tijelu svake životinje mnoštvo kemijskih elemen-ta. Neki su u prilično velikim količi-nama, a drugi su samo u tragovima. Stoga sve mineralne elemente dijeli-mo na dvije skupine: makroelemente i mikroelemente.

Makroelementi, kojih je obilno u or-ganizmu, imaju različite, ali uvijek važne uloge. Neki od njih, otopljeni u telesnim tekućinama, reguliraju fiziolo-ske procese u organizmu, drugi pak ulaze u sastav pojedinih tkiva, dajući im određena fizikalna svojstva. Tako, na primjer, natrij i kalij omogućuju prolaz tvari kroz staničnu opnu, a kalcij i fosfor ugraduju se u kost, dajući koštanom tkivu potrebnu čvrstoću.

Mikroelementi se nalaze u tijelu u vrlo malim količinama. Nekima od njih količinu možemo izmjeriti, no neki su praktički nemjerljivi. Stoga one prve nazivamo i oligoelementi-ma, a ove druge, nemjerljive, nazi-vamo i elementima u tragovima.

Mikroelementi su nezaobilazni sastoj-ci životno važnih enzima. Zato će njihov nedostatak biti vrlo uočljiv. Jednako tako bit će uočljiv i njihov mogući visak. Oni, naime, djeluju u organizmu sinergistički ili antago-nistički medusobno, ali i s drugim

biokatalizatorima, dakle makroelementima i vitaminima.

Izvor iz kojega se organizmi opskrbljuju mineralima jest hrana. No sva jestiva nisu jednako bogata svim mineralima, niti se u svim vrstama hrane nalaze svi minerali, pa ni u fiziološki potrebnim medusobnim odnosima. Kako je pas mesožder, on ih mora dobiti hranom životinskoga podrijetla. Stoga je neobično važno da mладога psa naučimo jesti različite dijelove životinskog tijela, a isto tako i mlijeko i kiselomlijecne proizvode da bi opskrba mineralima bila što bolja.

Praktičan položaj zdielica

VODA

Voda je jedna od osnovnih tvari od koje je sazdan organizam. Tijelo odrasle životinje sadrži oko 60 do 70% vode, a organizmi mlađih životinja još i više. Iako u tijelu ima tako mnogo vode, ipak je ono vrlo osjetljivo na nestaćicu ili gubitak. Tako organizam može izgubiti gladovanjem 50% svojih bjelančevina, sav glikogen i svu mast, pa je tek tada život u pitanju. No izgubi li 20 do 25% vode, smrt je sigurna.

Zasto je organizam tako osjetljiv na nestaćicu vode? Jednostavno zato što se sve kemijske pretvorbe u organizmu zbivaju među tvarima otopljenima u vodi. Dakle, ona je sredina gdje se zbivaju sve životne funkcije, pa zbog toga pravilna opskrba vodom ima vitalno značenje za postojanje svakoga živog bića.

Organizam vodu dobiva napajanjem, zatim je dobiva hranom jer i hrana sadrži veliku količinu vode, a konačno voda i nastaje u organizmu tijekom različitih metaboličkih kemijskih procesa probave. No organizam svakodnevno gubi vodu. Ona odlazi mokrenjem, stolicom, disanjem, evaporacijom kroz kožu, znojenjem u životinja koje se znoje (dakle u pasa ne!), gubi se slinom, suzama, nosnim iscjetkom, mlijekom u vrijeme dojenja, pa čak i dlakama u doba linjanja.

Dnevna potreba ovisi o nizu činitelja, na primjer o količini vode u hrani, o godišnjem dobu, o vanjskoj temperaturi, o intenzitetu tjelesnog rada, o

fiziološkom stanju. Konačno, dnevna potreba ovisi i o životnoj dobi životinje. Ako je to mlada životinja koja još raste, onda vode treba više no što je tijekom dana izgubi, za razliku od starih životinja koje zbog procesa starenja postupno slabe, a organizam otpušta dnevno više vode no što je navedenim načinima opskrbe dobiva.

Voda koju psima nudimo za piće, mora biti bespriječorno čista i svježa i uvijek dostupna. Pas će uvijek lakše podnijeti kratkotrajanu glad, preskanje nekog obroka, no što će podnijeti nedostatak vode. Uostalom, i životinje i ljudi mogu dugo gladovati, čak 3 do 4 tjedna, a da život nije ugrožen. Međutim, ne primi li organizam vodu samo nekoliko dana, smrt je neizbjježna.

POJMOVI:

karnivor, mesožder, herbivor, biljožder, omnivor, svežder, faunivor, životinjožder, bjelancevine, ugljikohidrati, masti, vitamini, minerali, enzimi, aminokiseline, glikogen, masne kiseline makroelementi, mikroelementi, voda.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Kako se hrane psi i ostali karnidi?*
2. *Koји су osnovni sastojci hrane?*
3. *Što su bjelancevine, a što ugljikohidrati i masti?*
4. *Koјi su njihovi osnovni hranidbeni izvori?*
5. *Čemu služe vitamini?*
6. *Koјa je uloga minerala u organizmu?*
7. *Kakvo je značenje vode u životu organizmu?*

Pripremi hrane valja pridati pozornost, ne samo zbog higijenskih razloga, već i stoga što se pri pripremi hrane često gubi dio njezine vrijednosti. Pri kuhanju većina vitaminova u velikom postotku propada. Bjelančevine se kuhanjem također mijenjaju, a gube se i neki minerali u otpadnoj vodi ili pjeni. Najkvalitetnija je, dakle, sirova hrana. Ali ona ima u sebi mnogo opasnih zamki. U sirovom mesu, osobito u iznutricama, često se mogu naći razvojni oblici nekih parazita, pa će ih pas tako lako dobiti. Kuhanjem hrane će se oni uništiti. Hrana koja je dulje bila izvan hladnjaka počet će se kemijski razgradivati i time postati pogodnom podlogom za razvoj mnogih opakih mikroorganizama, uzročnika različitih bolesti. Kuhanjem će se i ta opasnost izbjegći. Te su opasnosti mnogo veće od gubitka kvalitete pri kuhanju, pa ćemo obrok sastavljati imajući na umu te promjene. Kuhanu hranu uvijek ćemo umjereno posoliti, a psima ćemo povremeno davati malo higijenski besprijeckornoga sirovog mesa, primjerice komadić telećih jetara.

Prama kategorizaciji pasa različite su potrebe za hranom. Te se kategorije zasnivaju na pasminskim osobinama, na dobi psa i na utrošku energije u radu, ali i na raznim fiziološkim stanjima kao što su gravidnost i dojenje. Pa i neka kronična bolesna stanja po-

jedinih organa, poput jetara, bubrega, srca, gušterače, traže poseban pristup u dijetnoj pripremi hrane.

Zbog praktičkih razloga pse prema veličini tijela dijelimo na četiri osnovne kategorije: velike, srednje velike, male i patuljaste. U kategoriju velikih pasa ubrajamo pse veličine doge, mastifa, bernardinca i većih pastirskega pasmina pasa. Srednje veliki psi su psi iz pasmina po veličini i masi nalik njemačkim ovčarima ili kontinentalnim ptičarima. Sljedeća kategorija, kategorija malih pasa, sastavljena je od pasmina veličinom sličnih španjelima i vecini terijera. Patuljastim psima smatramo pse veličine patuljastog pinča, pekinskog psića i sličnih malih pasa čija tjelesna težina malo-kad premašuje 3 kg.

Potreba za hranom je svakako u vezi s veličinom tijela, ali proporcije nisu jedino mjerilo. Potrebu za hranom uvjetuje i način odnosno intenzitet trošenja životinje, dakle njezina živahnost, temperament. Male živahnije pasmine troše u postotku više hrane od velikih, hladnokrvnih i tromih pasa. Isto tako, u sklopu svake pasmine, pogotovo unutar radne pasmine pasa, pojedini psi koji više rade, više se i troše. Oni imaju veće prohtjeve od pasa iste pasmine koji ne rade. I način držanja psa uvjetuje različitu potrebu za hranom. Psi, koji se zimi drži u

toploj prostoriji nije potrebna tolika energija za održavanje vlastite tepline kao psu iste pasmine, veličine i dobi koji živi u vrtu ili je čak i na lancu, bez odgovarajuće kućice ili neke druge zaštite. Tim psima zimi valja davati hranu s većom količinom masnoće i lako probavljivih ugljikohidrata za toplinsku energiju u njegovu organizmu.

U razvojnom razdoblju psi očituju različitu potrebu glede količine i kakovće hrane. Dok su na sisi, jedu svaka 3 sata, da bi nakon završenog rasta i razvoja jeli samo dva puta na dan. Neki psi u zreloj dobi ne žele više od jednog obroka dnevno, iako je to rjeđa pojava. Pas probavlja hranu u prosjeku 16 do 18 sati, nakon čega ogladni, pa većina pasa ipak traži dva obroka na dan, jedan manji prije po-dne i drugi, glavni i obilniji obrok uvečer.

URAVNOTEŽENI OBROK

Tijekom razvoja mladoga psa pozornost ćemo pridati ne samo broju obroka i količini ponudene hrane, već i njezinoj kakvoći. Uputno je davati hranu koja sadrži sve elemente potre-bne za razvoj mladog organizma. Hranit ćemo, dakle, psa onom vrstom mesa koja je najbogatija i aminokiseli-nama, i vitaminima, i mineralima, a izbjegavat ćemo siromašne vrste me-sa. Iako su pluća vrlo bogata vitami-nom C, izbjegavat ćemo ih u prehrani mlađih pasa jer ne sadrže druge va-žne hranidbene elemente. Plućima ćemo hraniti stare i debljanju sklone

pse. Jednako tako ćemo i kosti, koje dajemo mlađim psima kao mineralni dodatak hrani, isključiti iz jelovnika pasa kojih je razvoj završen. Vidimo, dakle, da je ravnoteža obroka bitan element zdravlja i sposobnosti orga-nizma za normalan život i rad.

Uvezvi u obzir sve navedeno, po-sluzivši se podjelom pasa po veličini, dobi, ali i fiziološkim stanjima, pa i zdravstvenom statusu, hranidbu mo-žemo podijeliti na nekoliko kate-gorija.

Zajelice različitih oblika i veličina

HRANIDBA LEGLA

Pod tim pojmom razumijevamo hranidbenu brigu o štenadi u nastajanju, dakle posrednu hranidbu legla bri-gom o hranidbi kuje majke, i to u doba skotnosti i u doba dojenja.

DOBA SKOTNOSTI

Od trenutka parenja pa do navršenoga prvog mjeseca skotnosti, dakle u doba kad tek predmijevamo da je kuja začela, glede apetita kuje nema vidljivih promjena. Ona i dalje jednako jede kao i prije parenja i skotnosti. No već se tada razvijaju plodovi u njezinoj utrobi i mi joj hranom moramo pružiti sve što je potrebno za njihov pravilan razvoj. U veterinarskoj medicini postoji pravilo: u prvom mjesecu skotnosti majka upravlja razvojem svojih plodova, u drugom mjesecu plodovi upravljaju majkom. To zapravo znači da majka prvih mjesec dana razvija plodove onoliko koliko joj to dopuštaju vanjski izvori hranjivih tvari i njezine hranidbene zalihe. Ako je u početku skotnosti kuja bila slabo ishranjena i bez zaliha, onda će se i plodovi slabo razvijati. Dapače, događa se, što mi i ne primjećujemo, da buduća majka vlastitim hormonima prekine život svojih začetnih potomaka i čak materiju - upotrijebljenu za njihov razvoj do određene dobi - iskoristi ponovno za sebe, za očuvanje svoga ugroženoga

zdravlja ili možda čak i života. Tom sposobnošću kuja ne samo da čuva vlastiti život i ne samo da regulira broj potomaka već budućim štencima omogućuje da na svijet stignu životno sposobni.

Početkom drugog mjeseca skotnosti plodovi su već toliko razvijeni da ih „hormonske naredbe“ iz tijela kuje više ne mogu zaustaviti u razvoju. Dapače, tada već i sami proizvode hormone koji djeluju na majku i iz njezina organizma izvlače tvari koje su im potrebne. Oni, dakle, tada upravljaju svojom majkom.

Tu medicinsku postavku uzgajatelji moraju imati na umu. Pariti se smije, dakle, samo ona kuja koja je hranidbeno i kondicijski sposobna stvoriti i prehranjivati potomstvo. U kinologiji stoga postoji pravilo koje dopušta parenje kujama samo jednom godišnje, a to znači da se za leglo smije iskoristiti svako drugo tjeranje. Toli-ko je vremena, naime, potrebno da kuja nadoknadi svu potrošenu tvar za vrijeme skotnosti i dojenja. Često se to pravilo izigrava tako da se kuja nakon jesenskog legla ponovno pri-pusti u proljeće. Slovu zakona je udovoljeno, ali na štetu kuje i njezina potomstva.

Pojedinim uzgajateljima prijeti druga opasnost, upravo suprotna od mršavosti odnosno oskudnosti. To je pre-

tjerana debljina. Ona je najčešće znak hormonalnog poremećaja, a to znači da će debela, pretila kuja teško zanjiti. Ako, pak, kuju koja je parena i pritom zanjela, iako to prvi mjesec dana još ne znamo, pretjerano hrani-mo tvarima koje pogoduju debljanju, možemo također utjecati na pojavu takozvanoga spontanog pobačaja. Sredina je, dakle, kao i uvijek, najbo-lja. Kuju već prije parenja valja dobro hraniti, i to hranom koja u sebi sadrži sve hranidbene elemente. Izbjegavat ćemo tvari koje debljuju životinju, kao što su pretjerana količina tjestenine, slatkisa i masti.

U prvim danima nakon parenja kuji ćemo pojačati obroke. Nećemo povećavati njihov broj, čak ni ukupnu količinu hrane, već udio bjelančevina u hrani. To ćemo postići povećanjem kvalitetnoga različitoga govedeg mesa, učestalijim davanjem kiselomlijecnih proizvoda i sirovih jaja. Ljske od jaja sušit ćemo i pretvarati u prah koji ćemo stavljati u zgotovljen obrok. U tim danima uputno je povremeno dodati pokoji obrok ribica, a kadsto i tanki odrezak sirovih, ali dobro pre-gledanih i provjerenih telecih jetara.

Kuju ćemo još kvalitetnije hraniti na početku drugog mjeseca skotnosti, dakle u vrijeme kad se primjenjuju znakovi skotnosti i kad već njezinom prehranom „gospodare“ njezini potomci. Broj obroka povećat ćemo sa dva na čak četiri dnevno, no oni ne smiju biti obilni. Dapaće, ukupna dnevna količina hrane ne smije rasti, ali treba udvostručiti količinu mesa,

zatim će se pojačati briga o kakvoći mesa, dodavati kiselomlijecni proiz-vodi u većoj količini, i to svježi kravljí sir sa što više sirutke, a što manje mlječne masti, zatim kiselo mlijeko i jogurt. Svakodnevno ćemo kuji davati žumanjak, katkad obrok svježih ribica, odrezak od telecih jetara, zdrobljene ljske od jaja, a u dogovoru s veterinarom hrani možemo dodavati i kostano brašno, odnosno vitaminizirane mineralne tvorničke pripravke. Valja smanjiti količinu lako probavljivih ugljikohidrata kao što su tjestenina, riža, šećer i druge slastice, a i masnoću samo u polovičnoj količini. Ta-kvim načinom hranidbe kuja će dobivati sve što je potrebno njoj i njezinim plodovima. Pritom neće mršaviti, ali se neće ni debljati.

Na dan kad će se poroditi ne smijemo je opteretiti obilnim obrocima. Dapaće, potrebitno joj je gotovo posve uskratiti hranu; budućoj majci dat ćemo samo malo, ali zato najkvalitetnije hrane. To je mljevena govedina pomiješana sa žumanjkom i svježim kravljim sirem.

DOBA DOJENJA

Na taj dan kuje uglavnom nemaju izražen tek, a ni sljedećih dan-dva poslije porodaja. Ali tada je na redu doba laktacije, doba dojenja, koje kuju može zaista iscrpiti. Mlijeko kuje mnogo je jače i bogatije od mlijeka i jedne domaće životinje, a za razvoj mlađih stenaca ona ga mora mnogo proizvesti. Na nama je briga o održa-

nju zdravlja, te o potrebama kuje dojilje. Mlijekom kuja gubi velike količine visoko vrijednih bjelančevina, mnogo masti, mnoštvo ugljikohidrata, mnoštvo u mastima toplijivih vitamina i različitih minerala, poglavito kalcija. Uza sve to i mnogo vode. Sve te tvari kuji moramo davati hranom. Hrana će, dakle, biti učestalija, obilnija, bogatija, ali i jušnija. Ni u tom razdoblju kuja se ne smije debljati. Tad ćemo ju hranići kao u doba visoke skotnosti, samo što ćemo mnogostruko povećati količinu mlijeka. Ne hranimo li kuju pravilno, očitovat će se to i na njoj i na stencima. Štenad će zaostajati u razvoju, a otprilike četrnaestog dana nakon porodaja zbog pomanjkanja kalcija i magnezija kuja može pasti u stanje vrlo neugodnog grča. Tada je hitno potrebna veterinarska intervencija koja je redovito začudujuće brzo uspješna.

Takav režim hranidbe valja održati sve dok je majčino mlijeko jedina hrana njezinom potomstvu. No kako od polovice četvrtog tjedna života štendadi njezino mlijeko nije više dovoljna hrana, valja ih početi hranići, a majku zasušiti. Najčešće se sama zasuši, bez naše pomoći, ali joj ipak možemo pomoći tako da je počnemo mnogo slabije hranići i, što je važno, da joj na dan-dva uskratimo tekućinu.

Time je u kuje završen jedan rasplo@warezhr.org
dni ciklus i započinje njezin oporavak. Taj će oporavak trajati godinu dana, što znači da jedno tjeranje valja, preskočiti, a pariti se smije tek pri slijedećem.

Naizgled se kuja vrlo brzo oporavlja. No izgled vara. Istrošene zalihe vitamina, minerala, esencijalnih masti i aminokiselina moraju se nadoknaditi jer će inače kuja i potomstvo stradati.

Štenci oko zdjelice

HRANIDBA ŠTENADI

DOBA SISANJA

Prvi period je doba sisanja, a to je doba kada vlasnik kuje hraničbeno nema izravan dodir sa štencima. Hraneci kuju posredno se brine o prehrani njegovih potomaka. To doba traje nešto duže od tri tjedna, točnije 23 do 25 dana. U prvih 14 dana, dakle od trenutka kad štenci progledaju, vlasnik će znati da su štenci siti ako ih pri obilasku legla zatekne ili na sisi ili na spavanju. Ako nemirno cvile i pužu naokolo tražeći majku i intenzivno navlače naš prst kao sisu, izvjesno je da u kuje nema dosta mlijeka. To se nadoknadiće umjetnim mlijekom za štenad iz bogate palete tih proizvoda na zapadnom tržistu ili pak umjetnim mlijekom za djecu. No može se, prema starom receptu, složiti nadoknada za kujino mlijeko na sljedeći način:

- 1/4 litre kravljeg mlijeka
- 3 do 4 žlice slatkog vrhnja
- 2 do 3 kocke šećera
- 1 žumanjak
- ljuska od jaja, osušena i u prah zdrobljena.

Tom se kolicinom umjetna kujina mlijeka dnevno mogu prehraniti 2 do 3 šteneta.

Vrlo je važno da štene siše majku odmah nakon porodaja. U majčinu mlijeku, koje se prvoga dana zove

Štenad na sisi

mljezivo, nagomilane su tvari potrebne za zaštitu šteneta od raznih, poglavito zaraznih bolesti. To su protutijela, a štene ih može primiti iz majčina mlijeka samo tijekom prvoga dana života, i to u najvećoj količini unutar prvih 6 sati života. Poslije tog vremena služnica želuca i crijeva šteneta ne propušta više ta protutijela u svoj organizam. To valja imati na umu, te štencima svakako omogućiti da prvo mlijeko što obilnije sišu.

Štenad siše svaka 3 sata. U međuvremenu raste. I to vrlo brzo! U dobi od oko 23. dana počinju im se javljati zubići kojima znaju tako izraniti kuji-

ne sise da ona odbija štenad. Većina kuja ipak samo smanji dnevni broj dojenja. Ali u to su vrijeme štenici već toliko uznapredovali da im majčino mlijeko nije ni dovoljno hranjivo za daljnji normalan razvoj. Tad se štenadi mora pokazati kako se hrana jede. Svakom štenetu namijenit ćemo posebnu plitku zdjelicu i u nju uliti malo mlijeka. Neki će štenici odmah znati lizati mlijeko, ali nekim ćemo morati prstima pritisnuti gubicu u mlijeko da se ohrabre i započnu lizati. Vrijeme učenja traje najdulje dva dana, a zatim počinje prava prehrana štenadi i prava briga o leglu. Određeni broj kuja i dalje povremeno daje potomcima sisati, ali, kako je već rečeno, to mlijeko više nema toliku korist za normalan razvoj.

DOHRANJIVANJE

Dakle, štenad valja dohranjivati već u doba kad se odbija od sise. Dohrana se sastoji od nekoliko obroka dnevno, što ovisi o tome doći li ih još kuja povremeno ili ne. Zaciјelo, nakon mjesec dana života štenad mora dobiti punu hranu, bez obzira na to što još eventualno siše. Hrana koju im tada nudimo sastoji se od nekoliko mesnih i mliječnih obroka dnevno.

MESNI OBROCI sastoje se od umjerenog posoljenoga i kuhanoga govedskog mesa u mnogo vode, kako bi se dobilo dovoljno juhe u koju je potrebno zakuhati zobne pahuljice, žgance,

rižu, tjesteninu, neko varivo poput mrkve, špinata, blitve ili slično, ili se njome, dok je kipuća, prelije stari kruh i zatim zgnjeći u kašu. U dobro izmiješanom mesnom obroku jedna trećina je dobro usitnjeno meso, a druge dvije trećine druga navedena hrana. Potrebno je pripaziti da se svaki dan mijenja dodatak mesu. Uz navedene obroke povremeno je potrebno davati i komadić usitnjениh sirovih telećih jetrica.

MLIJEČNI OBROK je riža, pšenična krupica, zobne pahuljice, kuhanje na mlijeku, uz malo šećera. Na jedan od tih obroka poželjno je svaki dan staviti jedan žumanjak. Ljusku jajeta valjaju očistiti od unutarnje opne, osušiti i zdrobiti u prah. Tim prahom posut ćemo jedan dnevni obrok.

Takva se prehrana daje bez obzira na pasminsku pripadnost i brzinu rasta i razvoja. Razvoj koji se zasniva na veličini pasa unutar različitih kategorija vrlo je raznolik i brzinom rasta, i trajanjem pojedinih faza razvoja. To dovodi do određenih razlika ne u vrsti, već u količini hrane. Režim hranidbe od odbijanja od sise, opisat ćemo prema kategorijama pasa po veličini.

VELIKI PSI

Nakon sisanja kao isključivog načina prehrane, oko 25. dana započinje faza odbijanja od sise, kad štenetu dajemo nekoliko obroka dnevno. Koliko obroka, ovisi o količini mlijeka u kuje, ali svakako treba davati dva mesna i jedan mlijecni obrok. Dnevna količina mesa iznosi tada 10 dag. U dobi od šest tjedana malokoja kuja još doji svoje mlade pa prehrana štenadi posve ovisi o vlasniku. Štenadi je sada potrebno 6 obroka dnevno, i to tri mlijecna i tri mesna. Ukupna dnevna količina mesa iznosi 15 dag. Tako se prehranjuju sve do dobi od dva mjeseca, kada se može izostaviti jedan obrok, ali ukupna dnevna količina hrane ostaje ista ili se čak nešto i poveća. U dobi od 2 i pol mjeseca štenad će dobivati 4 obroka dnevno, i to tri mesna obroka s oko 20 dag mesa dnevno i jedan mlijecni obrok, ili kiselomlijecni, sa sirovim zumanjkom svaki drugi dan. U dobi od 3 mjeseca štenetu je potrebno već 30 dag mesa na dan. Takva prehrana traje sve do dobi od 4 mjeseca, kad štene počinje izbjegavati jedan obrok. Prehrana se tada svodi na 3 obroka dnevno: jedan mlijecni i dva mesna obroka. Ukupna dnevna količina mesa i dalje iznosi 30 dag, ali se povećava potreba za popunjavanjem obroka dodatnom hranom; kako je kolicina mesa do tada iznosila trećinu obroka, sada ćemo količinu dodatne hrane povećati tako da obrok sadrži jednu četvrtinu mesa. U toj razvojnoj fazi počinje i izmjena mlijecnih zubi u stalne, povećana je

potreba za kalcijem i fosforom, pa je štenetu potrebno svaki drugi ili treci dan dati kost, veliku kuhanu cjevastu govedsku kost koju još nejako štene neće moći drobiti, već samo oglodavati.

Takva prehrana traje sve do dobi od 8 do 10 mjeseci, kad štene, oblikom već poluodrasli pas, počinje pokatkad izbjegavati jedan obrok, i to redovito onaj mlijecni. Potreba za mesom u toj je dobi najveća; pojedini psi tada traže veću količinu, čak i do pola kilograma čistog mesa dnevno. Ako su to psi koji se mnogo kreću, necemo im to uskratiti.

U dobi otprilike 20 mjeseci, kad je konačno završen razvoj većine pasmina iz skupine velikih pasa, uvodi se prehrana kakva će biti do starosti. Sastoje se od dva obroka dnevno - ranoga jutarnjega, mlijecnoga, i kasnog večernjega, mesnoga. Mesni obrok sadrži najmanje 30 dag mesa koje je sitno kosano i izmiješano s drugom hranom. Ukupna količina mesnog obroka iznosi oko dvije litre guste kašaste hrane.

Dob	Broj obroka		Dnevna količina mesa (u dekagramima)
	mesni	mliječni	
4 - 6 tj.	2	1	10
6 tj. - 2 mј.	3	3	15
2 - 2,5 mј.	3	2	15
2,5 - 3 mј.	3	1	20
3 - 4 mј.	3	1	30
4 - 8(10) mј.	2	1	30
8(10) - 20 mј.	2	1	do 50
20 mј. i dalje	1	1	30 i više

SREDNJE VELIKI PSI

Put do zrelosti u pasa te skupine nešto je brži; štenad brže prelazi iz jedne razvojne faze u drugu. Štenad iz te skupine već u dobi od mjesec i pol ne želi više od pet obroka dnevno: dva mliječna i tri mesna s oko 10 dag mesa. Od drugog mjeseca života zadovoljavaju se s četiri dnevna obroka: dva mliječna i dva mesna, ali dnevna količina mesa se povećava na 15 do 20 dag. U dobi od četiri mjeseca mladi psi izbjegavaju jedan

mliječni obrok, uzimajući jedan mliječni i dva mesna obroka, ali količina mesa raste na 30 dag dnevno. Takva se prehrana provodi do osam mjeseci života, kada pas dobiva dva mesna obroka, jedan prije podne oko 10 sati i drugi navečer oko 19 sati. U tim je obrocima količina mesa ostala jednak, ali će se povećati količina dodatka mesu. Neki psi i dalje rado uzimaju lagani i mali mliječni ili kiselomliječni obrok u ranim jutarnjim satima. U dobi od oko 18 do 20 mjeseci prelaze na režim koji traje do starosti, a sastoji se od laganoga

Dob	Broj obroka		Dnevna količina mesa (u dekagramima)
	mesni	mliječni	
4 - 6 tj.	2	1	10
6 tj. - 2 mј.	3	2	10
2 - 4 mј.	2	2	15 - 20
4 - 8 mј.	2	1	30
8 - 18 (20) mј.	2	(1)	30
18 (20) mј. i dalje	1	1	25 i više

jutarnjega mlijecnog obroka i obilnoga gusto kašastoga mesnog obroka u količini približno 1,5 litre s oko 20 do 25 dag sitno kosanog kuhanog mesa.

MALI PSI

Do dobi od dva mjeseca i mali psi jedu iste količine hrane kao i skupina srednje velikih pasa. No tada mali psi prelaze na četiri obroka dnevno s 15 do 20 dag mesa. U dobi od tri mjeseca jedu samo tri obroka: jedan mlijecni i dva mesna s oko 20 dag mesa dnevno. U dobi od šest mjeseci prelaze na dva mesna obroka s istom količinom mesa, ali s povećanom količinom priloga. Pojedini psi izbjegavaju mlijecni obrok, dok ga neki i dalje traže. U dobi osam ili devet mjeseci potrebno im je 15 do 20 dag mesa dnevno u dva obroka, što s dodatnom hranom čini ukupnu količinu hrane od približno jedne litre. Takva prehrana traje obično do pojave starosti.

Potrebno je ipak spomenuti da je u ovoj skupini veći postotak pasa proždrljivaca kojima nikada nije dosta hrane. Navedene količine hrane potrebne su za redovito održavanje i napredovanje pasa uravnoteženog metabolizma.

PATULJASTI PSI

U ovu skupinu ubrajamo pse „malene rastom, ali goleme srcem“. Vrlo su temperamentni, u stalnom su pokretu. To je i razlog što dnevna potreba za hranom nije i razmjerno manja nego u pasa iz prethodne skupine. Tek im je individualan, pa je dobro pridržavati se redoslijeda prehrane iz skupine malih pasa, a naš će nam pas sâm pokazati je li mu ta količina hrane dovoljna ili možda, preobilna. Odabira li redovito neki obrok ili mu redovito u posudici ostaje hrana, manje ćemo mu davati. To uostalom vrijedi i za pse svih drugih skupina.

Dob	Broj obroka mesni	Broj obroka mlijecni	Dnevna količina mesa (u dekagramima)
4 - 6 tj.	2	1	10
6 tj - 2 mj.	3	2	10
2 - 3 mj.	3	1	15 - 20
3 - 6 mj.	2	1	20
6 - 8 (9) mj.	2	(1)	20
8 (9) mj. i dalje	1	1	15 - 20 i više

Već od malih nogu psa ćemo odgajati tako da pojede cijeli obrok. To je vrlo važno, jer ćemo samo tako moći znati odbija li naš pas hranu zbog bolesti ili mu se trenutno ne jede a zna da neće ostati gladan. Psi nenuvijekli da odmah pojedu svoj obrok zaostajat će u razvoju jednako kao i razmažena djeca. Ako štene odmah ne počne jesti ponudenu hranu i ostavi pola obroka i ode se igrati, valja mu oduzeti posudu s hranom tako da gladuje do sljedećeg obroka. Ako je potrebno, oduzet ćemo mu hranu i nekoliko puta za redom, čak i tijekom dva do tri dana. U tom će razdoblju možda malo smršaviti, ali mu se ništa bitno neće dogoditi. Za taj odgojni postupak vlasnik mora biti tvrda srca. Ako psu popustimo, možemo biti sigurni da će on uskoro gospodariti nama, a ne mi njime. Isto se to odnosi i na slasne zalagaje ispod stola dok mi jedemo. Pas mora imati prehrambene navike. To je uvjet za normalan razvoj i za očuvanje zdravlja.

Prehrambene navike razvijaju se davanjem hrane uvijek u isto vrijeme, u istoj posudici i na istome mjestu. Vrlo je važno da na određenom mjestu u kući stalno stoji njegova posuda sa svježom, ali ne i hladnom vodom, a pokraj nje se u vrijeme objeda stavlja posuda s hranom. Nakon jela posudu ćemo ukloniti da se na ostacima hrane ne skupljaju muhe i druga gama.

Svako životno doba nosi odredene hranidbene potrebe. U mladosti, u doba razvoja i rasta organizam traži više tvari za izgradnju vlastitoga tijela. U zreloj, radnoj dobi postignuta je ravnoteža trošenja i potraživanja; tijelo se više ne izgrađuje, već se hranom nadomešta ono što je radom potrošeno. U staračkoj dobi se procesi mijene tvari počinju usporavati, pa i unošenje materije i energije hranom valja prilagoditi novonastalim uvjetima.

Starost nastupa oko osme godine. Dakako, i u pasa se taj proces ne zbiva u svih istovremeno. Ima ih koji su stari već sa 7 godina, a ima ih koji su fizički i psihički radno sposobni mnogo duže. Dijelom je to pasminsko svojstvo, ali dijelom je to posljedica načina života. Pritom određen utjecaj imaju različite bolesti s kojima se pas susretao tijekom života, ali mnogo veću ulogu ima način hranidbe. Već su spomenuti štetni sastojci hrane i način kojim u starosti škode organizmu. No, potrebno je još jednom istaknuti njihovo štetno djelovanje, jer je ono zaista značajno.

Tijekom starosti nastupaju neke tjelesne promjene. No to nisu samo vidljive promjene u gradi tijela, na primjer na zubalu, pojava sijedih dlaka ili promjene na rožnici oka, već se odredene promjene zbivaju i u unutrasnjosti, u funkciji samih organa i u procesima mijene tvari. Tako se, usporuje

proces probave u probavnom sustavu, pa i proces resorpcije probavljene hrane kroz crijevne resice u krvotok. I procesi pretvorbe hranidbenih elemenata što resorbirani, dospijevaju u jetru putem krvi, budu usporenji. Sve to dovodi do potrebe da se u starosti vodi posebna briga o prehrani.

Zbog usporenog rada probavnog sustava povećana je opasnost od zastoja sadržaja u crijevima i posljedičnih začepa. Zbog usporene i oslabljene probave organizam ne dobiva uvijek dovoljno elemenata za nadoknadu potrošene energije i materije. Zbog usporene i oslabljene mijene tvari u samom organizmu češće se pojavljuje manjak esencijalnih tvari hrane poput esencijalnih aminokiselina, te biokatalizatora, poglavito vitamina A, nekih iz skupine B, zatim vitamina H i vitamina E, koga baš u starosnoj dobi treba mnogo. I nekih minerala organizam traži više, no neki su manje potrebni. U starosti je smanjena tjelesna aktivnost, pa se često organizam hranom dovodi u stanje viške energije, koju se spremi u zalihu u obliku masti. Pojačana je dakle sklonost debljanja.

U starosti se treba držati ovih uputa:

1. Hrana treba biti usitnjena, jer se psu počinju klimati zubi, pa će mu grubom hranom brže pojpadati.
2. U hrani ne smije biti kosti, jer će ih pas zbog promjena na zubima teže drobiti, ali povećana je i sklonost začepima koji su u starih pasa uvijek teški.

3. Treba smanjiti količinu masnoće i lakoprobavljenih ugljikohidrata, bogatih izvora viška energije, zbog opasnosti pretjeranoga debljanja.

4. Treba nadoknaditi smanjenu sposobnost probave bjelančevina koja se u starosti smanjuje i do 30%, ali ne povećavanjem količine ukupnih bjelančevina hrane, već samo esencijalnih aminokiselina.

5. Treba povećati količinu vitamina, posebice vitamina A, D, E, B₁, B₁₂, H i C.

6. Treba povećati količinu kalcija u hrani jer su procesi odkoštavanja kosti brzi od procesa okoštavanja (pojava staračke osteoporoze), ali ujedno i smanjiti količinu fosfora, jer se zbog starosnih procesa na bubrežima smanjuje njihova sposobnost izlučivanja. To se postiže povećanjem količinom kiselomlijecihih produkata u hrani.

7. Ukupnu dnevnu količinu hrane treba podijeliti na nekoliko manjih obroka.

TVORNIČKI PRIPREMLJENA HRANA

U posljednje se vrijeme u prehrani sve češće primjenjuje hranjenje gotovom, industrijski pripremljenom hranom. Prema količini vlage koju ta hrana u sebi sadrži, razlikujemo suhu hranu, s oko 10% vlage, polusuhi, s oko 30 do 40%, i punovlažnu, s prirodnim količinom vlage - oko 60 do 70%. Toj industrijski pripremljenoj hrani teorijski nema prigovora jer je sastavljena u skladu s najnovijim znanstvenim spoznajama o psećim potrebama. No valja imati na umu da znanost još nije rekla posljednju riječ. Zbog toga zasnivanje trajne prehrane isključivo na suhoj i polusuhi psećoj hrani nije preporučljivo. Barem jedan do dva obroka tjedno trebala bi biti domaća hrana pripremljena prema prije navedenim postavkama.

S druge strane, punovlažnoj psećoj hrani koja je pakirana u konzerve i konzervirana isključivo na visokoj temperaturi možemo pokloniti puno povjerenje. Dapače, to su birani komadi kvalitetnoga mesa, u što se možemo uvjeriti kad konzervu otvorimo, obogaćeni potrebnim vitaminima i mineralima. Ipak, treba pripaziti koja tvornica proizvodi hranu jer nisu sve jednakо odgovorne.

Kakvoću konzerve s hranom za pse možemo naslutiti kad konzervu otvorimo. Ako u njoj pronalazimo cijele komadiće čistoga mesa, možemo je

smatrati dobrom, svakako boljom od one u kojoj je meso sitno mljeveno pa je počelo sličiti pašteti. Tada već možemo sumnjati u sirovinski sastav te konzerve, pa ako o njoj nemamo nikakve pouzdane informacije, bolje ju je odbaciti.

POJMOVI:

hrana, obrok, uravnoteženi obrok, hormoni, skotnost, dojenje, sisanje, mesni obrok, mliječni obrok, starost, industrijski pripremljena hrana.

Suga hrana

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Zašto valja obratiti pozornost na pripremu hrane?*
2. *O čemu sve ovisi potreba za hranom?*
3. *Koliko obroka tijekom dana treba psu?*
4. *Što podrazumijeva pojam „unutarnježeni obrok“?*
5. *U koje hranične kategorije možemo podijeliti pse?*
6. *Kako treba hraniti kuju u doba skotnosti?*
7. *Kako hraniti kuju u doba dojenja?*
8. *Kako se može pripremiti kao nadoknada za kujino mljeko?*
9. *Što je miljezivo?*
10. *Kako i kada treba stenad privikavati na samostalno hranjenje?*
11. *Kako je sastavljen mesni obrok?*
12. *Kako je sastavljen mliječni obrok?*
13. *Kakav je režim prehrane štenaca od odbića do 2 mjeseca?*
14. *Kako se kreće broj obroka i dnevna količina mesa u pasa različitih kategorija i različite dobi?*
15. *Zašto su vuzne prehrambene narlike?*
16. *Kako treba provoditi hraničbu starih pasa?*
17. *Kojih se uputa pritom treba držati?*
18. *Koje su osnovne kvalitete tvornički pripremljene hrane?*
19. *Koji su nedostaci tvornički pripremljene hrane?*

PAS U KUĆI

Pas je društveno biće, ali s određenom dozom individualnosti koja je u različitim pasmina različito izražena. Pri nabavljanju psa treba znati s kojom se namjerom uzima. Treba li ga novi vlasnik radi društva ili da, prije svega čuva kuću ili dvorište? Namjena će dakako utjecati na izbor pasmine, ali i na način njegova života uz čovjeka. Pas za društvo mora živjeti intimno u krugu ljudske obitelji, da bi mogao dati onu ljepotu radosti i veselja iskrenog prijateljstva. Pas čuvan dvorišta taj doživljaj pruža osiromašeno, ali zato stvara izvanredan osjećaj sigurnosti. No i u jednom i u drugom slučaju psu moramo osigurati prikladan smještaj i pritom poštivati njegovu prirodnu potrebu za društvom, ali i za osjećajem vlastite sigurnosti u trenucima odmora.

PAS U STANU

Smještaj psa u stanu zahtijeva naše prilagodavanje njegovim iskonskim instinktima i potrebama. Potrebno mu je dakle organizirati smještaj tako da ima svoj prostor kad zaželi odmor, ali da istodobno može pratiti i sva zbivanja u stanu što izazivaju njegovu pozornost. Takav prostor najčešće je u kakvom kutu pred soblja ili dnevnog boravka, na razmedu svih prostorija, kuda vode svi pravci kretanja kroz stan. Tu mu se postavlja ležaj. Nismo li mu pronašli pravo mjesto, pas ga neće upotrebljavati, izbjegavat će ga i radije potražiti drugi. Dopustimo stoga psu da sam nade-

Pas na ležaju u stanu

najpovoljniji smještaj, a zatim ga razmještajem pokućstva organizirajmo onako kako to nama odgovara. Na odabranu mjesto postavimo neku prostirku da mu ležaj bude ugodan, mek i topao. To može biti komad staroga saga ili posebno za njega načinjen jastuk od spužvaste gume s presvlakom koja se može skidati i prati. Mali psi traže više pozornosti. Njima možemo postaviti košaricu s jastukom ili čak načiniti omanju drvenu kućicu.

Vrlo često ne možemo organizirati psu smještaj na posve idealan način jer bi to islo na štetu našim potrebama. Zbog toga ćemo se, što je više moguće, prilagoditi psećim željama,

odgajajući ga da prihvati ponudeni ležaj. Posebno naglašavamo da psu nije mjesto u kuhinji ni spavačoj sobi, a pogotovo ne u dječjoj sobi.

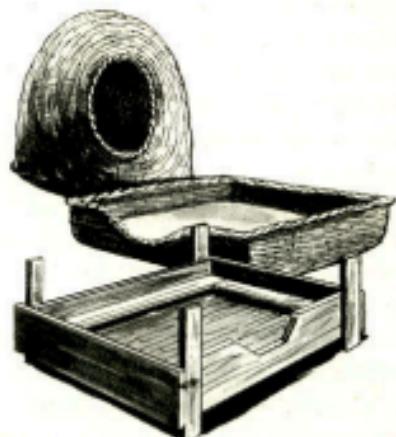
Psi vrlo rado provode dio dana na balkonu ili terasi s koje mogu pratiti zbivanja u vanjskom svijetu ispunjenome primamljivim mirisima i zvukovima. No tamo nerado trajno borave jer ih više privlači njihova ljudska obitelj, njihov novi „čopor“. Držati ga zatvorenog na balkonu i puštati ga u stan samo u svećanim trenucima, vrlo je nepovoljno za psa. Takav se pas psihički ne razvija pravilno, čak se može reći da emotivno zakržlja. Nema li za psa odgovarajućeg mesta u stanu i nisu li svi ukućani voljni idućih desetak godina dijeliti s njim prostor, bolje je ne nabavljati ga.

Pogrešno je mišljenje da je držanje pasa u stanu osobito većih, mučenje životinje. Ako psa redovito tri puta na dan izvodimo u šetnju da obavi nuždu, a jedna od tih šetnji potraje sat, dva ili duže, onda se pas smiren i ugodno umoran vraća kući, gdje pretežno miruje na svom ležaju. Potrebe za kretanjem, trčanjem i igranjem mogu zadovoljiti u stanu samo mali psi kojima ćemo u neki sandučić staviti pjesak ili piljevinu i tako izbjeci tri obvezatne higijenske šetnje na dan.

Kad smo psu pronašli smještaj u stanu koji nam obostrano odgovara, potrebno je još pronaći i mjesto na kojem će stalno stajati posuda sa svježom vodom za piće, a uz nju, za vrijeme jela, i posuda s hranom. To ćemo smjestiti u neki mirni kutak hodnika,

predsoblja, kuhinje ili balkona. Pas traži mir dok jede. U protivnom će uzimati hranu iz zdjelice i odnositi je u zubima u sobu pod stol na skupocjeni sag, gdje će skriven i zaštićen nesmetano jesti. Želimo li to izbjeci, kutak za njegove posude moramo znalački pronaći.

Male i patuljaste pse možemo priviknuti da obavljaju nuždu u neku posudu ispunjenu pijeskom ili piljevinom. Pronalaženje mesta za tu posudu ili sandučić također je osjetljivo. Najpovoljnije mjesto je na natkrivenom dijelu balkona ili terase. Nemojmo li ga, posuda može stajati u predprostoru zahoda ili u kupaonici. Dakako, pijesak ili piljevinu moramo učestalije mijenjati, a posudu prati i nakon pranja dezinficirati.

Vrste ležaja za pse

PAS U VRTU ILI DVORIŠTU

Malobrojni su vlasnici pasa u gradu koji ga mogu držati u vlastitom vrtu ili dvorištu. Postoji li ta mogućnost, ipak nekoliko uvjeta treba biti zadovoljeno prije nego ga pustimo da tamо živi.

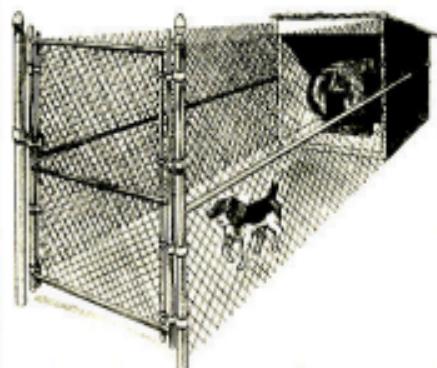
Osnovni uvjet je da se stanari koji se također služe tim vrtom ili dvorištem slažu s prisutnošću psa. Bude li među njima ljudi koji ih se plaše ili ih ne vole, izvjesno je da će pas stradati.

Ogradu oko vrta ili dvorišta treba podignuti tako da pas ne može po svojoj volji izlaziti u okolicu jer će vrlo brzo postati skitnicom. Ograda, dakle, mora biti dovršena i cijelovita. Da pas ne bi potkopavao prolaze ispod ograde, ona mora biti podzidana. Isto tako mora biti i dovoljno visoka da je pas ne preskoči. Na mjestima gdje se može predvidjeti da bi je pas mogao preskočiti ne valja stavljati bodljikavu žicu o koju u skoku može rasparati trbuh, već na postojeću ogradi treba dograditi pojedine žičane mreže širine oko pola metra pod umjerenim kutom prema dvorištu.

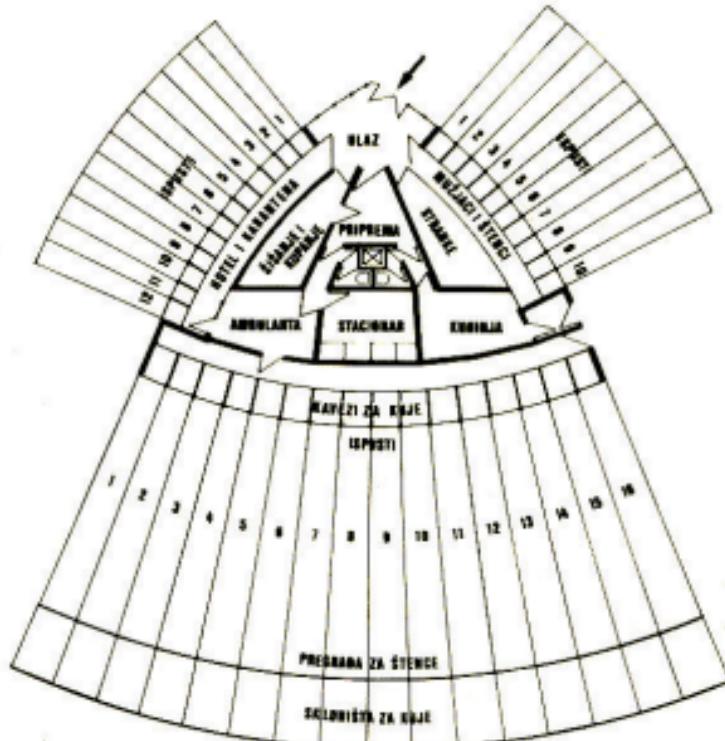
Ako postane opasan stanařima, ili obratno, a dovoljno je prostora u vrtu ili dvorištu, treba mu ogradići dio velik barem 20 četvornih metara, a ako je moguće, i više. Tu mu treba smjestiti kućicu i držati ga danju, ali ako je moguće, noću ga ipak puštati da bi cijeli teritorij dvorišta smatrao svojim i branio ga od nepozvanih.

Pri određivanju lokacije tog prostora valja misliti na moguće utjecaje okoliša, pa ga ne smještati uz ogradi sa susjedom čija će ga djeca dražiti ili uz uličnu ogradi gdje će ga uzrujavati prolaznici. Osim toga, na tom prostoru mora biti osigurana zaštita od ljetnog sunca i sparine, jednako kao i od zimskog vjetra, jesenske kiše i proljetnog mraza. To znači da ga treba smjestiti uz neko stablo s gustom krošnjom čija će ga sjena ljeti štititi od sunca, a zimi mu ublažavati sjeverne vjetrove.

Posebnu pozornost valja obratiti tlu na kojem će pas u dvorištu živjeti. No to će biti problem samo ako ga trajno držimo u posebno ograđenom malom prostoru kakav je prije opisan.

Slobodan pas u ograđenom prostoru

Nacrt modernog uzgajališta

Zbog higijenskih razloga zdravstvenih razloga i razvojnih razloga tlo takvoga malog prostora trebalo bi biti posuto debljim slojem krupnoga riječnog šljunka veličine šake. Takvo tlo ispiru kiša i snijeg i odnose svu nečistouć u dubinu, do koje pas ne može doprijeti, pa se time spriječava moguća reinvasija crijevnim parazitima. Ujedno je pas prisiljen jače naprezati misićje prsti, pa to spriječava pojavu sruštenog stopala, što je redovita pojava u pasa koji trajno žive na ravnom, betonskom ili zemljjanom tlu.

Vjerojatno nije potrebno posebno nagašavati, ali je važno uvijek na to misliti: u vrtu ili dvorištu pas uvijek mora imati dovoljno svježe i čiste vode. Posudu s vodom treba smjestiti pokraj kućice i svaki dan izliti staru vodu i staviti svježu. Ljeti se voda stajanjem brzo pokvari, a zimi odmah smrzne. Posudu s vodom treba češće oprati. Za vrijeme hraništa uz posudu s vodom stavlja se i posuda s hranom, koju nakon obroka treba ukloniti da se na ostatke hrane ne navade ptice ili čak miševi i šakori.

PSEĆA KUĆICA

Pri izgradnji kućice treba misliti na vrstu gradevnog materijala, njezine dimenzije i oblik, zatim na veličinu i položaj otvora na kućici, te na njezin pravilan smještaj u vrtu ili dvorištu.

Betonska kućica nije dobra zbog loših toplinskih svojstava betona. Kućica od opeke već je bolja, glede toplinske izolacije. Najčešće se ipak grade pseće kućice od drveta, što je ujedno i najbolji izolacijski gradevni materijal i najlakše se oblikuje. Nedostatak je drvenih kućica što se u pukotinama drveta, a u starijih kućica s natrulim daskama osobito stvara i zadržava organska prašina, koja je odlična podloga za razvoj buha i drugih insekata, te različitih mikroorganizama. No, održava li se higijena kućice, taj će

problem biti rješiv. To znači da drvenu kućicu treba češće mehanički očistiti, a dva do tri puta na godinu opaliti je otvorenim plamenom, kao što pčelari čine sa svojim košnicama.

Dimenzije kućice trebamo prilagoditi veličini psa. Inače, u kinologiji pse prema veličini dijelimo u četiri kategorije: velike, srednje velike, male i patuljaste. Patuljasti psi nikada ne žive u dvorištu, to su kućni psi. Možemo ih, dakle, zanemariti; za njih se vrtne kućice ne grade. Unutrašnje dimenzije za preostale tri kategorije pasa možemo tablično prikazati na sljedeći način:

Dimenzije unutrašnjeg prostora kućice za pse

kategorija psa	širina	dubina	visina
veliki	120 cm	100 cm	100 cm
srednje veliki	100 cm	80 cm	100 cm
mali	80 cm	60 cm	80 cm

Skica kućice za kuju s leglovi

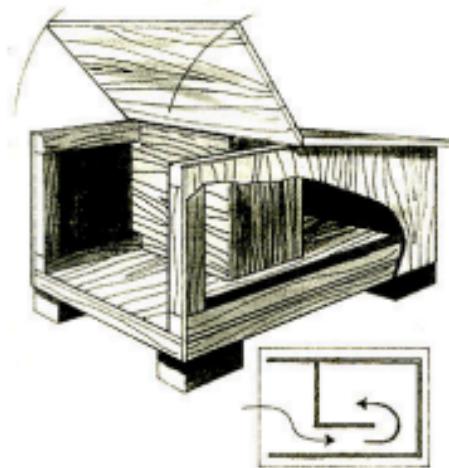
Navedene veličine su optimalne. Manje dimenzije sputavale bi pse i oni bi izbjegavali boravak u takvoj kućici; povećavanje navedenih dimenzija također nije poželjno, jer zimi u većoj kućici pas neće moći svojim tijelom održavati podnošljivu temperaturu.

Planiramo li kućicu za ženku koja će u njoj kotiti i odgajati svoju mladunčad, navedene dimenzije moramo povećati za onoliko koliko je prostora potrebno potomstvu. Evo i dimenzija takvih kućica:

Dimenzije unutrašnjeg prostora kućice za kuku s leglom

kategorija psa	širina	dubina	visina
veliki	250 cm	100 cm	100 cm
srednje veliki	220 cm	80 cm	100 cm
mali	150 cm	60 cm	80 cm

Unutrašnjost takve kućice podijeljena je pomicnom složivom pregradom na dvije prostorije. Kad je kuja bez legla, koristi se prostorom što je naznačen u prvoj tablici, dok se u vrijeme legla pregrada skida do one visine koja će sprečavati štenad da izlazi, a da im kuja može prici i nahraniti ih. Potrebno je još naglasiti da je krov kućice uvijekagnut kako bi kiša mogla otjecati, a i pokriven slojem bitumenske ljepenke, limom ili nekim drugim izolacijskim materijalom. Krov kućice

s leglom treba biti pomican, mora se dati podići kako bi uzgajatelj imao dobar uvid u leglo, a ujedno i da bi se kućica mogla temeljito očistiti.

Vrlo je važno ispravno odmjeriti i smjestiti vrata na kućici. O tome dobrim dijelom ovisi hoće li pas zimi moći svojim tijelom održavati podnjošljivu temperaturu u unutrašnjosti kućice. Navodimo tablicu dimenzija tih otvora:

Dimenzije otvora (vrata) na psećoj kućici

kategorija psa	širina	visina
veliki	50 cm	100 cm
srednje veliki	50 cm	80 cm
mali	40 cm	50 cm

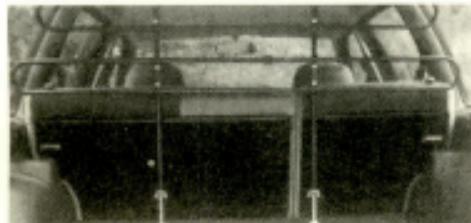
Vrata kućice ne smiju biti smještена u središtu, već negdje po strance, kako bi pas u kućici bio sto bolje zaštićen od vjetra. Zimi treba na vrata objesiti kakav sag ili vreću da bi se spriječilo suvišno provjetravanje kućice.

Vrlo je važan smještaj kućice u vrtu ili dvorištu. Potrebno ju je postaviti u zavjetrinu, a otvor okrenuti niz jak i dominantni zimski vjetar. Povoljno je ako je zaštitimo od kiše stavljući je ispod nekoga već postojećega krova. Ipak, pri svemu tome treba zadovoljiti i pseću radoznalost. Ne bude li iz kućice pas mogao pratiti zbivanja u okolišu, on će je izbjegavati i radije kopati zemunice, i to upravo tamo gdje to njegovu vlasniku najmanje odgovara.

TRANSPORTIRANJE PASA

Psa je potrebno povremeno nekuda prevesti. Neki vlasnici često putuju s psima, vodeći ih na izlete, na ljetovanja ili na različite pseće izložbe i natjecanja. U današnje vrijeme najučestaliji je automobilski prijevoz. Pas se u automobilu ne osjeća ugodno dok se na to ne privikne. Neki psi, baš kao i ljudi, pate od bolesti putovanja. Tome su osobito skloni mladi psi. Stoga se i psu u automobilu moraju pružiti osnovni uvjeti da se osjeća lagodno i bez straha. Ne valja, dakle, zatvarati psa u prtljažnik u kojem nema svjetla, gdje je izmijena zraka loša i gdje se kadsto zadržavaju otrovni ispušni plinovi u opasnoj koncentraciji. Treba mu osigurati smještaj u kabini automobila, ali ne na prednjem, već na stražnjem sjedalu.

Pas u autu

Boravak psa za vrijeme vožnje na prednjem sjedalu može biti koban.

No i na stražnjem sjedalu psa treba smjestiti tako da pri naglom kočenju ne naleti vozaču za šiju, odnosno da mu ne laje na uho kroz otvoreni vozačev prozor. Proizvode se i prodaju posebni sigurnosni opasači za pse koji se ugraduju u automobile i psima ograničavaju slobodu kretanja.

Ako je automobil velik i pripada vozilima tipa „karavan”, pas ima dovoljno prostora u prtljažnom dijelu kabine, ali je poželjno da taj dio bude rešetkom ili mrežom odvojen od putničkog prostora. Potrebno je samo staviti na pod deblji sloj spužvaste gume i prekriti je dekom da pas ima udoban i topao ležaj. Dakako, u istom prostoru sa psom ne može biti prtljaga, koja će se pri kretanju vozila pomicati te činiti psu nelagodu ili ga cak, pri nagloj promjeni brzine ili smjera, ozljediti.

Za vrijeme vožnje psu treba omogućiti dotok dovoljno svježeg zraka kroz odškrinuti stražnji prozor. No ujedno treba paziti da pas kroz taj otvor ne provuče glavu, što oni inače vrlo rado čine, jer će im se oči napuniti prašinom, a posljedice mogu biti teže.

Ako putovanje dulje traje, povremeno treba stati da pas obavi nuždu, popije vode i eventualno jede, a i da se malo progiba.

Ostavlja li vlasnik psa za vrijeme dulje pauze u automobilu, mora pripaziti da auto bude u sjeni, jer će mu pas inače dobiti sunčanicu i vrlo vjerojatno uginuti. Potrebno je ostaviti i odškrinuti prozor, ali ne toliko da pas može iskočiti. Izade li pas u njemu nepoznatom kraju, vrlo je vjerojatno da će se izgubiti.

Nije dobro psa obilno nahraniti neposredno prije polaska na put. Velika je vjerojatnost da će to pas vrlo brzo povratiti. Povraća li i inače za vrijeme vožnje, može mu se pola sata prije polaska dati sredstvo protiv bolesti putovanja.

Kadšto je potrebno psa prevesti na veće udaljenosti, dakle željeznicom ili avionom. Za takav način prijevoza postoje određeni zakonski propisi. Željeznica inače ima u službenim količima predviđen prostor za prijevoz pasa. Ako ga nema, onda pas smije boraviti uza svoga vlasnika, ali u drugom putnom razredu i samo ako se ostali suputnici tome ne protive. Dakako, pas tada mora imati na sebi brnjicu i mora biti na povodniku.

Prijevoz avionom ne odobrava svaka zrakoplovna tvrtka, a i ona koja to odobrava, ima svoje uvjete, pa se dobro o njima pravovremeno raspitati.

Ne preporučuje se voditi psa na put autobusom. Tamo za njega nema mjesta!

Pas na prednjem sjedalu automobila

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. *Kako treba psu organizirati trajni boravak u stanu?*
2. *Od kakvog je materijala najpovoljnije napriniti pseću kućicu?*
3. *Kako se održava higijena pseće kućice?*
4. *Koje su optimalne dimenzije kućica za odrašle pse?*
5. *Koje su optimalne dimenzije kućica za kuje s leglom?*
6. *Kako na kućici trebaju biti smještena vrata?*
7. *Na koji način treba psa u vrtu zaštiti od jakih meteoroloških utjecaja?*
8. *Na što sve treba misliti krećemo li na put sa psom automobilom?*

Zdravlje u biti znači sklad svih tjelesnih funkcija. Kad neki vanjski ili unutarnji činitelj poremeti taj sklad, pojavljuje se bolest. Bolest je, dakle, poremetnja sklada tjelesnih funkcija. Samo zdrava životinja sposobna je primati pouku, obavljati zadatke, trenerati, stvarati kondiciju, obavljati ulogu koja joj je namijenjena. Svaka pojava bolesti više ili manje smanjuje sposobnost za rad. Štovise, rad s bolesnom životinjom ne samo da neće proizvesti željeni učinak već će pogorsati opće stanje, produljiti tijek bolesti, prouzrokovati jača i teža oštećenja različitih bitnih organa. Samo zdrav pas može pružiti vlasniku sve ono što se od njega očekuje. Njegove su reakcije brze, jasne, kretnje živahne i djelotvorne, pogled bistar. To dokazuje da su funkcije organa u organizmu normalne, fiziološke.

Pojedine organe ili organske sustave mogu poremetiti različiti unutarnji ili vanjski utjecaji. Unutarnji čimbenici koji su uzrok smanjene funkcije pojedinih organa ili organskih sustava najčešće su konstitucijske prirode. Konstitucija je zapravo grada tijela. Grada tijela, pak, odraz je rada i funkcioniranja osnovnih žlijezda s unutarnjim lučenjem, dakle žlijezda koje luče hormone. Djelovanje hormona uzajmno je povezano. Pojačano ili smanjeno lučenje samo jednog hormona uzrok je poremetnja u cijelom hormonskom sustavu, pa će se promjeniti grada, ustrojstvo tijela, odnosno konstitucija. Sklonost promjeni konstitucije nasljednog je karaktera. Konstitucija je inače pasminski odredena

standardom dotične pasmine. Stoga svaka promjena u općoj gradi koja znači pomak od standardom predviđenih oblika znači zapravo promjenu konstitucije.

Pojedina obilježja koja se mogu primijetiti u pasa svih pasmina, odraz su promjene normalne, zdrave konstitucije. To je ponajprije gubitak skladnosti grude tijela. Taj gubitak sklada najčešće se zapaža u gradi kostura. Kosti su tanke, nježne, duge, prsni je koš plitak i uzak, glava je nježnija, manja, čeljusti slabije, češće nedostaju zubi, izgubljen je sklad u prijelazu glave u vrat i vrata u trup, linija kralježnice nije pravilna, leda su često uleknuti, povezanost pojedinih kosti je mekana, promijenjeni su osnovni kutovi na ekstremitetima, čest je X - stav nogu. To je pojava degeneracije unutar pasmine, a takva se konstitucija naziva **asteničkom ili vezivnotkivno-labilnom konstitucijom**.

Astenična konstitucija

Limfatična konstitucija

Psi, ali i ostale životinje toga konstitucijskog tipa sklone su čestom pobiljevanju, praktički nikad nisu posve zdrave, svaka bolest poprima u njih ozbiljan tijek, i značaj, liječenje je dulje, prognoza lošija, a oporavljanje teže. Psi takve konstitucije obično su labilna značaja, plašljivi, znaju biti agresivni, pa čak i podmukli.

Drugi, moglo bi se reći suprotan tip, koji se također ne ubraja u normalnu, zdravu konstituciju jest limfatička konstitucija. Tom konstitucijskom tipu sklone su velike pasmine pasa. Očituje se tromošću životinje, nevoljkošću za rad, donekle smanjenom inteligencijom. Takve životinje vrlo rado i često jedu, sklone su debeljanju, tijelo im vrlo brzo poprima vrećast oblik, a osobito se jasno primjećuje suvišak kože pod vratom (podvoljak, plahtica) i mekoca šapa. I ta je konsticija naslijednog značaja.

Ovisno o konstituciji svaki organizam ima sposobnost stvaranja kondicije. Kondicija je zapravo sposobnost ži-

votinje da u određenom trenutku obavi namijenjenu zadaću. Tako je, na primjer, pas gonič u dobroj kondiciji kad bez vidljivih posljedica može izdržati normalnu gonju u lovnu. Pas iz skupine službenih pasa u dobroj je kondiciji kad može dovoljno dugo trčati tragom delinkventa i upuštati se s njime u borbu. Hrt je u dobroj kondiciji kad može bez znakova težeg umora pretrčati svoju stazu u natjecateljskom vremenu. Pas mužjak rasplodnjak u dobroj je kondiciji kad može svoju rasplodnu funkciju normalno obavljati, a da pritom ne gubi spolnu moć (potenciju) i da mu se ne smanjuje oplodna sposobnost sperme. Takozvani toy-dogs, psi-igracke, dokle psi koji ne obavljaju nikakve radnje već služe svojim vlasnicima za igru i zabavu pretežno u stanu, u dobroj su kondiciji kad im je mišićje fiziološki razvijeno, a stupanj osaljenja ne čini zdravstveni problem. Zdrav pas zdrave konstitucije, ako je normalno treniran, bit će u dobroj kondiciji. Nju može smanjiti, od mnogih vanjskih činitelja, također i bolest.

Mnoge bolesti mijenjaju stanje svijesti. Poremetnje svijesti prepoznaju se po reakcijama životinje na vanjske podražaje. Bolestan će pas često očitovati smanjenu djelatnost svijesti, bit će u slabije ili jače izraženoj depresiji. To ovisi o vrsti i intenzitetu bolesti. U depresiji sve su reakcije životinje u određenom stupnju slabije: sporije se kreće, kasnije reagira na poziv, utječaj svjetla, zvuka i mirisa kasnije dopiru do svijesti, pa i reakcije na te podražaje kasne. U jačim stupnjevima

depresije životinje neprestano očituju potrebu za snom, okolina ih se vrlo malo ili nimalo ne tiče.

Postoji i stanje pojačane podražljivosti, stanje ekscitacije. Takvi psi na svaki šum, miris ili svjetlosnu pojavu reagiraju burno, nervozni su, neprekidno laju bez vidljiva razloga, ne slušaju komande, trajno želete nekamo ići, a vidi se da to rade bez stvarnog razloga i cilja.

Te tri komponente - **konstitucija, kondicija i stanje svijesti** - imaju veliku ulogu u veterinarskoj medicini, u takozvanoj općoj kliničkoj pretrazi kojom se ustanovljuje bolest. Ali ima i nekih objektivnih mjerila kojima možemo podrobnije procijeniti zbivanja u organizmu. To su u prvom redu vrijednosti takozvanoga trijasa (vrijednosti temperature tijela i učestalosti bila i disanja) i zatim vidljive promjene na sluznicama, pogotovo sluznicama oka, nosa i usne šupljine. Promjene koje se na tim segmentima mogu uočiti olakšavaju prepoznavanje bolesti i razlikovanje zdrave životinje od bolesne.

Na kraju treba naglasiti da svaka bolest troši organizam, troši zalihe, ali i osnovne gradidbene i biokatalizatorske tvari organizma. Dok se gubitak gradidbenih tvari na preboljeloj životinji može primijetiti u obliku mršavosti i gubitka mišića, nedostatak biokatalizatorskih tvari - vitamina i oligoelemenata - ne mora biti vidljiv. Oporavak nakon preboljele bolesti vrlo je važno razdoblje, nazivamo ga **rekonvalescencijom**, a traje u

prosjeku mjesec dana. U tom se razdoblju nadoknađuju bolešcu izgubljene tvari i organizam je tek nakon toga sposoban za normalan život. U vrijeme rekonvalescencije psa treba štedjeti od većih napora, pojačano ga čuvati od različitih uzroka novih bolesti i osobito pažljivo hraniti.

Ne provodi li se rekonvalescencija pravilno, često se razviju kronične posljedice, najčešće na srcu i bubrežima.

Normaht – čvrsta konstitucija

PRVA POMOĆ

OTROVANJE

Zaista ima mnogo načina da se pas otruje. Kemijska industrija sve je razvijenija, pronalaze se i upotrebljavaju sve noviji preparati za trovanje štetočinja, za tamanjenje nametnika, za zaštitu poljoprivrednih proizvoda. Sve je više raznih detergenata, sapuna, šampona, raznih sredstava za čišćenje, raznih boja, lakova i ostalih kemikalija. Samo slučaj određuje kad će koji pas doći u dodir s kojom od tih otrovnih tvari.

Najčešća su otrovanja mekama koje su namijenjene štetočinama - miševima i štokorima. Neki od tih otrova djeluju promptno, odmah nakon užimanja, no noviji se preparati odlikuju usporenim djelovanjem, tek nakon 2 i više dana, kako štetočinje ne bi mogle zaključiti što im škodi, pa te meke izbjegavati. U prvoj su skupini otrovi na osnovi arsena, fosfora, zive i još ponekih otrovnih elemenata. Ti otrovi djeluju odmah i vlasnik psa praktički ne može pomoći otrovanoj životinji.

Druga skupina otrova, koja se danas učestalije primjenjuje u borbi protiv štetnih glodavaca, derivati su kumarina, koji unesen u organizam utječe na stvaranje nekih faktora grušanja krvi. Njegovim se djelovanjem ne stvara funkcionalni protrombin, pa se ne stvara ni ugrušak na mjestu gdje

prsne koja krvna žilica. A kako one i fiziološki neprestano prskaju, otrovana će životinja nakon nekoliko dana uginuti od iskrvarenja. Lječenje je teško, često neuspješno. No ako vlasnik uoči trenutak kada pas upravo uzima meku, može pokušati odmah izazvati povraćanje, pa možda tako spasiti svoga psa. Povraćanje se izaziva stavljanjem grude soli na jezik, davanjem 1%-tne otopine modre galice ($Cu SO_4$) na usta ili injekcijom nekoga emetičkog preparata u veterinarskoj ambulanti. Ako je resorpција otrova u probavnom sustavu psa već započela, od svega navedenoga bit će slaba korist. Izrazit će se klinički simptomi otrovanja pa se psu može pokušati pomoći samo u veterinarskoj ordinaciji. Postoji li za unesen otrov i specifičan protuotrov, veterinar će ga aplicirati životinji.

Mjerenje temperature

KRVARENJA

Pri prometnim nesrecama, pri jakim tupim udarcima i pri padovima s veće visine najveća je opasnost za život unutarnje krvarenje. To je krvarenje u unutarnje organe ili u tjelesne šupljine. Prepoznat ćemo ga po dosta naglej pojavi simptoma gubitka krvi, a to je bljedilo vidljivih sluznica, ubrzano bilo i ubrzano i plitko disanje, takozvana „glad za zrakom”, zbog nedostatka krvi koja raznosi kisik po organizmu. Sam vlasnik teško da može pružati neku veću pomoć, a čak ni veterinar ne može mnogo pomoći, ako je krvarenje zaista opsežno i nagle. On će pomoći lijekovima za ubrzanje grušanja krvi, ako je moguće transfuzijom pune krvi nadoknaditi će gubitak, a i drugim trenutno potrebnim sredstvima smirivat će ostale simptome.

Ipak, najvažnije je omogućiti psu nekoliko dana posvemašnjeg mirovanja, da vlastiti obrambeni mehanizmi zatvore oštećene krvne žile. Nošenje, dizanje i tjeranje psa da skače kako bi se ustanovilo jesu li sve kosti cijele ili slični, mogu prouzročiti ponovljeno i jače unutarnje krvarenje. Ponovljeno krvarenje redovito završava katastrofom jer se organizam još nije oporavio od prvoga gubitka krvi, a već je ponovno gubi.

Vanjska su krvarenja manje opasna jer se lakše zaustavljaju. Najčešće su posljedica dubokih posjekotina u područja kojima prolaze veće krvne žile. Razlikujemo dva tipa krvarenja: arte-

rijsko i vensko, a razlikujemo ih po načinu kako krv izlazi iz krvne žile. Iz presjećene arterije krv izlazi na mahove, upravo štrca sinkrono s radom srca, a krv je zarko crvene boje. Iz vene, naprotiv, krv curi jednoliko, a krv je tamnija, zagasito crvena. I u jednom i u drugom slučaju krvarenje treba što je moguće prije zaustaviti kompresijom mesta na kojem životinja krvari. Povoj koji stavljam na mjesto krvarenja treba snažno stisnuti da bi se zaustavilo krvarenje, a zatim potražiti stručnu veterinarsku pomoć, jer kompresijom izazvan prekid cirkulacije, ako predugo traje, može prouzročiti obamiranja perifernih tkiva oštećenoga dijela tijela.

ODEROTINE I OGULJOTINE

Oguljotine i oderotine kože česta su posljedica površinskog ranjavanja pri nesrećama. Pritom je redovito izraženo lokalno krvarenje. Koža je obično otkinuta od potkožja, a u ranu se uvukla dlaka i nečist. Potrebno je ranu isprati nekim blagim neutralnim dezifikijensom, na primjer blagom i mlakom vodenom otopinom kalijeva permanganata ili 1%-nom otopinom rivanola, a odvojenu kožu što je moguće točnije vratiti na njezino mjesto i zatim tražiti veterinarsku pomoć.

Prijelomi kosti mogući su u vrlo mnogo situacija. Pri udarcu automobila ili nekoga drugog vozila obično se prelome kosti trupa: kralješci, rebra, zdjelica. Duge cjevaste kosti nogu najčešće se lome pri uklještenju noge u igri ili pri trčanju terenom s mnogo skrivenih dubokih jama, na primjer krtičnjaka. Pri prijelomu kosti trupa odmah prijeti opasnost od oštećenja većih unutarnjih krvnih žila ili tkiva unutarnjih organa, a ta je opasnost još češća pri manipuliranju nastradalom životinjom. Stoga treba dva do tri dana s njome vrlo oprezno postupati i kontrolirati pojavu znakova unutarnjih krvarenja.

Pri prijelomu cjevastih kosti čest je takozvani vanjski prijelom, što znači da su fragmenti prelomljene kosti probili kožu i strše van. Tada je izraženo i krvarenje. Zaustavljamo ga kao što je već opisano i odmah tražimo stručnu veterinarsku pomoć. Pri prijelomu noge bez vanjskog oštećenja, takozvanom unutarnjem prijelomu, najčešće možemo odmah pomoći tako da prelomljenu nogu izravnamo u prirodni položaj, omotamo je osrednje debelim slojem vate oko koje složimo nekoliko dašćica koje će se protezati duž cijele prelomljene kosti i ukrucivati je, a zatim dašćice čvrsto omotamo zavojem. Tako ćemo sprječiti pomicanje prelomljenih dijelova kosti i oštećivanje okolnog tkiva sa živcima i krvnim žilama. Tek tada ćemo potražiti stručnu pomoć veterinara.

Stavljanje zavojja na ozlijedenu nogu

OPEKOTINE

Pri opeklinama koje mogu nastati u požaru ili u dodiru s vrućim predmetima i kipućom tekućinom oštećena je koža. Prama dubini ozljede i veličini oštećene površine kože razlikujemo nekoliko stupnjeva opeklina. Opeklinu ne valja dirati, nije ju dobro ničim pokrivati, zalijevati ili mazati, već što prije krenuti s ozlijedenom životinjom k veterinaru, koji će stručno pružiti pomoć.

SMRZAVANJE

Smrzavanje pasa je rijekost. Ako se pas može negdje sakriti od ledene kiše i vjetra, ako se može slobodno kretati i ako zimi dobiva dovoljno kaloričnu hranu, smrzavanja u našim klimatskim prilikama neće biti. Ipak, smoći li se pas i zatim bude dulje izložen ledenom zimskom vjetru bez mogućnosti dovoljnoga kretanja kojim se može dostatno zagrijati, postoji mogućnost smrzavanja, pogotovo okrajaka tijela kao što su distalni dijelovi nogu, rep i uske.

Nademo li smrznuta psa, treba ga umijeti u prostoriju koja nije suviše temperirana, polako i nježno masirati mu kožu i mišiće i napojiti ga toplim mlijekom ili zašćerenim čajem. Pri smrzavanju zaledenih okrajaka tijela postupak je isti, no treba naglasiti da se odmrzavanje mora provoditi postupno.

UTAPANJE

Pravo utapanje dogada se malokad jer su psi izvanredni plivači. Dogodit će se tek ako pas ni nakon dugog vremena ne uzmogne izći iz vode u koju je pao (na primjer, u poluprazan bazen). Mnogo se češće pas zagrne vodom dok pliva i u ustima nosi neki predmet. Pri zagrenuću obično ne treba pružati neku posebnu pomoć, ali ako je pas zaista udahnuo vodu u pluća, može se razviti posljedična upala pluća koju zatim treba liječiti.

Dogodi li se ipak pravo utapanje, utopljenika valja izvući na suho, odmah

ga podignuti za stražnje noge da se iz plućnih prohoda iscijedi što više tekućine, a zatim ga položiti na tlo s glavom naniže, te primijeniti umjetno disanje. Ono se obavlja tako da vlasnik klekne kraj psa i dlanovima obiju ruku ritmički snažno pritiskuje prsni koš oponašajući disanje brzinom oko 20 pritisaka u minuti. Umjetno disanje treba provoditi tako dugo dok pas pokazuje znakove života a sam još ne diše, odnosno dok znaci života posve ne isčešnu. Pse koje je umjetno disanje vratilo u život treba odvesti veterinaru na daljnje liječenje.

Umjetno disanje

SUNČANICA I OMARICA

Za vrućih i sparnih ljetnih dana pri napornom radu u lovu, na dresuri ili još češće u zatvorenom automobilu pod vrućim ljetnim suncem, česta je pojava sunčanice što je posljedica pregrijavanja glave s posljedičnim poremećajima optoka krvi u mozgu. S druge strane, u jako temperiranim prostorijama s izrazito visokim posetkom relativne vlage, koji onemogućuje psu da dahtanjem regulira vlastitu tjelesnu toplinu, pojavljuje se omarica.

I omarica i sunčanica prepoznaju se po nagloj pojavi tromosti, nesigurnom hodu i teturanju, dahtanju i otežanom disanju. Jako je ubrzan rad srca, a tjelesna se temperatura diže i na više od 42 °C. Ne pruži li se pomoć odmah, životinja će zapasti u komu i više se neće probuditi.

Psa treba smjestiti odmah u hladniju i prozračnu prostoriju zamraćenih prozora, položiti je tako da glava bude na povиšenome, a uz to glavu pa i cijelo tijelo polijevati hladnom vodom. Učini li se to pravodobno, pas će se brzo oporaviti, ali sljedećih nekoliko dana mora imati potpunu poštenu od rada. Ipak ga treba odvesti veterinaru koji će ustanoviti moguće posljedice i pokušati ih ukloniti liječenjem.

UJEDI OTROVNIH ZMIIA

U načelu ujed zmije otrovnice u našim krajevima nije za psa smrtonosan. Ali svako pravilo ima i izuzetaka, a to su redovito stariji psi oslabljela srca ili oni s kroničnim bolestima bubrega ili jetre. Ujed čemo prepoznati po naglo nastaloj crvenoljubičastoj oteklini na mjestu ujeda. Uskoro se može pojaviti povraćanje, dahtanje, žed, gubitak ravnoteže zbog vrtoglavice, grčevi, pa i gubitak svijesti. Ako nastupi smrt, onda je ona posljedica paralize centra za regulaciju krvotoka i disanja. Prvu pomoć teško pružamo, ali ako je ujed negdje na nozi, možemo odmah poslije ujeda čvrstim zavojem iznad mjesta ujeda prekinuti krvotok i spriječiti širenje otrova s mjesta ujeda u organizam. Lokalno paljenje rane, zarezivanje ili isisavanje otrova nije preporučljivo. Dobro je psu dati malo crne kave i odmah žuriti veterinaru koji će poduzeti pravo liječenje protuzmijskim serumom (serum anti-viperinum) i drugim potrebnim lijekovima.

Ujed zmije otrovnice

Lovcima i izletnicima, koji sa svojim psom odlaze u prirodu udaljenu od urbanih sredina, preporučuje se uvi-jek ponijeti i serum antiviperinum koji u nuždi mogu i sami dati svome psu.

POJMOVI:

konstitucija (astenička, vezivnotkivno labilna, limfatička), kondicija, svijest, depresija, ekscitacija, trijas, otrov, protu-otrov, kumarin, modra galica, kalijev permanganat, rivanol, serum antiviperinum.

PITANJA ZA PROVJERU ZNANJA

1. Što je konstitucija?
2. Što je kondicija?
3. Kakve se promjene svijesti mogu uočavati u bolesnih pasa?
4. Kako se pruža prva pomoć otrovanom psu?
5. Kako treba postupiti pri unutarnjim, a kako pri vanjskim krvarenjima?
6. Kako se pruža prva pomoć pri prijetoku cjevastih kosti?
7. Kad je moguće smrzavanje psa?
8. Kako se izvodi prva pomoć umjetnim di-sanjem?
9. Što je to sunčanica, a što omarica?
10. Kako treba pomoći psu kojeg je ujela zmija otrovnica?

POPIS LITERATURE

Bauer M., *Pas moj prijatelj*, Liber, Zagreb, 1985.

Bauer M., *Kinologija I - Uzgoj i njega pasa*, Zagreb, 1993.

Meyer H., *Ernährung des Hundes*, Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart, 1983.

Taylor D., *Vaš pas*, Mladost, Zagreb, 1988.

Willis M. B., *Züchtung des Hundes*, Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart, 1984.

SADRŽAJ**1****5 UVOD****2****13 USTROJ KINOLOŠKE ORGANIZACIJE****3****21 PODJELA PASMINA****24 LOVAČKI PSI****24 GONIČI****25 PTIČARI****27 RETRIVERI I LI APORTERI****28 KRVOSLJEDNICI****29 ŠUNJKAVCI****30 JAMARI****31 OVČARSKI I PASTIRSKI PSI****32 PASTIRSKI PSI****34 OVČARSKI PSI****35 DOGE I DOGOLIKI PSI****37 TERIJERI****39 HRTOVI I HRTOLIKI PSI****41 ŠPICEVI I POLARNI PSI****42 PINČI I GUBIČARI****43 MORFOLOŠKI NEDEFINIRANI PSI****44 IZVORNI PSI NA HRVATSKOM
Tisućljeću****4****51 UZGOJ PASA**

- 52 SPOLNO DOZRIJEVANJE KUJE**
- 53 SPOLNO DOZRIJEVANJE PSA**
- 54 STVARANJE POTOMSTVA**
- 54 TJERANJE**
- 55 PARENJE**
- 56 NOŠENJE**
- 57 PORODAJ**
- 59 VIŠAK ŠTENADI**
- 59 UZGOJ LEGLA**
- 60 KRITIČNA DOBA LEGLA**
- 62 OZNAČAVANJE ŠTENACA**
- 64 DUŽNOSTI UZGAJATELJA**

5**65 ODGOJ I ŠKOLOVANJE PASA****66 IZBOR ŠTENETA****69 ODGOJ MLADOGA PSA****72 ŠKOLOVANJE PASA****75 METODE ŠKOLOVANJA PASA****6****77 HIGIJENA PSEĆEG KRZNA****80 NAMETNICI U PSEĆEM KRZNU**

7**89 HRANIDBA PASA****91 OSNOVNI SASTOJCI HRANE**

91 BJELANČEVINE

92 UGLJIKOHIDRATI

93 MASTI

93 VITAMINI

96 MINERALI

97 VODA

99 PRIPREMA HRANE**100 URAVNOTEŽENI OBROK****101 HRANIDBA LEGLA**

101 DOBA SKOTNOSTI

102 DOBA DOJENJA

104 HRANIDBA ŠTENADI

104 DOBA SISANJA

105 DOHRANJIVANJE

106 VELIKI PSI

107 SREDNJE VELIKI PSI

108 MALI PSI

108 PATULJASTI PSI

109 PREHRAMBENE NAVIKE

109 HRANIDBA STARIH PASA

111 TVORNIČKI PRIPREMLJENA HRANA**8****113 SMJEŠTAJ PASA****114 PAS U KUĆI****114 PAS U STANU****116 PAS U VRTU ILI DVORIŠTU****118 PSEĆA KUĆICA****120 TRANSPORTIRANJE PASA****9****123 ZDRAVLJE I BOLEST****127 PRVA POMOĆ****127 OTROVANJE****128 KRVARENJA****128 ODEROTINE I OGULJOTINE****129 PRIJELOMI****129 OPEKOTINE****130 SMRZAVANJE****130 UTAPANJE****131 SUNČANICA I OMARICA****131 UJEDI OTROVNIH ZMIIJA****133 LITERATURA**

GONIČI

POSAVSKI GONIČ

ISTARSKI KRATKODLAKI GONIČ

ISTARSKI OŠTRODLAKI GONIČ

ENGLESKI BASET

BEGLAJER

BARAK

BRAK JAZAVČAR

Ptičari

EPANJEL IZ BRETANJE

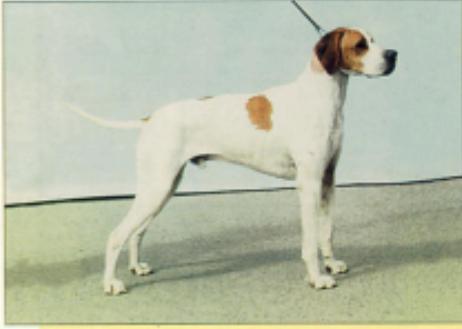
NJEMAČKI PTIČAR KRATKODLAKI

NJEMAČKI PTIČAR OŠTRODLAKI

VIŽLA

POINTER

ENGLESKI SETER

IRSKI SETER

RETRIVERI ILI APORTERI

LABRADORSKI RETRIVER

ZLATNI RETRIVER

RETRIVER ZALJEVA CHESAPEAKE

JAMARI

JAZAVČAR KRATKODLAKI

JAZAVČAR DUGODLAKI

JAZAVČAR OŠTRODLAKI

ŠUNJKAVCI

VELŠKI SPRINGER ŠPANJEL

ENGLESKI KOKER ŠPANJEL

AMERIČKI KOKER ŠPANJEL

NJEMAČKI PREPEČIČAR

ENGLESKI SPRINGER ŠPANJEL

SASEKS ŠPANJEL

KLAMBER ŠPANJEL

HRTOVII HRTOLIKI PSI

STAROHRVATSKI HRT

AFGANISTANSKI HRT

PERZIJSKI HRT (SALUKI)

RUSKI HRT (BORZOI)

VIPET

IRSKI VUČJI HRT

TALIJANSKI LEVRETO

ŠPICEVI I POLARNI PSI

KINESKI ČAU-ČAU

ALJAŠKI MALAMUT

SIBIRSKI HASKI

SAMOJEDSKI PAS

ESKIMSKI PAS

ŠAR-PEI

NJEMAČKI ŠPIC

PINČI

DOBERMAN PINČ

STANDARDNI PINČ

PATULJASTI PINČ

GUBIČARI

GUBIČAR PATULJASTI

GUBIČAR STANDARDNI

GUBIČAR VELIKI

MORFOLOŠKI NEDEFINIRANE PASMINE

PUDL KRALJEVSKI

DALMATINSKI PAS

MALTEŠKI PSIC

ČIUUAU DUGE DLAKE

ŠI-CU

BIŠON FRIZÉ

PAPIJON